

Dokument nr. 5.

(1976—77)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortingets om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1976.

Register.

	Side
I. Innledning	3
Generelle synspunkter	3
II. Saker som er behandlet	5
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	6
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	6
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde etc.	9
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	9
Forlegningsforhold	11
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	13
Kosthold	14
Tjenesteforhold	15
Permisjoner	18
Disiplinærsaker	21
Forholdet mellom befal og menige	23
Tillitsmannsordningen	23
Økonomiske forhold	30
Sykesaker	33
Forsvarets skolevirksomhet	34
Vervede	34
Befalssaker	35
Sivilt personell i Forsvaret	42
III. Ombudsmannsnemndas befaringer	43

I. Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i 1976 bestått av:

Ombudsmann	Edg. Andreassen, Oslo, formann
Sekretær	Kåre Hansen, Oslo
Sekretær	Hans Nordahl Jensen, Bodø
Disponent	Eystein Bardal, Snåsa
Sosialsjef	Odd Holøs, Rakkestad
Redaktør	Erlend Rian, Tromsø
Journalist	Lars Alldén, Oslo.

Nemnda har i 1976 holdt følgende møter:

17—18 februar

7—8—9 desember.

Av saker som har vært behandlet på møtene kan nevnes:

Opprettelse av sivile ankenemnder i forbindelse med søknader om utsettelse med repetisjonsøvelser.

Mannskaper som dimitterer midlertidig som syke/skadede.

Tillitsmannsordningen i Forsvaret.

Befal skikket for opprykk til kaptein etter St. prp. nr. 143.

De saker nemnda har hatt til behandling er omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

Nemnda har i 1976 foretatt følgende befaringer:

22—26 mars: Avdelinger i Nord-Norge.

11—13 mai: Avdelinger på Østlandet.

12—15 oktober: Avdelinger i Trøndelag.

Under disse befaringer er 20 avdelinger besøkt. Fortegnelse over disse og en nærmere omtale av besøkene er gitt i avsnittet Nemndas befaringer.

Protokoll fra nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Generelle synspunkter.

Når det gjelder de vernepliktige mannskapers økonomiske forhold, viser Nemnda til det som ble sagt i beretningen for i fjor. Nemnda

er stort sett enig i at ytelsene til mannskapene er kommet opp på et rimelig nivå. Når det gjelder ekstra hjelp til vanskelig stillede mannskaper, pekte Nemnda i fjor på at departementet i noen saker hadde vært for streng i sin vurdering av søknadene. Inntrykket av en for restriktiv holdning fra departementets side når det gjelder støtte av den økonomiske sosialhjelpen er forsterket i år. Nemnda finner i den sammenheng grunn til å gå nærmere inn på enkelte forhold som har betydning, og som viser ellers til de saker som er referert under avsnittet Økonomiske forhold.

I gjeldende bestemmelser er det satt frister for når en avtale som får økonomiske konsekvenser for den vernepliktige, må være inngått for at støtte skal kunne gis av Forsvaret. Ombudsmannsnemnda er enig i at en begrensning er nødvendig for å unngå misbruk av ordningen. Nemnda er imidlertid ikke enig i at slike frister settes i forbindelse med søknader om økonomisk støtte i husleieforhold. Boligsituasjonen her i landet er slik at ungdommen ikke kan velge og vrake i husleietilbud, eller selv fastsette tidspunkt for når de vil inngå et leie- eller kjøpeforhold. De som vil ha en leilighet må slå til når muligheten byr seg enten det er tale om leie eller kjøp av leilighet/hus. Det må virke åpenbart urimelig om en soldat som blir tilbudt en leilighet kort tid før han skal starte sin militærtjeneste må si nei til tilbudet fordi han ikke greier utgiftene under militærtjenesten. Det er liten grunn til å tro at særlig mange ville finne på å leie en dyr leilighet bare for den tiden vedkommende er i tjeneste og for å få Forsvaret til å betale husleien. Mulighetene for misbruk på dette felt synes således små.

Når det gjelder ugifte mannskaper har departementet uttalt at det ikke finner å kunne utvide rammen for bostøtte til også generelt å omfatte leieforhold opprettet under militærtjenesten med tanke på det sivile liv. Dette standpunkt gjelder hva enten årsaken er forestående giftemål eller studier.

Med den spesielle situasjon vi som foran nevnt har på boligmarkedet, en situasjon som også rammer de ugifte som vil ha et sted å bo,

er det Nemndas oppfatning at den praksis departementet følger er for streng. De ugifte burde også, hvor det er tale om et varig leieforhold, kunne få økonomisk hjelp under militærtjenesten der hvor dette er nødvendig for å kunne etablere et slikt leieforhold.

Leieforhold i foreldrehjemmet anerkjennes ikke som selvstendige boforhold. Nemnda er klar over at det i den sammenheng kan opereres med fiktive leieavtaler, og at det i slike leieforhold ofte vil være store bevisvansker. Det er imidlertid, etter Nemndas oppfatning, for strengt kategorisk å avvise alle slike leieforhold. Det kan også i denne sammenheng være tale om reelle leieforhold som fortjener støtte.

En ikke uvanlig situasjon er at den vernepliktiges mor er enke. Hun sitter med eget hus eller en stor leilighet som hun bare kan beholde fordi den hjemmевærende sønn hjelper henne med utgiftene. Sønnens hjelp kan være ordnet på forskjellig vis, f. eks. ved at han leier endel av morens hus eller leilighet, ved at han fullt ut betaler morens husleie, eller ved at han bealer moren et solid underholdningsbidrag uten at han er ført opp som hennes forsørger. I alle disse tilfellene kan det være sønnens bidrag som er årsaken til at moren kan beholde sitt hus eller leilighet, men i ingen av de nevnte situasjoner vil den vernepliktige få hjelp av Forsvaret etter den praksis som nå følges i bostøttestaker.

I St prp nr 1, tillegg nr 26 (1974—75) har Forsvarsdepartementet etter henstilling fra forsvarskomiteén redegjort for situasjonen for de mannskaper som er særlig vanskelig økonomisk stillet. De grupper som nevnes i den sammenheng er ugifte mannskaper med egen bolig, mannskaper som er selvstendig næringsdrivende og mannskaper som har hatt langvarig utsettelse med førstegangstjenesten. Om denne siste gruppen uttales det bl a:

«En gruppe vernepliktige som imidlertid har særlige økonomiske problemer i dag er vernepliktige som har fått lang utsettelse med tjenesten. Denne gruppe er som regel veletablert og har pådratt seg gjeldsforpliktelser, som følge av studier, egen virksomhet, anskaffelse av bolig, som er av en helt annen størrelsesorden enn de som hovedtyngden av vernepliktmassen har.»

Departementet gir i proposisjonen uttrykk for at bl a denne gruppe må ytes hjelp ut over de ordinære hjelpeordninger. Dette syn har Stortinget sluttet seg til. Allikevel blir søknader om søttte i slike tilfelle avslått med den begrunnelse at den vernepliktige selv har søkt utsettelse med tjenesten og således selv er skyld i den økonomiske situasjon. Departementet har i foran siterte stortingsproposisjon ikke tatt noe forbehold for vernepliktige

som selv har søkt om utsettelse. Departementet fastslår bare at «vernepliktige som har fått lang utsettelse» trenger ekstra hjelp. Forsvaret har i mange år hatt overskudd på vernepliktige mannskaper og har derfor i egen interesse imøtekommet søknader om utsettelse. Det er lite rimelig i dag å straffe disse mannskaper på pungen under henvisning til at utsettelsen er selvforskyldt.

I den forannevnte proposisjon sier departementet at det tar sikte på å foreta en oppmyking av gjeldende regler. For at reglene skal kunne gi en fleksibel og rimelig løsning av individuelle problemer, er departementet av den oppfatning at saker av denne karakter bør avgjøres sentralt. Nemnda er ikke sikker på at departementets intensjoner er dekket. Denne oppfatning blir, kanskje uriktig, forsterket av det faktum at departementet ofte treffer sin avgjørelse uten å gi noen begrunnelse. Formelt er dette sikkert i orden. Når imidlertid en sak som er anbefalt hele veien frem til departementet, ofte med solid begrunnelse, blir avslått av departementet uten noen begrunnelse gjør det sitt til at forannevnte oppfatning festner seg.

Innenfor tillitsmannsapparatet har det også i år vært adskillig uro. Nemnda viser for såvidt til det som er sagt under avsnittet Tillitsmannsordningen. Det spørsmål som nå drøftes er om man fortsatt skal bygge på tillitsmannsordningen, eller om det skal etableres en mer frittstående interesseorganisasjon, foreslått i to alternativer. Disse spørsmål finner neppe sin endelige avklaring før landskonferansen 1977. Av de foreløpige avstemninger som hittil har foregått, synes det å være et stort flertall for å holde på og bygge videre på tillitsmannsordningen.

Spørsmålet om den fremtidige organisasjonsform for det forum hvor de vernepliktige mannskaper skal utøve sin medinnflytelse er ikke forelagt ombudsmannsnemnda til uttalelse. Det er imidlertid Nemndas klare oppfatning at det er tillitsmannsordningen som best kan ivareta de vernepliktige mannskapers interesser. Skal tillitsmannsordningen virke tilfredsstillende er det nødvendig bl a å legge større vekt på utdannelsen av de som skal praktisere samarbeidet. Kurs for vernepliktige tillitsmenn er nå kommet ganske godt i gang. Den utdanning som er forutsatt for befalets vedkommende er imidlertid ikke kommet i gang.

Ombudsmannen har heller ikke i år fått mange klager på kostholdet. Av tillitsmannsreferatene fremgår det imidlertid at det ute ved endel avdelinger har vært gitt uttrykk for misnøye med kosten, fulgt av krav om vesentlig forhøyelse av kostøret.

Kostholdet ble drøftet på landsutvalgets møte den 24—25 august hvor det ble henstillet til tillitsmannsutvalgene å utarbeide rapporter om koststandarden. Disse rapporter skulle danne grunnlaget for landsutvalgets videre arbeid med saken. Ombudsmannen er kjent med resultatet av endel tillitsmannsutvalgets undersøkelser. Disse undersøkelser synes ikke å tyde på at kostholdet generelt sett er utilfredsstillende. Det er imidlertid en kjent sak at kostholdet varierer meget fra avdeling til avdeling. Det vil ganske sikkert ved enkelte avdelinger være behov for tiltak som bedrer kostholdet.

Den store variasjon i kostholdet er forsvarets et bevis på at ikke kostøret alene er avgjørende. Det er Nemndas erfaring at det også er en rekke andre forhold som spiller en av-

gjørende rolle, som kjøkken- og intendanturpersonellens kvalifikasjoner, innkjøps- og lagringsmuligheter, standard på kjøkken, spisesal og utstyr forøvrig. I mange tilfelle vil det nok være grunn til å vie disse forhold større oppmerksomhet enn kostøret.

Når det gjelder kostholdet for det personell som har pengeforpleining, viser Nemnda til det som er sagt under avsnittet Kostholdet.

Befalets situasjon synes stort sett i 1976 å ha vært den samme som beskrevet i de siste års beretninger. Det er imidlertid endel utredningsarbeider i gang på forskjellige områder. Nemnda regner med at dette arbeid etter hvert vil løse de problemer befalet og organisasjonene er mest opptatt av.

II. Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1976 behandlet 307 nye saker samt 48 saker fra tidligere år, i alt 355 saker. Av disse er 33 saker ikke ferdig behandlet i 1976. I 126 saker er avgjørelsen endret.

Når det gjelder fordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene, samt fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er forholdet i år stort sett som tidligere.

De nye sakene som er behandlet i 1976 er tatt opp av:

Enkelte soldater	183
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller offiserer på vegne av mannskapene	50
Vervede	6
Befal	51
Sivilt personell	8
FD og div høyere staber	2
Ombudsmannen	7
	<hr/>
	307
	<hr/>

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD og diverse høyere staber	34
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	72
Distriktskommando Sørlandet	0
Distriktskommando Vestlandet	5

Distriktskommando Trøndelag	19
6. Divisjon	48 144
Heimevernet	12
Sjøforsvaret:	
Avdelinger på Østlandet	10
Avdelinger på Sørlandet	8
Avdelinger på Vestlandet	9
Avdelinger i Trøndelag	4
Avdelinger i Nord-Norge	17
Fartøyer	5 53
Luftforsvaret:	
Avdelinger i Sør-Norge	41
Avdelinger i Nord-Norge	23 64
	<hr/>
	307
	<hr/>

	1974	1975	1976
<i>Menige mannskaper:</i>			
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	3	1	6
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettesle	41	29	50
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	3	2	2
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	23	28	35
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr ..	4	6	6
Forlegningsforhold	4	0	8
Kosthold	0	1	1
Tjenesteforhold	16	8	16
Permisjoner	13	16	22
Velferd	0	0	1

	1974	1975	1976
Kantiner	0	0	2
Disiplinær- og straffesaker	14	11	19
Forholdet mellom befal og menige	4	5	2
Tillitsmannsutvalg	5	11	10
Økonomiske forhold	13	9	27
Sykesaker, tannpleie, ulykker..	13	17	17
Sosiale saker	4	4	12
Forsvarets skolevirksomhet ..	9	11	4
Vervede	3	1	6

Befal og sivilt personell:

Utnevning, fast ansettelse, kon- stitusjon etc	4	2	1
Engasjement, åremål etc	3	3	5
Beordring, frabeordning, for- flytning, plikttjeneste, avan- sement, ansiennitet	16	19	28
Aldersgrense, avskjed, opp- sigelse	2	11	5
Tjenesteforhold	6	3	7
Permisjoner, ferie	0	1	0
Sykesaker, legetjeneste	1	1	2
Disiplinær- og straffesaker	0	0	0
Erstatning	1	0	1
Underbringelse	0	0	2
Familieboliger	2	5	2
Lønn	9	8	7
Godtgjøringer	4	1	0
Pensjon	1	2	1

Verneplikt, utskriving, rulleføring.

Det er behandlet 6 saker samt 1 fra tidligere år i denne gruppe, i 4 saker er avgjørelsen endret.

En vernepliktig som hadde begynt på en av Forsvarets skoler fikk etter kort tid beskjed om at han måtte slutte fordi han ikke hadde fått den nødvendige sikkerhetsklarering. Han engasjerte en advokat for å få bragt sine tjenesteforhold på det rene. Saken ble av advokaten tatt opp med Ombudsmannen. Nærmere undersøkelser viste at den vernepliktige var straffedømt for et meget alvorlig forhold. Dette hadde han ikke gitt opplysninger om, skjønt han forut for aspirantopptaket var blitt spurt om det. Ved utfylling av egenerklæringen hadde han også unnlatt å fylle ut rubrikken vedrørende spørsmålet om straffbare forhold.

Ved avgjørelsen i saken hadde myndighetene lagt særlig vekt på det alvorlige straffbare forhold og at det var unnlatt å gi opplysninger om dette. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til at den vernepliktige ikke ville kunne opptas på befalsskole i Forsvaret.

En vernepliktig klaget over at hans søknad om overføring til siviltjeneste var blitt avvist av hans rulleførende avdeling.

Ombudsmannen tok saken opp med Justisdepartementet og pekte på at den rulleførende avdeling syntes å ha tatt sandpunkt til søknaden på en måte som lå utenfor avdelingens kompetanse. Den vernepliktige hadde avsluttet sin søknad med en noe uheldig formulering. Dette hadde fått den rulleførende avdeling til å tro at det ikke forelå «overbevisningsgrunner». Justisdepartementet gjorde det klart at det bare var departementet som kunne ta standpunkt til et slikt spørsmål. Søknaden ble deretter, i sin opprinnelige form, undergitt vanlig behandling.

På grunn av klager over behandlingsmåten i saker om overføring til siviltjeneste, omtalt i tidligere beretninger til Stortinget, er det nå fra Forsvarets overkommando utgitt en veiledning for behandling av slike saker. I veiledningen er aktuelle lovbestemmelser og kommentarer til disse bestemmelser tatt inn. Det er gitt nærmere direktiver om selve behandlingen av søknadene, og det er laget en disposisjon for den samtale avdelingen skal ha med søkeren før søknaden med avdelingens uttalelse fremsendes høyere myndighet.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 50 saker samt 2 fra tidligere år. Samtlige saker gjelder utsettelse med tjeneste, 19 gjelder repetisjonsøvelser, 15 førstegangstjeneste, 8 HV-tjeneste og 10 resttjeneste. I 27 av de saker som ble tatt opp er avgjørelsen endret.

En vernepliktig var dimittert noen tid før han var ferdig med sin førstegangstjeneste, angivelig av forskjellige velferdsgrunner. Han hadde ikke fått noen beskjed om at han senere kunne innkalles til resttjeneste og anså seg ferdig med sin førstegangstjeneste. Han var nå innkalt til avtjening av resttjeneste, noe han mente det ikke kunne være anledning til og anmodet om Ombudsmannens bistand til å slippe resttjeneste.

Ombudsmannen gjorde klageren oppmerksom på at det ikke er noen hjemmel for å fritake ham for resttjenesten. I hans tilfelle ville det heller ikke være lett å bli overført til Heimevernet og få resttjenesten der. Ombudsmannen hadde imidlertid fått den rulleførende avdeling til å gi utsettelse med resttjenesten til et gunstigere tidspunkt for klageren.

En vernepliktig som var ferdig med rekruttskolen hadde søkt om 3 mndrs utsettelse med den resterende del av tjenesten. Denne søknaden var avslått av den rulleførende avdeling.

Den vernepliktige drev gårdsbruk sammen med sin far. De hadde 400 mål korn og 200 mål

jord forøvrig som skulle tas vare på. De hadde videre 200 sauer det skulle ordnes vinterfôr til. De hadde en stor maskinpark som skulle tas vare på. Arbeidshjelp var det nesten ikke mulig å skaffe. Store verdier sto på spill for ham, men med 3 mndrs utsettelse til oktober ville han kunne få ordnet med det meste.

Ombudsmannen tok saken opp både med den avdeling han tjenestegjorde ved og den rulleførende avdeling. Det ble funnet frem til en ordning slik at utsettelse i 3 mndr kunne innvilges.

En vernepliktig hadde fått en stilling som han måtte tiltre på et tidspunkt som gjorde det nødvendig å få utsettelse med endel av første-gangstjenesten. Søknaden om utsettelse var avslått, og han klaget til Ombudsmannen både over avgjørelsen og saksbehandlingen. Den vernepliktige var 27 år og måtte således allerede ha hatt mye utsettelse. Ombudsmannen fikk utlånt all korrespondanse mellom den vernepliktige og hans rulleførende avdeling i årene 1970—76. Denne korrespondanse viste at den vernepliktige hadde vært meget vanskelig å ha med å gjøre. Han hadde på mange måter forsøkt å få slippe eller få utsatt tjenesten.

Ombudsmannen skrev slik til den vernepliktige:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse.

Ut fra mine erfaringer fra tidligere utsettelsessaker er det ikke grunn til å tvile på at avdelingen har vurdert Deres søknad og begrunnelse nøye før avgjørelse er truffet. Det er et faktum at mulighetene for å innvilge slike søknader kan variere fra inntak til inntak, avhengig av styrken som møter, frafallet av medisinske årsaker og antall søknader om utsettelse. Det synes å ha vært en stor avgangsprosent denne gang og dermed færre muligheter for å innvilge utsettelse.

Jeg har hatt til gjennomsyn dokumentene i forbindelse med Deres mange utsettelser siden 1970 sammen med dokumentene i forbindelse med overføring til og tilbakeføring fra sivil tjeneste. Når mulighetene for utsettelse er små, som tilfelle synes å være ved denne rekruttskolen, finner jeg det ikke unaturlig om det ved vurderingen av søknaden legges en viss vekt på det som tidligere har skjedd.

Etter en samlet vurdering av de i saken foreliggende opplysninger finner jeg ikke avdelingens avslag på Deres søknad om utsettelse så åpenbart urimelig at avgjørelsen gir grunnlag for ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.»

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med resttjeneste for å kunne delta i vinter-/vårsildfisket 76/77. Søknaden var avslått bl a med den begrunnelse at han nå var 27 år.

Den vernepliktige fant avgjørelsen urimelig og anmodet om Ombudsmannens bistand til å få den endret. Han opplyste bl a at han hadde søkt om utsettelse da han begynte på tjenesten

for å kunne delta i vinter-/vårsildfisket 75/76. Denne søknaden var avslått, og han hadde tapt kr. 65 000—70 000. Han ville ikke greie et slikt tap en gang til fordi han hadde store forpliktelse.

Ombudsmannen tok saken opp med den rulleførende avdeling og pekte på at disse 3—4 mndr var de viktigste for hans årsinntekt. Den vernepliktige hadde forpliktet seg til å ta resttjenesten så snart vårsildfisket var slutt. På denne bakgrunn ble søknaden innvilget.

En vernepliktig som hadde blitt opptatt som elev ved en privat skole hvor det var meget vanskelig å bli opptatt, hadde søkt om utsettelse med endel av tjenestetiden for å kunne begynne på skolen. Søknaden var anbefalt av den avdelingen han tjenestegjorde ved, men avslått av den rulleførende avdeling med den begrunnelse at han først skulle dimittere i januar 1977. Det var bare de som skulle dimittere i oktober som kunne få utsettelse pga skolegang.

Ombudsmannen ba om at søknaden måtte bli vurdert en gang til og ba om at det måtte bli lagt vekt på at avdelingen hadde samtykket i utsettelsen slik at personellsituasjonen ikke var noen hindring, at det ikke var sikkert at den vernepliktige ville bli opptatt neste skoleår og at det var ugunstig å dimittere i januar for en som skulle fortsette sin skolegang. Avslaget ble opprettholdt. Da det i mellomtiden var skaffet opptaksløfte for neste skoleår, fant ikke Ombudsmannen grunn til å foreta seg noe ytterligere i saken.

En vernepliktig hadde fra sin tidligere arbeidsgiver fått et tilbud om en ny stilling som ville bety forfremmelse og en fremtidsstilling for den vernepliktige. Stillingen kunne imidlertid ikke stå ubesatt til den vernepliktige skulle dimittere i januar 1977. En søknad om utsettelse med resttjenesten var avslått.

Ombudsmannen drøftet saken med arbeidsgiveren og tiltredelsesdagen ble utsatt så mye at en fornyet søknad om utsettelse ble innvilget.

En vernepliktig som var blitt opptatt som elev ved en skole i utlandet hadde søkt om utsettelse med førstegangstjenesten. Han hadde allerede betalt inn skolepenger med kr. 2800,—, men søknaden om utsettelse ble avslått. Denne avgjørelsen hadde han påanket, men avslaget var opprettholdt. Han fant denne avgjørelsen urimelig og var nå kommet i en så vanskelig situasjon at han ba om Ombudsmannens bistand.

Ombudsmannen tok saken opp med ankeinstansen som bl a opplyste at den verneplik-

tige hadde fått avslått sin søknad før skolepengene var innbetalt. Personellsituasjonen ved dette spesielle inntaket var vanskelig. Den vernepliktige sto ikke i noen annen stilling enn mange andre som hadde søkt utsettelse pga skolegang. Avgjørelsen ble derfor opprettholdt, og Ombudsmannen fant intet å bemerke til det.

Den vernepliktige reiste allikevel til utlandet og unnlot å møte til tjeneste. Det ble reist straffesak. Saken ble berammet men utsatt fordi den tiltalte fortsatt oppholdt seg i utlandet. Den vernepliktiges forsvarer anmodet om Ombudsmannens bistand til å få behandlet en ny søknad om utsettelse som nå var bilagt en legeattest i forbindelse med påståtte medfødte svakheter i bena. Dette ville føre til at den vernepliktige ville bli kjent udyktig til militærtjeneste. Rulleførende avdeling har nektet å ta standpunkt til denne søknaden før straffesaken er avgjort. Legeattesten var imidlertid vurdert, men den vernepliktiges kjennelse fra tidligere, arb.dyktig A, var opprettholdt.

Ombudsmannen fant ikke å kunne foreta seg mer i saken som nå måtte gå sin gang. Det var etter Ombudsmannens oppfatning ikke grunn til å kritisere saksbehandlingen. Den avgjørelse som var truffet i saken kunne ikke sies å være åpenbart urimelig.

En vernepliktig som holdt på med sitt hovedfagstudium hadde søkt utsettelse med førstegangstjenesten. Søknaden var støttet av vernepliktsutvalget ved vedkommende fakultet, men allikevel avslått av den rulleførende avdeling.

Ombudsmannen tok saken opp og pekte på den meget solide begrunnelse for utsettelse som vernepliktsutvalget hadde avgitt. Et avbrudd i studiene nå ville føre til en forlengelse av studietiden langt utover tjenestetidens lengde. En forutsetning for vernepliktsutvalgenes arbeid med saker som dette må være at utvalgenes tilrådinger mest mulig følges. Utsettelse ble innvilget.

En vernepliktig som hadde gjennomgått 2 år av yrkesskolen hadde fått en meget gunstig lærekontrakt. Han hadde av den grunn søkt om 2 års utsettelse med førstegangstjenesten, men søknaden var avslått. Den vernepliktige ba om Ombudsmannens bistand i den sammenheng.

Ombudsmannen drøftet saken med det firma som hadde gitt den vernepliktige lærekontrakten. Det viste seg at ett års utsettelse var tilstrekkelig og dette ble innvilget.

En vernepliktig var innkalt til tjeneste med fremmøte den 5 okt 76. Den 6 okt skulle kon-

tinuasjonseksamen i samfunnskunnskap til examen artium holdes og han søkte derfor om utsettelse med fremmøte et par dager. Søknaden ble avslått med den begrunnelse at han kunne avlegge eksamen på det sted han skulle møte og at avdelingen ville hjelpe ham til rette. Dette holdt ikke stikk. Han kunne ikke skaffes eksamensplass, og på innrykksdagen var det heller ikke godt å forberede seg. Den vernepliktige fant avgjørelsen urimelig og selv om den skade han var påført ikke kunne repareres ville han klage til Ombudsmannen.

Ombudsmannen fant avgjørelsen urimelig. Det dreide seg bare om 2 dagers utsettelse, og systemet kunne ikke være så stivbent at ikke et par dagers fravær for en eller flere av de vernepliktige i forbindelse med fremmøte kunne innpasses i rutinen. Myndighetene var enig i at utsettelse burde vært gitt, og i fremtiden burde gis i liknende tilfelle.

En vernepliktig var innkalt til HV-tjeneste og hadde fått en søknad om utsettelse avslått. Han skulle opp til avsluttende arkitekteksamen og han holdt på med sin hovedoppgave. En ukes avbrudd ville gjøre det vanskelig å bli ferdig med oppgaven i tide.

Da HV-distriktet fikk kjennskap til det faktiske forhold ble søknaden innvilget. HV-området hadde tidligere bare gjort oppmerksom på at vedkommende nå måtte gjøre tjeneste fordi han ikke hadde hatt noe HV-tjeneste tidligere.

En vernepliktig som var innkalt til HV-tjeneste hadde søkt om utsettelse pga sine studier, men søknaden var avslått av HV-området. Den vernepliktige studerte zoologi. Det skulle arrangeres et obligatorisk feltkurs samtidig med HV-øvelsen. Feltkurset ble bare arrangert den ene gangen i året. Vernepliktsutvalget hadde bekreftet dette og anbefalte søknaden som altså allikevel ble avslått.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende HV-område og pekte på den vekt som måtte legges på vernepliktsutvalgenes avgjørelse. Utsettelse ble innvilget.

En vernepliktig som hadde gått arbeidsledig i lang tid var innkalt til repetisjonsøvelse. Han hadde nå fått sysselsettingsarbeid (veiarbeid) som skulle vare 3 uker etter at repetisjonsøvelsen var ferdig. Han hadde av sin arbeidsledelse fått beskjed om at han ikke ville få igjen sitt arbeid etter øvelsen. Han hadde ikke råd til å miste 3 ukers inntakt og hadde derfor søkt om utsettelse med øvelsen. Denne søknaden var avslått.

Ombudsmannen tok saken opp med oppsettende avdeling som kontaktet arbeidsformidlingen på den vernepliktiges hjemsted. Det ble

bekreftet både fra arbeidsformidlingen og fra den daglige arbeidsledelse at den vernepliktige ville få igjen sitt arbeid etter øvelsen.

Ombudsmannen fant intet å bemerke til at søknaden om utsettelse var avslått, men den vernepliktige ble gjort kjent med sin adgang til å påanke rulleførende avdelings avgjørelse.

En vernepliktig som var innkalt til repetisjonsøvelse var opptatt med 3. året på teknisk skole. Dette er et hardt år med prøver og eksamener hvor 3 ukers fravær kan få alvorlige konsekvenser. Den vernepliktige hadde på dette grunnlag søkt om utsettelse, men søknaden var avslått.

Ombudsmannen drøftet saken med skolen som bekreftet at tre ukers fravær kunne gjøre det vanskelig å fullføre skolegangen med den følge at han ville tape et skoleår. På den bakgrunn ba Ombudsmannen om at saken måtte bli vurdert på ny. Avslaget ble imidlertid opprettholdt av vedkommende distriktskommando.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde etc.

Det er behandlet to saker som begge går på tjenestetidens lengde.

Den ene ble reist av en tillitsmann i et HV-område som uttalte at det rådet usikkerhet om antallet tjenestetimer pr dag under sammenhengende øvelser. Han klaget også over at tillitsmannen ikke alltid hadde tilgang til direktiver, bestemmelser og reglementer som forutsatt.

Ombudsmannen tok saken opp med Generalinspektøren og skaffet tillitsmannen alle de dokumenter han hadde behov for.

En vernepliktig var innkalt til luftforsvarsøvelse i 14 dager. Han hadde 18 mndrs tjeneste og var nå innkalt til sin tredje øvelse. Han var interessert i å få bragt på det rene hvor mange ganger han egentlig kunne innkalles. Fra Luftforsvarsstaben ble det opplyst at han kunne kalles inn annen hvert år inntil han fylte 44 år og at det således ikke var den samme begrensning i antall dager som for repetisjonsøvelser i Hæren. Luftforsvarsstaben drøftet imidlertid saken med Forsvarsdepartementet som var enig i at det som en norm burde være en maksimumsgrense på 19 mnldr for førstegangstjeneste og luftforsvarsøvelser.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er behandlet 35 saker samt 3 fra tidligere år. Femten saker gjelder overføring fra Nord-Norge til Sør-Norge, 9 saker gjelder overføring til Heimevernet og 14 saker gjelder

diverse spørsmål. I 14 saker er avgjørelsen endret.

I 9 saker er det søkt om overføring til Heimevernet for å få den resterende del av tjenesten avtjent etter Heimevernets tjenestemønster. Disse sakene gjelder alle sammen vernepliktige mannskaper som av forskjellige grunner har store vanskeligheter med å være borte fra hjemmet i 12—15 mnldr. Det er i dag ingen hjemmel for å overføre slikt personell til Heimevernet. I de fleste sakene er imidlertid den vernepliktige blitt dimittert. Det vil senere bli tatt standpunkt til hvordan de skal avtjene resttjenesten. For mannskaper født i 1955 eller tidligere (årsklasse 75), som har avtjent minst 3 mnldr, kan det i allefall bli aktuelt med overføring til Heimevernet.

En vernepliktig som sto som søker til forpaktning av en prestegård, hadde søkt om å få tjenestgjøre i Sør-Norge av den grunn. Søknaden var avslått, noe den vernepliktige fant urimelig.

Kirke- og undervisningsdepartementet opplyste at den vernepliktiges søknad ville bli vurdert i løpet av høsten sammen med andre søknader. Det var således slett ikke sikkert at den vernepliktige ville få forpaktningen. Ombudsmannen fant det rimelig at søknaden om tjeneste i Sør-Norge ble avslått nå. Den vernepliktige ble anbefalt å ta saken opp igjen hvis han fikk forpaktningen.

En vernepliktig som var forretningsfører for sin fars transportforretning, hadde søkt om å få tjenestgjøre i Sør-Norge. Søknaden var avslått på rekruttskolen. Den vernepliktige som ble overført til Nord-Norge, ba om Ombudsmannens bistand.

Ombudsmannen ba om at søknaden måtte bli vurdert av den vernepliktiges avdeling i Nord-Norge. Søknaden ble avslått på ny, og Ombudsmannen hadde intet å bemerke til denne avgjørelse. Faren drev en meget beskjeden forretning med en lastebil. Selv om faren var regnskapspliktig og selv ikke regnskapskyndig, kunne ikke dette være tilstrekkelig grunn til å bli overført til Sør-Norge. Avdelingen var villig til å legge forholdene til rette for at den vernepliktige kunne føre regnskapene på sin fritid, avdelingen skulle stille kontorlokale og -maskiner til disposisjon. Bøker og bilag kunne han få oppbevare i kompaniets bankboks.

En vernepliktig hadde i forbindelse med sin dimisjon bedt om å få et tjenestebevis. Han hadde senere purret både skriftlig og pr. telefon, men hadde fremdeles ikke fått et slikt bevis.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelin-

gen og viste til nye bestemmelser om utstedelse av tjenestebevis gitt i august 1976. Disse bestemmelser regulerer også Forsvarets anledning til å gi personlige opplysninger om de vernepliktige, f eks til arbeidsgivere, et spørsmål som har vært aktuelt i den senere tid. Bestemmelsen lyder slik:

«Rulleblad og personlige papirer for militært personell er bare tilgjengelig for det personell som i militære tjenesteanliggende har behov for de opplysninger som framgår av dokumentene.

Disse dokumenter er i henhold til offentlighetslovens § 6, pkt 3 unntatt fra offentliggjøring med mindre vedkommende samtykker i at slike dokumenter gjøres kjent. Potensielle eller seinere arbeidsgivere skal ikke meddeles noen konkrete opplysninger fra disse dokumenter, eller gis noen muntlig karakteristikk av vedkommende mannskap.

På anmodning fra utskrevet mannskap skal det gis sluttattest som angir den utdanning og tjeneste som vedkommende har fått i Forsvaret dersom dette ikke allerede framgår av vernepliktsbok, vitnemål eller andre utleverte dokumenter. Ingen mannskaper har krav på en tjenstlig vurdering utover dette, men den militære sjef kan, dersom han er villig til det, på anmodning fra vedkommende mannskaper gi en mer personlig preget tjenstlig uttalelse.»

Dimittentene ved en av Hærens avdelinger mente at tjenestetiden for Hæren var 365 dager. 1976 var skuddår med 366 dager, slik at de ble holdt i tjeneste en dag for mye hvis den vanlige rutine for dimittering ble fulgt. De anmodet om Ombudsmannens bistand til å bli dimittert en dag tidligere enn det som var bestemt.

Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at tjenestetiden av Stortinget var fastsatt til 12 mndr for Hærens mannskaper. Det var intet sagt om månedenes lengder, og det var ikke tatt noe forbehold om skuddårsdager. Tjenestetiden ble således 12 mndr uansett om det var 365 eller 366 dager i året.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger kritiserte personellfordelingen i Forsvaret i et skriv til Ombudsmannen med denne ordlyd:

«Slik systemet er i dag har vi inntrykk av at arbeidsdyktig personell blir prioritert til tjeneste i nærheten av hjemstedet. En av grunnene til mistriivsel og unødig pågang på lege- og prestekontoret er denne plasseringen. Personell vi først og fremst tenker på i denne sammenheng er unge menn med forsørgelsesbyrde. Vi mener at personell i en slik situasjon bør prioriteres til tjeneste nær hjemstedet framfor en del arbeidsdyktig personell.

Vårt forslag er at sosiale forhold må få høyere prioritet og vurderes på lik linje med de fysiske kjennelser slik de praktiseres i dag. Dette vil medføre at en del arbeidsdyktig personell må tjenestegjøre utenfor sitt distrikt.

Det er vel også en kjent sak at mange nedskrives på et vagt grunnlag.

Vi vil påpeke at også arbeidsdyktig personell kan nyttiggjøres i stående avdelinger nordpå, og dermed frigjøre de med sosiale problemer.

Vi håper med dette skriv å uttrykke en almen oppfatning blant de vernepliktige, og synes denne saken fortjener en videre behandling.»

Ombudsmannen skrev slik tiltbake til tillitsmennene:

«Det spørsmål tillitsmennene reiser i sitt skriv av 12 d m har vært aktuelt i lang tid, helt siden Feltprosten for mange år siden foreslo at gifte mannskaper fra Sør-Norge burde få avtjene sin verneplikt i Sør-Norge.

Det er imidlertid på det rene at med den fordeling av stående avdelinger vi har, har det bydd på en rekke praktiske problemer å gjennomføre en slik ordning.

Det nye klassifiseringssystem som nå skal gjennomføres vil såvidt Ombudsmannen forstår gi større muligheter for å disponere mannskaper som i dag får kjennelsen arbeidsdyktig. Det er mulig at dette vil kunne føre til at en kan ta større hensyn til sosiale problemer ved plasseringen av stridende mannskaper.

Det er grunn til å drøfte et slikt spørsmål, og Ombudsmannen har nå tatt initiativet til at saken i første omgang blir tatt opp til diskusjon på den forestående landskonferansen. Forsvarsdepartementet er også gjort kjent med henvendelsen.»

Ombudsmannen tok saken opp både med landsutvalget for tillitsmenn og Forsvarsdepartementet med anmodning om at saken måtte bli tatt opp til drøftelse på landskonferansen. Saken ble ikke drøftet på årets landskonferanse.

En vernepliktig hadde på grunn av sin utdannelse søkt seg til et spesielt våpen. Han fikk ikke dette ønsket oppfylt og tok saken opp med Forsvarets overkommando/Hærstaben med Ombudsmannen som gjenpartsadressat. Saken ble oversendt vedkommende Krigskommissariat, idet det er utskrivningsvesenets organer som er avgjørelsesmyndighet i slike saker.

Krigskommissariat Oppland ga følgende uttalelse i saken:

«Krigskommissariat Oppland er vel kjent med at mange utskrivningspliktige synes det er merkelig at de ikke kan få tjeneste som svarer til den enkeltes utdannelse og yrkespraksis eller komme til rulleførende enhet som de etter sin bakgrunn føler seg mest tiltrukket til.

Nå er jo arbeidet med fordelingen av en årsklasse (utskrivningsstyrke) et omfattende og møysommelig arbeid som varer i over 1 måned.

Hver enkelt mann blir da vurdert etter de forutsetninger og ønsker han har.

Imidlertid skal hver enkelt rulleførende en-

het (f eks INGR) ha et visst antall mann (kvote) som ikke må overskrives.

Det er til og med slik at har avdelingen fått noen på forskudd (f eks utskrivningspliktige som har søkt seg ut før vanlig tid), så skal også disse inngå i kvoten og dermed trekkes fra på den utdannelses- eller yrkeskategorier hvor de hører til.

INGRs kvote er ikke stor, og den er oppdelt på et meget stort antall utdannelses- og yrkeskategorier.

Så å si alle som skal til INGR må være fagfolk på et eller annet område, og det blir da ikke så mange av hver kategori.

Det er også slik at INGR må ha sine folk fra bestemte områder.

Ved fordelingen i fjor skulle INGR fra området vest for Mjøsa (Gjøvik, Toten, Land, Hadeland, Valdres, Hallingdal og Ringerike ikke ha en eneste mann av kategorien yrkes-skole snekker.

Av yrkesgruppene tømrer, bygnings-snekker, forskalings-snekker skulle INGR ha i alt 6 mann, hvor 2 mann var gitt på forskudd og derfor måtte trekkes fra.

De resterende 4 mann måtte finnes blant det store antall kvalifiserte i bygningsbransjen som finnes i et så stort område.

Av yrkesgruppene tømer, bygnings-snekker og forskalings-snekker skulle INGR ha i alt 6 mann, hvor 2 mann var gitt på forskudd og derfor måtte trekkes fra.

De resterende 4 mann måtte finnes blant det store antall kvalifiserte i bygningsbransjen som finnes i et så stort område.

Det måtte da pekes ut de som hadde de beste forutsetninger, både når det gjaldt teoretisk bakgrunn og yrkespraksis.

Det skal jo mye til å komme med når behovet er så lite.

Ønskene om tjeneste i Ingeniørvåpnet er av et langt større antall enn det som svarer til regimentets kvote.

Derfor må mange som ønsker seg dit, nødvendigvis fordeles til annen våpenart.

Alle disse detaljene om kvoter og andre rammer lar det seg ikke gjøre å forklare på sesjon.

Men KKO kan garantere at søkeren ble meget nøye vurdert.

Når han kom til infanteriet, så var dette for det første fordi hans sivile fagområde har så mange vernepliktige at det ikke er direkte behov for alle i militære stillinger.

Den andre grunnen er at Infanteriet har et meget stort behov for vanlige soldater med evnemessig god utrustning og allsidig praktisk erfaring bak seg.

En legger ved en gjenpart av denne påtegning som kan sendes søkeren til underretning.

Da INGR har fått dekket sitt behov for personell for det fagfelt søkeren tilhører, må han fortsatt bli stående ved FDI 6/IR 6.»

Ombudsmannen fant intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet i saken.

Forlegningsforhold.

Det er behandlet 8 saker i denne gruppe.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger var meget misfornøyd med kantineforholdene. De hadde på et møte vedtatt denne uttalelse:

«Det har nå i lengre tid, faktisk over en periode på flere år, vært arbeidet for å få til

en oppussing og ommøblering av kantinekjelleren.

X er 1 av 4 prioriterte kantiner og vi var stilt i utsikt å få bevilgninger både til ommøblering og oppussing i 1977. Nå har vi underhånden fått vite at saken står forholdsvis svakt, spesielt hva angår oppussingen av lokalene.

Det er klart at X her er blitt skjøvet til side til fordel for andre, lavere prioriterte kantiner. Vi har sterke grunner for å mene at dette skyldes manglende koordinering fra de ansvarlige myndigheter.

Tillitsmennene ved X vil med dette anmode ledelsen ved avdelingen om å etterlyse hvor saken står. Dette mener vi vil ha stor betydning for å få fortgang i denne etter hvert svært gamle saken.»

Avdelingen som selv var i tvil om hvordan saken sto, tok den opp med Generalintendanten og Forsvarets bygningstjeneste med bl a Ombudsmannen som gjenpartsadressat.

Forsvarets bygningstjeneste ga i samarbeid med Generalintendanten en orientering om hva som var skjedd i saken og hvordan den sto. Konklusjonen var at såvel de bygningsmessige tiltak som anskaffelse av møbler kunne skje i første halvår 1977. De bygningsmessige arbeider var kostnadsberegnet til kr. 250 000,—.

Ved en av Hærens avdelinger ble det klaget over forlegningsforholdene fordi kapasiteten var langt overskredet. Avdelingen tok forholdene opp med høyere myndighet med Ombudsmannen som gjenpartsadressat. Avdelingen skrev bl a at forlegningsforholdene ved avdelingen var så vanskelige at det medførte en ikke ubetydelig misnøye både blant befal og mannskaper. På grunn av de lokale forhold var det av særlig betydning å kunne by på tilfredsstillende forlegningsforhold. Det ble pekt på en rekke tiltak både på kort og lang sikt. I første omgang ble mannskapsstyrken redusert noe.

Ombudsmannsnemndas befaring i Nord-Norge i mars gikk først og fremst til Kystartilleriets avdelinger. Det er Nemndas oppfatning at standarden når det gjelder forlegninger, og de forhold som har sammenheng med det, er dårligere i Kystartilleriet enn i Forsvaret forøvrig. Dette spørsmål ble tatt opp med Sjøforsvarsstaben i Ombudsmannens skriv av 5 mai:

«Jeg viser til protokoll fra ovennevnte befaring som ble oversendt Sjøforsvarsstaben i ekspedisjon av 21 april d å.

Jeg viser først og fremst til den kommentar til situasjonen på Kystartilleriets fort i Nord-Norge som er tatt inn til slutt i protokollen.

Det synes etter Nemndas oppfatning å være absolutt nødvendig å gjøre noe for å bedre situasjonen for mannskapene på fortene. I de

tilfelle hvor det nåværende tjenestemønster skal følges burde fortene først og fremst få bedre forlegninger og et fritidsbygg slik at de kunne utnytte fritiden effektivt. I de tilfelle hvor tjenesten skal sentraliseres med tjeneste på fortene bare i bestemte perioder bør bygging av forlegninger prioriteres slik at det nye tjenestemønster kan settes i gang. Det synes for Nemnda som om mannskapene på fortene er de som i dag har de dårligste forhold totalt sett. Dette gjelder også ved de avdelinger hvor mannskapene ikke er forlagt i fjellanlegg, som f.eks. Trondenes hvor forlegningene er i en dårlig forfatning, og på Nes fort hvor de øvrige lokaliteter har en meget dårlig standard. Jeg tør derfor forespørre om det foreligger konkrete planer for en bedring av situasjonen.

Den kommentaren det ble vist til i protokollen fra befaringen har denne ordlyd:

«Nemnda har under denne befaringen først og fremst konsentrert seg om Kystartilleriet i Nord-Norge. Det er to forhold som går igjen som vesentlige problemer, forlegningsforholdene og mulighetene for fritidsbeskjeftigelse.

Forlegningsforholdene ligger på samtlige fort langt under det som ansees for rimelig standard i dag. Særlig gjelder dette de fort som bare har stridsforlegning i fjell. For Harstad sjøforsvarsdistrikts vedkommende har man i mange år arbeidet med planer om en sentralisering og utbygging på Trondenes slik at mannskapene bare skulle ligge på fortene i visse perioder. Denne plan er så vidt Nemnda forstår for lengst vedtatt. Dette medfører at det neppe vil være riktig å bruke vesentlige midler til utbedringer av forlegningene på fortene. Så lenge byggingen på Trondenes heller ikke kommer i gang, blir mannskapene henvisst til dårlige forlegningsforhold. Det er Nemndas oppfatning at byggingen av den planlagte mannskapskasernen bør komme i gang hurtigst mulig. De dårlige forlegningsforhold forsterkes vesentlig av det faktum at de fleste mannskaper kommer fra en kortvarig rekruttskole hvor forholdene er meget gode, mens de i det meste av sin tjenestetid skal bo under til dels kummerlige forhold. Det ble av mange tillitsmenn gitt uttrykk for undring over at det ble satset så mye på rekruttskolene hvor de bare var noen uker, når det samtidig ble satset så lite på fortene hvor de tilbringer det vesentlige av sin tjenestetid.

Dette misforhold ble ytterligere forsterket ved de begrensede muligheter mannskapene hadde for en effektiv utnyttelse av fritiden. Mens det på rekruttskolene ble satset både på gymnastikksaler, svømmehaller og velferdsbygg og hvor man ellers også hadde til dels gode sivile fritidstilbud, hadde man på fortene ingen muligheter for en skikkelig utnyttelse av fritiden. Tillitsmennene og også befalets bønn over alt var, la oss i allefall få en gymnastikksal.

Skal det vesentlige av Kystartilleriets tjenestetid fortsatt avtjenes på til dels avsideliggende fort med delvis kummerlige forlegningsforhold, er Nemndas oppfatning at det må settes mye mer på en effektiv utnyttelse av fritiden. I den sammenheng er det først og fremst nødvendig å skaffe mannskapene en gymnastikksal, men også andre lokaler for en allsidig fritidsbeskjeftigelse er nødvendig. De tillitsmenn og mannskaper Nemnda snakket

med under befaringen var stort sett meget positive til tjenesten, men det var en alminnelig oppfatning at de var stemoderlig behandlet i forhold til alle de mannskaper som var forlagt slik at de hadde visse sivile muligheter for en fornuftig anvendelse av fritiden.»

Av de opplysninger Sjøforsvarsstaben ga i sakens anledning fremgår det at det foreligger konkrete og omfattende planer for en bedring av forlegningssituasjonen. Med de tidsplaner som foreligger vil imidlertid ikke situasjonen bli noe vesentlig bedret før i begynnelsen av og utover til midten av 1980-årene. Mannskapene i Kystartilleriet vil således fortsatt i relativt lang tid måtte avfinne seg med de nåværende forlegningsforhold.

Mannskapene i Luftvernartilleriets avdeling, Kanonbatteri Alfa, på Andøya, som bor i den såkalte «Brakkeleiren», klaget i et skriv til Ombudsmannen over sine dårlige forlegningsforhold.

Tillitsmannen skrev bl a slik til Ombudsmannen:

«Jeg skriver til ombudsmannen for å fortelle om leiren vi bor i. Vi er ca. 110 mann i batteriet utenom befalet. Vi mener at de forholdene vi lever under er under gjennomsnittet og mener derfor å ha rett til å klage på det. Alle, både befal og menige, har prøvd utallige ganger å få rettet på skjevhetene.

I hver brakke er det et dusjrom med to dusjer. Alle dusjrommene er dårlig vedlikeholdt og jeg tør påstå at enhver som kommer fra noenlunde renslige forhold vil føle det ekkelt å måtte vaske seg der. Dusjene er i seg selv av en meget dårlig kvalitet med et vanntrykk som mer ell mindre er like null. Toalettene har en lav hygienisk standard og på vaskerommene er ofte vaskene tette eller så lekkre de. Det er liten hjelp å få hos voldmesteren til slikt arbeid da han og hans folk er overbelastet med arbeid.

Speiler er knust og vann stikker seg inn under linoleumen og lager dårlig luft. Hvem ville tolerere at det så slikt ut hjemme hos en selv endog om de var mange mennesker? Ingen.

På forlegningsrommene trenges det å males og mange plasser må det skiftes paneling. Den dårlige panelingen stjeler mye av varmen på rommene. Det gjør også de mange rotne vinduskarmene. Til sist, men ikke minst, vil jeg nevne at det kjøkkenet vi har er i en meget dårlig forfatning og tungt å arbeide på.

Jeg vil samtidig nevne at det ikke er tvil om at forholdene har skapt vantrivsel blandt soldatene. Det at de blir møtt så negativt når de snakker om oppussing gjør at de til sist blir helt likegyldig med hvordan brakka ser ut. De gidder ikke pusse på brakka slik at den skal se «dårlig» ut i stedet for «forferdelig».

Det som gjør at jeg skriver til ombudsmannen er at det skal bygges en ny forlegning her om noen år. Ingen vet enda når den vil komme. Det kan både ta fire og fem år. I mellomtiden er batteriets nåværende forlegningsrom blitt stemplet som saneringsområde. Vi kan imidler-

tid ikke gå å vente ik anskje fem år uten å få pusset opp brakkeene eller kjøkkenet.

Dette ser ikke ut til å bli forstått. Vi synes det er en skam at det norske forsvar skal drive et batteri på denne måten. Vi er tross alt bare vanlige mennesker som bor her.

Gjenpart er sendt Ombudsmannen for Forsvaret direkte.»

Batteriets ledelse erklærte seg enig i den karakteristikk av forholdene som var gitt i skrivet til Ombudsmannen. Ombudsmannen tok saken opp med flystasjonen for å få rede på hvilke planer som forelå for bedring av forlegningsforholdene. Det ble gitt en orientering både av bataljonsjefen og stasjonssjefen. Det er fremmet forslag om bygging av en ny leir. Innen den blir bygget, blir det bare foretatt nødvendige vedlikeholdsarbeider, noe som neppe vil bedre situasjonen særlig.

Ombudsmannen tok deretter saken opp med Forsvarsdepartementet og skrev bl a slik til departementet:

«Hovedtillitsmannen for Btt Alfa har den 30 f m skrevet til Ombudsmannen som vedlagte gjenpart viser. Batterisjefen har i et oversendelseskriv av 1 d m erklært seg enig i tillitsmannens syn.

Saken har vært forelagt både for bataljonen og stasjonen. Bataljonsjefen har avgitt en uttalelse den 10 d m og stasjonssjefen den 18 d m. Begge uttalelsene følger vedlagt i fotokopi til orientering.

Det er to spørsmål som er aktuelle i saken. Når kan nye forlegninger bygges? Hva kan man i mellomtiden satse av midler til reparasjon? Det synes som om det i løpet av en 5 års periode kan bli aktuelt å sette igang nybygging. Jeg tør forespørre om det kan sies noe mer eksakt om tidspunktet og om det kan bli aktuelt å fremskynde starten.

Det synes å være alminnelig enighet om at forholdene er ytterst dårlige. Bataljonsjefen vil i pkt 4 i sin uttalelse sette igang nokså omfattende utbedringsarbeider, mens stasjonssjefen er innstillet på å «bedre forholdene noe», jfr pkt 7 i hans uttalelse.

Jeg tør derfor forespørre om departementet vil vurdere om det er behov for å gjøre noe utover det stasjonen kan gjøre med sine ordinære vedlikeholdsmidler.»

Noen uttalelse fra departementet foreligger ikke ennå.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er behandlet 7 saker i denne gruppe.

To vernepliktige klaget over at de var pålagt å erstatte henholdsvis en feltspade og en feltflaske som var blitt borte. Avdelingen fant det rimelig at det bortkomne ble erstattet, noe de vernepliktige ikke var enige i fordi det her var tale om utstyr som ikke ble oppbevart i låst skap. Det var fra avdelingens side lagt vekt på at det hadde gått relativt lang tid fra siste

gang de vernepliktige hadde sett de bortkomne gjenstander og til tapet ble meldt.

Etter Ombudsmannens erfaring en praksis når det gjelder erstatning for bortkommet utstyr nokså forskjellig. Ombudsmannen tok derfor saken opp med nest høyere myndighet. Etter at saken var undersøkt og vurdert på ny, ble det avgitt følgende uttalelse:

«Avd X har konferert med Y, om den foreliggende sak. Han opplyser at de 2 taps-/skadesakene forekom i samme tidsrom som en rekke andre saker. De bortkomne sakene var for en stor del gjenstander som er ettertraktet også sivilt. Tyveri ble antydnet, men der forelå ikke begrunnet mistanke.

Da der i samtlige av disse saker kunne påvises manglende kontroll av utstyret fra mannskapenes side, ble der fra Ys side truffet samme avgjørelse i alle sakene, nemlig at tapet skulle erstattes av mannskapene. Dette er også gjort av alle unntatt de 2 som her har påklaget avgjørelsen.

Xs oppfatning av de 2 foreliggende saker er at mannskapene ikke har oppfylt sin plikt til å kontrollere det utleverte utstyr og at der derfor er formelt grunnlag for å pålegge dem erstatningsplikt. Man bør her være oppmerksom på at erstatningsplikten neppe er ment utelukkende å skulle gi Staten erstatning for tapt utstyr. Den er også et middel til å få mannskapene til å passe på sitt utstyr.

På den annen side er X klar over at reglene om erstatningsplikt praktiseres noe forskjellig og ved en rekke avdelinger mere lempelig enn det her har vært tilfelle. Dette er uheldig, men så lenge der ikke finnes noen felles norm kan det vanskelig danne grunnlag for å endre en avgjørelse som er truffet på formelt riktig grunnlag.

En endring av avgjørelsen måtte i dette tilfelle få konsekvenser ikke bare for fremtidige saker, men også for de allerede oppgjorte saker hvor avgjørelsen er truffet på samme grunnlag. X finner det derfor av prinsipielle grunner vanskelig å endre avgjørelsen. En vil imidlertid anbefale at der snarest søkes utarbeidet mere konkrete bestemmelser for når erstatningsplikt foreligger, slik at praksis blir mest mulig lik ved alle avdelinger.»

Ombudsmannen fant ikke avgjørelsen åpenbart urimelig.

En vernepliktig som gjorde sin militærtjeneste for 3 år siden, hadde etter anmodning fra velferdstjenesten ved sin avdeling fått ettersendt sitt orgel for å kunne spille ved velferdstjenestens arrangementer. Den vernepliktige hevdet at det var avtalt at velferdstjenesten skulle sende orgelet tilbake til hans hjemsted da han dimitterte. Siden hadde han ikke sett noe mer til orgelet, og ingen kunne si hvor det var blitt av. Saken ble anmeldt til politiet, men etterforskningen ga ikke noe resultat. Den vernepliktige engasjerte advokat i forbindelse med kravet om erstatning, men heller ikke dette hadde gitt noe resultat. Saken var slått stort

opp i pressen på den vernepliktiges hjemsted.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen for å forsøke å få bragt på det rene hva som hadde skjedd. Velferdstjenesten benektet at det var noen avtale om hjemsendelsen. Det lykkes ellers ikke å få frem noen opplysninger i saken. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og anbefalte at det ble ytet erstatning. Etter Ombudsmannens oppfatning ville ikke en vernepliktig reise fra sitt orgel uten å sørge for hjemsendelsen. Formodningen talte for at den vernepliktige hadde en avtale med velferdskontoret om retur av orgelet, men at denne avtale ikke ble oppfylt av velferdskontoret.

Saken ble ordnet med en erstatning på kr. 4000,—, kr. 3500,— for orgelet og kr. 500,— til dekning av utgifter til juridisk bistand.

En vernepliktig hadde mistet en feltjakke og var pålagt å erstatte den med kr. 175,—. Han hevdet at jakken var stjålet fra hans låste skap. Han hadde ikke opptrådt på en slik måte at han kunne bli erstatningspliktig, og anmodet i den sammenheng om Ombudsmannens bistand til å slippe å betale.

Den vernepliktige hevdet at de låsene som ble utlevert ikke var gode nok, idet det var på det rene at flere nøkler passet i den samme låsen.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som avga slik uttalelse:

«Ved innrykk får soldatene utlevert materiell og utstyr som er forutsatt utlevert til personlig bruk. De er da blitt gjort kjent med ansvaret for å oppbevare materiell på forskrevne måte, og til snarest å melde fra til rette vedkommende om tap eller skader som måtte oppstå. Videre er det i håndboktimene gjentatte ganger blitt presisert om erstatningsplikter ved tap eller skade som følge av forsettlig eller uaktsom handling. Dette at flere nøkler passer i den utleverte låsen, er kun en påstand. En påstand som har vært en vanlig unnskyldning ved tap. Det er derfor blitt sagt at dersom soldatene mente at den utleverte låsen ikke var forsvarlig, kunne de bytte ut denne på egen regning, mot at de fikk beholde den utleverte.

I forklaringen til X kommer det ikke fram hvor han har oppbevart nøklene i tidsrommet 19/3 til 22/3-76. Dersom X mener at noen har låst seg inn i hans skap, må han ha vært uaktsom, og latt nøklene vært tilgjengelig for uvedkommende. Vi mener av den grunn at han er erstatningspliktig.»

Den vernepliktige opplyste at han hadde hengt jakken i skapet og låst det da han reiste på permisjon. Nøklene hadde han med seg, og da han kom tilbake oppdaget han at jakken var borte. Han meldte tapet med en gang.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen og pekte på at det ikke var dokumentert

uaktsom opptreden fra den vernepliktiges side. Da avdelingen selv hadde uttalt at det ble pålagt erstatning ved forsettlig eller uaktsom handling, synes det urimelig å pålegge erstatning i et tilfelle som dette. Etter fornyet vurdering ble kravet om erstatning frafalt.

En vernepliktig av årsklassen 1970 klaget til Ombudsmannen over at han ikke hadde fått kjøpt Mausegevær da Forsvaret solgte utrangerte geværer. På bakgrunn av de opplysninger han hadde fått av sin rulleførende avdeling mente han det hadde foregått en urettferdig forskjellsbehandling, idet HV-personell hadde fått særfordeler i forhold til Forsvarets øvrige personell.

Ombudsmannen meddelte de bestemmelser Forsvarsdepartementet hadde gitt i forbindelse med salget, men fant ikke at det var grunnlag for å påstå urettferdig forskjellsbehandling.

Kosthold.

Det er behandlet en sak som gjelder en henvendelse fra 7 vernepliktige mannskaper som har pengeforpleining. De opplyste at de var henvist til å gå i en vanlig kolonialforretning for å kjøpe sin mat. Denne gruppen mannskaper fikk kr. 17,05 i kostpenger pr dag. På bakgrunn av sine regnskaper opplyste de at de brukte ca kr. 26,— pr dag til mat, de måtte derfor skjøte på med sine dagpenger. Avdelingen og høyere myndighet hadde tidligere tatt saken opp med sentrale myndigheter.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som opplyste at de mannskapene som hadde reist saken skulle få frysebokser slik at lagringsmulighetene ville bli bedre. Det ville også bli større muligheter for innkjøp fra Forsvarets proviantmagasin.

Det ble videre opplyst at Forsvarets intendanturnemnd hadde anbefalt at satsen ble forhøyet fra kr. 17,05 til kr. 21,50. Denne tilråding hadde Forsvarets overkommando sluttet seg til. Departementet anså det for ønskelig at pengeforpleiningssatsen ble økt som foreslått, men budsjettsituasjonen ga ingen mulighet for det foreløpig. Fra 1 jan 1977 ville kostøret bli forhøyet til kr. 18,—. Departementet ville forsøke å innarbeide i budsjettet for 1978 midler til ytterligere heving av pengeforpleiningssatsene.

Ombudsmannen tok saken opp på ny med Forsvarsdepartementet og pekte på det betydningsfulle i at kostøret allerede i slutten av 1976 var kr. 4,50 for lavt, og fra 1 jan 1977 med en ventet ny kraftig prisstigning også fra denne dato bare ville bli forhøyet med kr. 0,95. Departementets svar på denne henvendelse foreligger ikke ennå.

Når det gjelder det ordinære kostøret, viser Nemnda til det som er sagt i de generelle merknader.

Tjenesteforhold.

Det er behandlet 16 saker samt 2 fra tidligere år. Avgjørelsen er endret i 7 saker.

Mannskapene ved en av Forsvarets avdelinger var misfornøyd med at det på kort varsel var gjennomført revelje og inspeksjon i helgen. I sitt skriv til Ombudsmannen opplyste tillitsmannen at stasjonens stående ordre helt klart ga uttrykk for at det ikke skulle være revelje eller morgeninspeksjon i helgen. Til tross for dette var det foretatt morgeninspeksjon lørdag 6/3 og søndag 7/3.

Stasjonssjefen hadde begrunnet dette med at det var bråk på kasernen forrige helg og at nyordningen ville bli opprettholdt til det igjen var ro og orden i helgene.

Mannskapene så på dette som en kollektiv avstraffelse for en forseelse som et mindretall hadde begått og at dette ikke var veien å gå for å få bukt med disiplinærproblemene. Mannskapene fant det beklagelig at en slik avgjørelse ble fattet over hodene på dem og hevdet at dette avslørte en skremmende forakt for tillitsmannsordningen. Tillitsmannen avsluttet sitt skriv slik:

«Vi har nå etter beste evne framstilt saken slik vi ser den, og gitt våre kommentarer til dens enkelte punkter. Vår hensikt med dette skrivet er imidlertid å be om å få Ombudsmannens vurdering av den, det har vi herved gjort, samtidig som vi vil stille noen spørsmål som vi tror kan ha prinsipiell betydning utover denne konkrete saken.

1. Har Stasjonssjefen hjemmel for kollektiv å straffe alle stasjonens mannskaper, for et mindretalls disiplinære overtredelser?
2. Hvordan betrakter Ombudsmannen innføring av revelje og morgeninspeksjon i helga som straffereaksjon?
3. Kan Stasjonssjefen foreta endringer som i stor grad angår mannskapene, uten å informere eller rådspørre tillitsmennene, og hvis han har anledning til dette, mener Ombudsmannen dette er i tråd med «ånden» i grunnlaget for tillitsmannsordningen?
4. Vil en endring av SSO kunne tre i kraft før den foreligger skriftlig?

Ovenforstående brev blei på et allmannamøte for mannskapene tirsdag 9/3-76, enstemmig vedtatt sendt til Ombudsmannen for forsvaret.»

Ombudsmannen ga dette foreløpige svar:

«Jeg har mottatt Deres skriv av 11 d m. Saken er i dag tatt opp med stasjonen og jeg skal komme tilbake til den så snart stasjonssjefens uttalelse foreligger. Jeg har anmodet om at saken blir behandlet så raskt som mulig.

Deres spørsmål 2 og 4 kan jeg ikke svare på før jeg har fått stasjonens uttalelse.

Når det gjelder spørsmål 1 er det helt klart at kollektiv avstraffelse ikke er tillatt. Det er imidlertid lite sannsynlig at det som er foretatt i denne saken kan karakteriseres som kollektiv avstraffelse i vanlig forstand.

Til spørsmål 3 er det å bemerke at en avdelingssjef nok har myndighet til å ta et slikt skritt uten å drøfte saken med tillitsmennene. Det er imidlertid ikke vanlig praksis i dag. Det er slike forhold som dette som nettopp bør drøftes i tillitsmannsutvalget, og hvor tillitsmennene bør få anledning til å gi uttrykk for sitt syn, og til å øve en påvirkning på mannskapene slik at restriksjoner kanskje kan unngås. Nå kan det vel tenkes tilfeller hvor situasjonen er så alvorlig at det må reageres raskt. Om dette er tilfelle i denne sak kan jeg ikke ta standpunkt til før stasjonens uttalelse foreligger.»

Av avdelingens redegjørelse fremgikk det klart at forholdene på kasernen hadde forverret seg vesentlig med hensyn til ro og orden de siste 4 mndr. Forholdet var tatt opp med tillitsmennene ved flere anledninger. Fra befalet var det fremholdt at forholdene på kasernen var en belastning for daghavendetjenesten, særlig i helgene. I helgen før skjerpelsen ble gjennomført, var det rapportert 9 forhold vedrørende ordensforstyrrelser, beruselse og ordrenekt under daghavende befals inspeksjon på kasernen, av disse ble 7 refset disiplinært. Indretjenesten generelt var uakseptabel, slik at tiltak måtte iverksettes. Avdelingens fremstilling ble bekreftet med bilagte rapporter fra daghavende befalet. Av tillitsmannens skriv fremgikk det også at det hadde vært bråk, men at årsaken til det var et mindretall av mannskapene.

Ombudsmannen fant det således på det rene at det hadde forekommet bråk og uorden i et omfang som ikke kunne aksepteres. Ombudsmannen svarte tillitsmannen slik:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse.

Stasjonssjefen har i skriv av 22 d m redegjort for saken slik det fremgår av vedlagte gjenpart.

Jeg har tidligere besvart Deres spørsmål tre. Gjenpart av mitt forrige skriv til Dem ble også sendt stasjonssjefen slik at han er kjent med mitt svar.

Når det gjelder spørsmål en og to er det som nevnt tidligere ikke anledning til kollektiv avstraffelse. Jeg kan imidlertid ikke se at det som har skjedd i denne saken kan karakteriseres som kollektiv avstraffelse. En klar forutsetning for å sløyfe revelje og morgeninspeksjon har selvfølgelig vært at det allikevel skulle herske ro og orden i forlegningen. Det har tydeligvis ikke vært tilfelle. Jeg viser for såvidt til stasjonssjefens redegjørelse. Redegjørelsen er underbygget med to rapporter fra daghavende befalet i tiden 28/2—29/2 hvor det opplyses at kasernen så ut som et grisehus. Den nærmere beskrivelse synes å dekke denne uttalelse. Den andre rapporten gjelder rom 106 som er karakterisert som verre enn en svinesti,

den nærmere beskrivelse dekker også denne påstand.

Det beklagelige i denne sak synes ikke å være at stasjonssjefen har gjeninnført revelje og morgeninspeksjon, men at endel av mannskapene oppfører seg slik at dette er nødvendig. Det kjedelige er at sannsynligvis noen få oppfører seg slik at dette får konsekvenser for alle. Det vil imidlertid etterpå ikke være lett å påvise hvem som er ansvarlig for rot, uorden og griseri, og jeg kan ikke se at stasjonssjefen har hatt noen annen utvei enn de tiltak som er gjennomført.

Når det gjelder Deres mer formelle innvendinger mot gjeninnføringen, var jeg som nevnt inne på det i mitt forrige skriv. Stasjonssjefen har selv karakterisert det som uheldig at endringene ikke ble bekreftet på dagsordre for den 16 mars.

Etter en samlet vurdering av de foreliggende opplysninger kan jeg ikke se at det er noe å bemerke til stasjonssjefens avgjørelse i saken.»

Etter at mannskapene ved en avdeling var kommet over et brev fra en troppssjef fra mannskapenes rekruttskole hvor han hadde omtalt mannskapene på en meget fornærmelig måte, ble det laget en pressemelding hvor mannskapene ga uttrykk for sitt syn på det forhold som var oppdaget. Pressemeldingen ble også sendt til Ombudsmannen, idet mannskapene var interessert i å høre Ombudsmannens mening om de forhold som var omtalt i meldingen. Pressemeldingen hadde denne ordlyd:

«I en tropp ved X avd ble det for en tid sia ved en tilfældighet funnet et «brev» fra troppssjefen ved øvingsavdelingen, til troppssjefen ved beredskapsavdelingen, hvor hver enkelt soldat og troppen generelt ble omtalt, ut fra såkalte «tjenestemessige kriterier». I dette brevet, tidligere omtalt i Dagbladet 30 mars og i Nordlys 1 april, finner en fort vekk uttrykk som «slask», «slubbert», «unnalurer» o.l. brukt om soldatene. Også uttrykkene «mangler hjernekapasitet» og «troppens dumme uten sammenligning» er brukt.

Etter at dette brevet ble funnet, ble det lest og kommentert innen troppen, og på en tillitsmannstime i troppen ble det enstemmig vedtatt å offentliggjøre det gjennom pressen, og likeså forsøke å følge opp saka gjennom andre organer, bl. a. gjennom tillitsmannsapparatet. Gjennom dette vil saka seinere bli tatt opp med Ombudsmannen for Forsvaret, og på Landskonferansen for tillitsmenn i Forsvaret i juni.

Troppen gikk ikke til offentligheten med brevet med hovedformål å «henge ut» verken troppssjefen som skreiv brevet eller den befalingsmann som ved uaktsonhet mista det. Følgende kan anføres som årsaker til vår offentliggjøring:

1. Prinsippet. Er det riktig at troppssjef ved øvingsavdelingen skriver slike rapporter til troppssjef for beredskapsavdelingen? Skrevet er tydelig en personvurdering, basert på troppssjefens egne oppfatninger og erfaringer med personene. Vil ikke et slikt

skriv påvirke beredskapsavdelingens troppsbefals holdning overfor soldatene? Gir ikke en slik overflatisk rapport et for- tegnet bilde av den enkelte, og av troppen som helhet?

2. Det er nærliggende, og meget sannsynlig, å tru at slike rapporter fins for de langt fleste tropper i de fleste kompanier.
3. Formen skrevet har fått. Det er ei opprømsing av skjellsord, og en nedrakking av en rekke soldater. Er denne form og tone vanlig i slike skriv, eller er det noe eksepsjonelt med «vårt» tilfelle?

Vi meiner det er uriktig at en troppssjef skal sende slike personvurderinger om troppen til neste troppsbefal. Det er svært store sjanser for at en slik rapport, som skrives ut fra personlige oppfatninger og erfaringer vil bli usaklig og lite «balansert». Vi trur at de to siste spørsmåla i pkt 1 må besvares med et klart ja. Dette kan vi begrunne med våre erfaringer med det nye troppsbefalet allerede fra første dag — det var tydelig at de som hadde fått dårligst «skussmål» i rapporten møtte den største årvåkenhet og påpasselighet fra befalets side. Mens andre ikke fikk bemerkninger for f. eks. ukorrekt antrekk, fikk de «sorte får» «skrape» for bare bagateller — det var ganske tydelig at her skulle de tas «hardt».

Det synes ellers klart at slike rapporter blir gitt for de aller fleste tropper i de aller fleste kompanier. Vi meiner det er av stor betydning at soldatene kjenner til dette, for dermed kanskje å kunne forstå (men ikke dermed godta) den behandling de blir utsatt for.

Ellers trur vi ikke at «vårt» skriv er noe eksepsjonelt tilfelle, sjøl om det stadig forsikres av majoriteten av befalet. I grunnen kan vi godt forstå at Forsvaret gjerne vil «dysse» ned saka til å bli ei sak mellom vår forrige troppssjef og oss. Det synes for oss ganske tydelig at ledelsen heller ønsker at en løytnant får svi, i stedet for at svstemet skal bli gjenstand for revurdering. For de er dette vi egentlig ønsker.

Som forsvar for slike rapporter hevdes at rullebladet ikke inneholder tilstrekkelige opplysninger, og at en følgelig må ha noe mer utfyllende å bygge på. Vi forstår ikke hvilke fordeler slike personvurderinger kan ha, spesielt når en ser at alt i grunnen bygger på forrige troppssjefs egne vurderinger. Og i tillegg har vi fra befalets side uttalelser som går på at i mange tilfelle viser det seg at disse vurderinger langt fra stemmer med «terrenget».

Men om det nå er slik at rullebladet ikke er tilstrekkelig, vil vi gjerne her skissere hva vi meiner slike «hemmelige rapporter» bør erstattes med:

1. Et standardisert skjema, hvor soldatens interesse og dyktighet på ymse områder angis, eller at slike rapporter utarbeides etter et klart opplagt og standardisert mønster.
2. Rapporten må behandles på samme måte som rullebladet (både under og etter førstegangstjenesten), og må kunne forevises soldaten etter ønske.
3. Det må være klare regler for vurderingene, og det må utvises saklighet og forsøk på «balanse» ved skriving av en slik rapport.

Når en er inne på personvurderinger, kan det i samme forbindelse være verdt å si noen ord om militæravdelingenes rett til å gi opplysninger om soldatene til svile arbeidsgivere

og skoler. Vi veit at i dag kan kompaniene komme med en uttalelse om soldaten, etter at vedkommende soldats troppsbefal er forespurt og har laget et utkast. En må merke seg at denne uttalelse heller ikke lages etter bestemte, sandardiserte retningslinjer, men fullt avhenger av personlige oppfatninger.

Dette meiner vi er heilt forkastelig, ut fra det faktum at mange føler og opplever en spesiell, ufri og for mange tvungen situasjon i Forsvaret, og følgelig handler og oppfører seg deretter. Det er nok mange «skikkelige», ærlige og pliktoppfyllende mennesker som i Forsvaret har pådratt seg både en og fleire refesler og dårlig rulleblad p. g. a. denne spesielle situasjon. Vi krever derfor at slike tjenesteuttalelser til sivile arbeidsgivere ikke må gis.»

Ombudsmannen ga mannskapene dette svaret:

«Jeg har mottatt Deres skriv med bilag av 23 d m.

Av pressemeldingen fremgår det at troppen regner med at slike rapporter som det er tale om i denne saken er vanlig praksis. Dette er imidlertid første gang jeg hører om slike rapporter. Jeg har diskutert saken med fung sjef for personellstaben i Hærstaben. Han har heller ikke hørt om slike rapporter. Han kunne tenke seg at slike rapporter kanskje kunne skrives fra de mindre rekruttskolene, men at det neppe var sannsynlig at dette ble gjort ved f eks infanteriets rekruttskoler. Det er i allefall helt klart at slike rapporter ikke skrives som en fast rutine etter sentrale direktiver.

Når det gjelder behovet for slike rapporter kan det vel anføres argumenter både for og imot. Det kan nok tenkes at en orientering om mannskapene etter 3 mndrs tjeneste kan være av verdi for de avdelinger mannskapene senere skal tjenestgjøre ved, f eks. med hensyn til plassering i tjenestestillinger. Skal dette gjøres, må det imidlertid gjøres på en positiv måte. I dette tilfelle synes det å være først og fremst de negative ting som er trukket frem, og disse negative opplysninger er jeg enig i lett vil få de uheldige virkninger det er pekt på i pressemeldingen.

Hvis det skulle være behov for slike rapporter er jeg enig i at dette må gjøres i bestemte former under hensyntagen bl a til de tre punkter som er nevnt i pressemeldingen.

Om denne konkrete rapporten er det å bemerke at en klart må ta avstand fra den. Obersten har til Mannskapsavisa uttalt at denne rapporten «ligger hinsides enhver akseptabel karakteristikk av et menneske». Jeg har ikke sett rapporten, men av de uttalelser som er gjengitt i Dagbladet synes det å være full dekning for oberstens uttalelse. Det er vel også mulig at en rapport som denne vil være straffbar, f eks etter Mil straffelovs § 59, idet den omtale som er gitt om den enkelte må sies å være ærekrenkende.

Såvidt jeg forstår Deres skriv og en samtale jeg har hatt med LTFs vil denne rapporten bli tatt opp på landskonferansen. Det er vel derfor i øyeblikket ikke grunnlag for ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.»

Noregs Mållag anmodet om Ombudsmannens bistand til å få et regiment til å sende innkalling på nynorsk til de mannskaper som ønsker det. En av Noregs Mållags medlemmer hadde flere ganger klaget til regimentet over at ikke skriv om tjenesten ble sendt ham på nynorsk. Han hadde imidlertid ikke fått svar. Siden regimentet ikke svarte, anmodet Noregs Mållag Ombudsmannen om å ta opp saken.

Ombudsmannen anmodet regimentet om en redegjørelse. Det ble opplyst at det mannskap det dreide seg om ved en inkurie ikke hadde fått innkallingsordre på nynorsk. Ny innkallingsordre på ønsket målføre ville bli sendt så snart de nødvendige blanketter var mottatt fra trykksakekspedisjonen. Dette ble meddelt Noregs Mållag.

En rekke av sakene i denne gruppe er reist av mannskaper som har uregelmessig arbeidstid, skiftarbeid og turnustjeneste. De problemer som reiser seg i den sammenheng er først og fremst det daglige eller ukentlige timetall disse mannskaper skal ha tjeneste.

Ombudsmannen redegjorde i beretningen for i fjor bl a for en sak reist av kokkene ved en av Hærens avdelinger som mente de hadde mere tjeneste enn de øvrige mannskaper ved avdelingen. Etter å ha undersøkt saken, anmodet Ombudsmannen kokkene om å registrere sin tjenestetid over en periode slik at timetallet kunne dokumenteres, og så ta saken opp på ny. Kokkene er senere kommet tilbake med en redegjørelse for sin egen tjeneste. De hadde også undersøkt hvordan kokketjenesten var lagt opp ved andre avdelinger i nærheten. På bakgrunn av dette følte de seg urettferdig behandlet, og anmodet om Ombudsmannens bistand til å få rettet på dette.

Ombudsmannen tok saken opp med Troms landforsvar og ba om at klagen måtte bli vurdert på bakgrunn av den praksis som var etablert ved brigadens avdelinger. TLF avga denne uttalelse:

«Troms landforsvar har vurdert klagen på bakgrunn av den praksis som er etablert ved Brigadens avdelinger. TLF har innhentet opplysninger fra 5 avdelinger i Brigaden og Luftvernartilleribataljonen, Bardufoss angående kokkenes tjenestetid samt pålagte tjeneste på sine friskift.

Etter de opplysninger som er innhentet finner TLF at alle avdelinger som er kontaktet følger stort sett samme rutine og fremgangsmåte overfor sine vernepliktige kokkemannskap når det gjelder skift, friskift og kokke-weekend.

TLF vil på bakgrunn av forannevnte bestemme at følgende tjenesterutine legges opp for kokkene ved X avd:

a. Dag etter kokkeskift gis det som generell regel fri, men kokkene pålegges å delta i følgende disipliner

- skyting AG-3 og avdelingsvåpen (12,7 mm Mitr)
  - fysisk trening
  - marsjtjeneste
  - enkeltmannsutdannelse
  - ABC-vern
  - indretjeneste
  - vedlikeholdstjeneste på feltkjøkkenmateriell
  - avdelingsøvelser.
- b. Kokkene kan i forbindelse med ukesslutt hvor de har tjenestefri gis permisjon fra fredag etter endt tjeneste og frem til tirsdag morgen, hvis ikke spesielle øvelser-/tjeneste nødvendiggjør at kokkene er til stede eller bør være med.»

Elevene ved et kurs for velferdsassistenter uttalte i en henvendelse til Ombudsmannen at de hadde fått forståelsen av at de måtte regne med meget overtidsarbeid under tjenesten. De hadde også fått forståelsen av at praksis når det gjaldt kompensasjon for dette merarbeid var høyst forskjellig ved de forskjellige avdelinger de ville bli postet til etter kurset.

De var klar over at velferdsarbeidet ville kreve mye arbeid på kveldstid og de aksepterte det, men de mente de hadde krav på en klar kompensasjonsordning, som ble praktisert likt over alt og som gikk ut på at arbeid utover 42 timer pr uke skulle kompenseres med tilsvarende fritid. Elevene ba om Ombudsmannens bistand til å få gjennomført en slik ordning. Ombudsmannen svarte elevene slik:

«Ombudsmannen viser til skriv av 9 okt 1976 om ovennevnte sak.

Ombudsmannen har drøftet saken om kompensasjon med velferdsinspektørene i de tre forsvarsgrener som alle er enige i det prinsipp at velferdsassistenter ikke skal ha større belastning enn øvrige mannskaper, men at de heller ikke skal ha større lettelser.

Forholdene ved de enkelte tjenestesteder er så forskjellige at det neppe vil være formålstjenlig å gi direktiver fra sentrale myndigheter om hvordan avspasering for overtidsarbeid skal arrangeres. Kompensasjon blir gitt, men det er de lokale sjefer og velferdsoffiserer som må finne en praktisk ordning slik at det ikke går ut over tjenesten.

Prinsippet om at arbeid ut over 42 timer pr uke må kompenseres i form av like lang fritid kan ikke aksepteres for noen mannskaper. Alle mannskaper har lengre arbeidstid selv om en ser bort fra øvinger og beredskap.

Ombudsmannen har fått inntrykk av at kompensasjon for overtid ikke er noe problem i forsvarsgrenene og finner ikke grunn til å fremme forslag om at det fra sentralt hold skal bli gitt bestemmelser om hvordan dette skal løses.

Skulle det imidlertid på det enkelte tjenestested oppstå spesielle problemer med rimelig kompensasjon for velferdsassistenter, kan saken av den enkelte tas opp som klagesak.»

Permisjoner.

Det er behandlet 23 saker, hvorav avgjørelsen er endret i 12 saker.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for de problemer som reiste seg i forbindelse med velferdspermisjon kl B for å hjelpe til i arbeidet på egen eller foreldres gårdsbruk. Forutsetningen for slik permisjon er at arbeidssituasjonen er kritisk. Det er først og fremst avdelingenes forståelse av uttrykket «kritisk arbeidssituasjon» mannskapene har vanskelig for å godta. Hvis avdelingen ikke finner arbeidssituasjonen kritisk, blir mannskapene ofte tilbudt å ta noen av sine langpermisjonsdager i stedet. Dette har mange oppfattet slik at de har fått velferdspermisjon, men mot trekk i langpermisjonsdager. Dette er det imidlertid ikke anledning til i følge permisjonsbestemmelsene.

Dette forhold var diskutert på et tillitsmannsutvalgsmøte i Brigaden, og referatet var formulert slik at Ombudsmannen fant grunn til å undersøke saken nærmere. Ombudsmannen skrev slik til Brigaden:

«Det vises til referat fra møte i fellesutvalget for tillitsmenn i X garnison 21 sep 1976. Under innmeldte saker, sak 3 a, er det gitt en orientering om årsakene til at velferdspermisjoner trekkes av langpermisjonene.

I referatet står følgende:

«Tillitsmannen fra Ytr begrunnet spørsmålet og kunne opplyse at flere av mannskapene hadde blitt trukket i sin langpermisjon etter at velferdspermisjon var innvilget. Kapt Z redegjorde for gjeldende bestemmelser som finnes i permisjonsdirektivet, sammen med Brigadens utfyllende bestemmelser av 10 feb 73. Bestemmelsene er også inntatt i SO for tjeneste i garnisonen, kap B, avn A, pkt 52. Han opplyste at det kun er i forbindelse med jordbrukspermisjoner at problemet kan oppstå. Ved andre velferdspermisjoner f eks i forbindelse med eget bryllup, blir ingen trukket i sin langpermisjon. Hvis situasjonen er kritisk kan også permisjon for arbeide i jordbruket innvilges uten at dette går til fradrag i langpermisjonene. Bestemmelsene åpner også for muligheten til å forskyve langpermisjonene slik at disse kan tilpasses nødvendig arbeide innen jordbruket.

På spørsmål fra tillitsmannen om dette er bestemmelser som gjelder for hele Brigaden ble det svart bekræftende. Med sikte på å unngå ulik praksis innen avdelingene ba tillitsmannen om at gjeldende bestemmelser ble innskjerpet. Dette ble lovet.»

Ombudsmannen er ikke kjent med Brigadens utfyllende bestemmelser av 10 feb 73 som også er inntatt i SO, kap B, avsn A, pkt 52.

I permisjonsdirektivet, vedlegg 5, pkt. 3 står imidlertid at «velferdspermisjon går ikke til fradrag i andre fremtidige permisjoner.»

Etter Ombudsmannens skjønn kan man således ikke trekke av langpermisjonsdager hvis man anser at en soldat har så tungtveiende grunner at velferdspermisjon bør innvilges.

Det synes her å måtte foreligge en misforståelse. Velferdspermisjon kl B kan innvilges for arbeid i jordbruket ved kritiske arbeidssituasjoner, og i slike tilfelle blir det heller ikke trukket i langpermisjonsdager.

Hvis situasjonen ikke er kritisk, men allikevel så alvorlig at soldaten bør få reise hjem, gis ikke velferdspermisjon, men permisjon som går til fradrag i langpermisjonene. Ombudsmannen antar at det er begrepet velferdspermisjon i denne forbindelse som skaper uklarehet og villrede.

Ombudsmannen vil sette pris på å få Brigadens uttalelse i saken.»»

Brigaden redegjorde slik for den praksis som var gjennomført:

«Brigaden i Nord-Norge viser til refererte brev fra Ombudsmannen for Forsvaret og hvor Ombudsmannen ber om en uttalelse vedrørende fortolkning av Permisjonsdirektivet i forbindelse med arbeide i jordbruket.

Innledningsvis vil man presisere at det ikke foreligger noen divergerende oppfatning i tolkningen av Permisjonsdirektivet mellom Brig N og Ombudsmannen med hensyn til bestemmelsen om at velferdspermisjon ikke går til fradrag i andre fremtidige permisjoner.

Utdraget fra referatet i fellesutvalget for tillitsmenn i X garnison 21 sep 76 kan misforståes slik det er satt opp. Det som ble opplyst på dette møtet var at ved Brig N følges den policy at personell som har behov for permisjon i forbindelse med arbeid i jordbruk først og fremst skal nytte sine langpermisjonsdager til dette. Det vil si at den enkelte også kan få flytte sine langpermisjoner til det tidspunkt som passer ham best tidsmessig.

Foreligger det derimot en kritisk situasjon, som beskrevet i Permisjonsdirektivet vedl 5 pkt 10 vil han få innvilget velferdspermisjon, og denne går ikke til fratrukk fra vedkommendes langpermisjon. Dette går fram av Brigadens utfyllende bestemmelser pkt 12 og Brigadens stående Ordre for tjenesten i garnison kapittel D, avsnitt A pkt 44 og 52 som følger vedlagt.

Det var ovennevnte punkter som ble referert på møtet i fellesutvalget i X 21 sept d å.»

Brigadens praksis kan vel forsvares hvis de mannskaper dette gjelder fritt kan bestemme når de vil avvike sine langpermisjoner, og under forutsetning av at Brigaden, fordi de har gjennomført denne ordning, ikke fortolker uttrykket «kritisk arbeidssituasjon» strengere enn det som synes naturlig.

En vernepliktig hadde søkt om velferdspermisjon i forbindelse med flytting. Hans kone hadde fått arbeid i nærheten av den vernepliktiges tjenestested og skulle flytte fra Stryn. Den vernepliktige hadde søkt om 5 dagers velferdspermisjon for å ordne med flytting og innredning i den nye leiligheten. Søknaden ble avslått, men han fikk anledning til å bruke 5 av sine langpermisjonsdager i stedet. Han fant dette urimelig.

Ombudsmannen svarte ham bl a slik:

«Det er noe uklart om De har søkt om velferdspermisjon kl B eller C. Både i søknaden og klagen står det kl B, men i klagen er B

endret til C. Det er nokså avgjørende for vurderingen hvilken klasse permisjonen kan henføres under. Jeg går ut fra at det her dreier seg om en kl C permisjon. Om velferdspermisjon kl C heter det at den bare kan innvilges når vedkommende sjef finner det tjenestlig forsvarlig. For denne gruppes vedkommende legges det således langt større vekt på hensynet til tjenesten enn for A og Bs vedkommende.

Det kan etter min oppfatning diskuteres om det her burde vært innvilget permisjon uten trekk av fridager, en kan imidlertid ikke si at den avgjørelse som er truffet i saken er åpenbart urimelig.»

En vernepliktig som avtjente resttjeneste på 61 dager og som skulle dimittere i slutten av august, hadde ved sin avdeling fått opplyst at han ikke ville få utbetalt dimisjonspenger og heller ikke hadde krav på den 4. gratis permisjonsreise. Han fant dette urimelig og ba om Ombudsmannens syn.

Den vernepliktige hadde etter gjeldende bestemmelser krav på full utbetaling av dimisjonspenger med kr. 1000,—. Den 4. gratisreisen var mer tvilsum. Ombudsmannen svarte ham slik:

«Jeg har mottatt Deres skriv av 7 d m.

Når det gjelder dimisjonsgodtgjøringen ser det for meg ut som De har krav på full godtgjøring. Jeg tør be Dem gjøre rette vedkommende på stasjonen oppmerksom på signal sendt ut av Forsvarsdepartementet 1 juli hvor det er gitt utfyllende bestemmelser/kommentarer til de nye utbetalingsreglene. Det heter her i pkt 2 c at mannskaper som avtjener resttjeneste og som ikke tidligere har fått utbetalt dimisjonsgodtgjøring skal ha dette for hele tjenestetiden så fremt den endelige dimisjon finner sted etter 1 juli.

Når det gjelder den 4. permisjonsreise er situasjonen mer uklar. Jeg har drøftet saken med FD og FO uten å ha fått et klart svar, spørsmålet er ikke løst i gjeldende bestemmelser. Jeg har nå forelagt saken skriftlig for FO og skal komme tilbake til dette spørsmål så snart FOs uttalelse foreligger.»

Spørsmålet om den 4. gratisreisen ble tatt opp med Forsvarets overkommando som fant det rimelig at den vernepliktige fikk den 4. gratisreisen. FO ga i et skriv til Forsvarsdepartementet denne begrunnelse for sitt syn:

«Som det framgår av vedlagte skriv av 12 juli 1976 har Ombudsmannen for Forsvaret bedt om Forsvarets overkommandos synspunkt i et spørsmål vedrørende den 4 gratis permisjonsreise.

Saken gjelder en flysoldat som skulle avtjene førstegangstjeneste fra juli 1972 til oktober 1973, men som pga skolegang ble dimittert før tiden. Han avtjener nå 61 dagers resttjeneste.

I henhold til FO 18 mars 1975 ref 14076/75 ble den 4. fri permisjonsreise iverksatt pr 1

mai 1975 og gjort gjeldende fra og med følgende kontingenter:

Kontingent IV/74	— Hæren
Kontingent 7407	— Sjøforsvaret, Marinen
Kontingent 7410	Kystartilleriet
Kontingentene R III/74 og B III/74	— Luftforsvaret

Mannskaper som tilhører en tidligere kontingent kommer således ikke inn under reglene om den 4. fri permisjonsreise. FO finner at dette kan virke urimelig, særlig når resttjenesten blir av lengre varighet.

Regler for dekning av reiseutgifter i forbindelse med midlertidig dimittering når mannskaper etter søknad får utsettelse med den videre tjenesten er inntatt i FD del I, merknad til pkt. 1, jfr også KTF I 1961 s 91. Slike reiseutgifter skal hvis mannskapet har til gode fri permisjonsreise, dekkes av denne. Hvis mannskapet ikke har fri permisjonsreise til gode, tilstås delvis dekning av reiseutgiftene etter spesielle regler.

FO mener at mannskaper under avtjening av resttjeneste bør komme inn under regler for frie permisjonsreiser som gjelder på det tidspunkt resttjenesten avtjenes. Når utsettelse med den videre tjeneste er tilstått etter søknad, burde den reise godtgjørelse som er tilstått i forbindelse med den midlertidige dimittering til mannskaper som ikke hadde fri permisjonsreise til gode, betraktes som en del av den 4. fri permisjonsreise.

Det vil i praksis by på store vanskeligheter å finne ut hvilke reiseutgifter som er tilstått i forbindelse med den midlertidige dimitteringen. Det er dessuten ønskelig med enkle regler.

Dette sett i sammenheng med det beskjedne antall mannskaper som søker utsettelse med den videre tjeneste gjør at FO anbefaler at en ser bort fra dette forhold. For de mannskaper som i h t gjeldende bestemmelser tilkommer den 4. fri permisjonsreise antar FO at det ikke er hjemmel for noen begrensning av adgangen til å tilstå fri permisjonsreise under avtjening av resttjeneste. En finner derfor heller ikke grunn til å foreslå særregler for mannskaper tilhørende tidligere kontingenter.

FO foreslår derfor at mannskaper tilhørende kontingenter som i henhold til FO 18 mars 1975 ref 14076/75 ikke omfattes av reglene om den 4. fri permisjonsreise, men som på grunn av utsettelse med deler av førstegangstjenesten utfører denne etter 1 juli 1976 allikevel kommer inn under reglene om 4. fri permisjonsreisen.

Av hensyn til at den flysoldat som har tatt opp saken dimitterer 30 august 1976 ber en om at saken behandles snarest mulig.»

Forsvarsdepartementet sa nei til å gi mannskaper fra tidligere kontingenter den 4. gratisreisen med den begrunnelse at mannskaper med 3 mndrs tjeneste ikke hadde noen gratisreiser. Denne konkrete saken ble avslått med den begrunnelse at den vernepliktige hadde hatt 3 gratisreiser.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for situasjonen for de mannskaper

som blir syke under permisjon. Forsvarsdepartementet har nå sluttet seg til Forsvarets overkommandos forslag om at dokumenterte sykedager under langpermisjon og opparbeidet permisjon godskrives og innvilges senere. Nødvendige retningslinjer vil bli utarbeidet og tatt inn i permisjonsdirektivet.

En vernepliktig som var delvis sykmeldt, men bare fritatt for anstrengende tjeneste, var på dette grunnlag nektet permisjon. Dette fant han urimelig og ba om Ombudsmannens hjelp.

Etter Ombudsmannens oppfatning hadde han etter gjeldende bestemmelser krav på permisjon. Dette var avdelingens sjef, som ikke tidligere hadde behandlet saken, enig i. Imidlertid viste det seg at den vernepliktige hadde fusket med legeattester. For dette forhold var han nå refset med permisjonsnektelse, slik at han allikevel ikke fikk ukesluttpermisjon.

En vernepliktig soldat som hadde sin bil med seg til Nord-Norge hadde søkt om noen ekstra fridager for å kjøre bilen hjem før fjellovergangene ble stengt for vinteren. Han skulle ha sin 4. gratisreise i slutten av september og skulle dimittere til jul. Denne søknaden var avslått, noe han fant urimelig. Han visste ikke hvordan han nå skulle få bilen hjem.

Søknaden om ekstra fridager var korrekt avslått. I de bestemmelser som er gitt om bruk av egen bil for mannskaper i Nord-Norge er det ikke hjemmel for å tilstå reisedager i et tilfelle som dette. Ombudsmannen anmodet avdelingssjefen om å vurdere på ny om det var noen mulighet for å hjelpe den vernepliktige, f eks med noen langpermisjonsdager hvis han skulle ha noen igjen.

Ombudsmannen har hatt flere henvendelser med spørsmål om hvordan lørdag, som i dag stort sett er fridag, skal betraktes i relasjon til permisjonsbestemmelsene, og særlig bestemmelsen om langpermisjonsdager.

Ombudsmannen har tatt opp med Forsvarets overkommando henvendelser fra tillitsmenn i HM Kongens garde og Karl Johansvern, Horten for å få belyst dette spørsmålet.

Ombudsmannen skrev slik til Forsvarets overkommando:

«Ombudsmannen har fått henvendelser fra hovedtillitsmannen i HMKG og fra tillitsmannen ved Kasernen KJV om praktiseringen av trekk av langpermisjonsdager i forbindelse med ukesluttpermisjon og julepermisjon.

Tillitsmannen ved KJV, Horten tar opp spørsmålet om praktisering av bestemmelsene når det gjelder ukesluttpermisjon og skriver: «Permisjonsdirektivet blir praktisert på

følgende måte: Dersom en tar fredag fri i tillegg til ordinær ukeslutt trekkes 2 langpermisjonsdager. Dersom en tar fri mandag i tillegg til ord. ukeslutt (lørdag/søndag) trekkes det bare en dag. Det at det trekkes 2 dager i et tilfelle og en dag i et annet for den samme lengden på permisjonen, virker ulogisk.»

På landskonferansen 1975 ble saken innmeldt av SKV, og det ble gitt følgende svar fra FO:

«Problemstillingen er ikke korrekt. Søndager telles aldri med. Lørdager telles heller ikke med når permisjonen begynner eller avsluttes på en frilørdag.

Det er således bare lørdager som telles når lørdagen kommer som «ekstradag» i en permisjon som inkluderer fredag/mandag på begge sider. Tilsvarende bestemmelser gjelder for personell underlagt ferieloven, dvs at den utvidede lørdagsfriordning ikke skal føre til at en tjenestemann som arbeider 5 dagers uke skal få ferie i flere virkedager enn før.

For de vernepliktiges vedkommende er tankegangen den at mannskapene ikke bør få opparbeide ekstra fridager (frilørdager) ved å være fraværende på langpermisjon.

Når det gjelder ukesluttpermisjoner er situasjonen en annen. Slike permisjoner gis fra tjenestens slutt på lørdag (fredag ved lørdagsfri) inntil revelje mandag, uten trekk av permisjonsdag for frilørdagen.

Det samme må gjelde ved forlenget ukesluttpermisjon, dvs dersom fredag eller mandag inkluderes i helgepermisjonen.»

Dette svaret er så vidt Ombudsmannen kan forstå i overensstemmelse med Permisjonsdirektivet og ikke i samsvar med den tolkning av direktivet som KJV gjør gjeldende.

Ombudsmannen tør be FO bekrefte at det som ble gitt på LK 1975 er riktig forståelse av hvordan bestemmelsene skal praktiseres.

Hovedtillitsmannen i HMKG tar opp spørsmålet om hva som skal regnes som virkedager i forbindelse med julepermisjonen 1975.

Kp 1 var permittert fra 17/12 etter endt tjeneste til 29/12-75. I denne perioden var det to lørdager og juleaften. Den første av disse lørdagene var normalt fri for kompaniet, den andre falt mellom 2 juledag og søndag 28/12.

Permisjonen ble av Garden beregnet som 6 virkedager. Hovedtillitsmannen er enig i at dette etter Permisjonsdirektivet, vedlegg 3, pkt 10 kan tolkes som riktig, men han mener at direktivet på dette punkt er veldig lite fleksibelt. At nevnte permisjon skal telle 6 dager når det i realiteten er 3 virkedager er etter tillitsmannens oppfatning en stivbent tolkning av permisjonsdirektivet.

Han mener videre at det er nødvendig med revisjon av vedlegg 3, pkt 10 for å «få en fornuftig definisjon av hva virkedager er».

Ombudsmannen er enig i at de lørdager som faller inn under langpermisjonen etter gjeldende bestemmelser skal regnes som virkedager, men synes at det kan være tvilsomt om juleaften bør betraktes som virkedag.

I alle fall bør det ved en revisjon av Permisjonsdirektivet komme klarere bestemmelser for trekk i langpermisjonsdager enn tilfelle er i dag. Dette vil være nødvendig for å sikre en ensartet praksis i hele Forsvaret.»

Forsvarets overkommando ga dette svaret:

«Forsvarets overkommando viser til Ombudsmannens skriv av 23 apr 75 vedr rubriserte sak.

FO bekrefter at det svar som ble gitt på landskonferansen 1975 er riktig forståelse av hvordan bestemmelsene skal praktiseres.

Dersom ukesluttpermisjonene forlenges med fredag eller mandag, skal frilørdagen ikke belastes oppsparte langpermisjonsdager.

Når det gjelder det spørsmål som er reist av tillitsmannen i HMKG, er FO av en mening at avdelingens tolkning av bestemmelsene er i samsvar med gjeldende direktiv.

Siden permisjonsdirektivet ble utgitt, har flere endringer vært iverksatt som betinger justeringer og utgivelse av en revidert utgave.

Det kan imidlertid se ut som om spørsmålet om beregning av permisjonsdager i relasjon til fri på programmerte tjenstedager trenger en nærmere klargjøring. FO vil derfor ta opp denne sak spesielt og sende ut retningslinjer for dette.»

Disiplinærsaker.

Det er behandlet 19 saker samt 4 fra tidligere år. Fem saker gjelder refselsler for uteblivelse fra Heimevernstjeneste. Fire av sakene var fra samme HV-distrikt. I tillegg til disse konkrete sakene har Ombudsmannen hatt en rekke forespørsler om det samme. I forbindelse med en av sakene skrev Ombudsmannen slik til distriktssjefen:

«Ovennevnte har i forbindelse med den refselse for ulovlig fravær han er ilagt, anmodet om Ombudsmannens bistand til å få vaktarresten omgjort til bot. Jeg tør i den anledning be om å få utlånt refselsessakens dokumenter.

Som det vil være Dem bekjent har jeg i den siste tiden hatt en rekke henvendelser fra HV-soldater som er ilagt refselsler for ulovlig fravær. Dette henger tydeligvis sammen med at distriktet nå tar hardere fatt i slike fraværssaker enn tidligere. Jeg er for såvidt enig i dette. Det som imidlertid har slått meg i disse sakene er at mannskapene ikke på forhånd har vært klar over dette. Det er tydelig at utsettelse tidligere er innvilget nokså formløst, f eks ved en telefonsamtale med kp-sjefen, områdesjef e l når det har vært spesielle vanskeligheter med fremmøte. Dette har vel utviklet seg dithen at man er blitt borte fra tjenesten også uten å melde fra. Det spørsmål jeg finner det naturlig å reise er om mannskapene på forhånd burde vært varslet om at behandlingen av fraværssaker ville bli skjerpet.»

En vernepliktig var refset for ulovlig oppbevaring av alkohol. Avgjørelsen ble påanket, men refselsen opprettholdt. Han mente seg urettferdig behandlet og hevdet at han aldri hadde fått noen orientering om at det var forbudt å oppbevare alkohol på militært område, men innrømmet at hverken han eller de andre mannskapene husket hva som hadde foregått de første dagene på rekruttskolen for 7 mndr siden. Han anmodet Ombudsman-

nen om å gå gjennom sakens dokumenter, og han håpet på en objektiv vurdering. Ombudsmannen svarte slik:

«Jeg har mottatt Deres skriv av 9 d m ekspedert gjennom avdelingen sammen med refselsessakens dokumenter.

Jeg har gått nøye gjennom dokumentene i saken og sammenholdt de opplysninger som er gitt der med Deres anførsler i forannevnte skriv og i ankeerklæringene.

Når det gjelder spørsmålet om hva som er opplyst om adgangen til å oppbevare alkohol i forlegningen, står det påstand mot påsand. De, med støtte av 19 andre soldater, hevder ikke å ha hørt om forbudet før etter at Deres brennevinsflaske var beslaglagt, mens det fra avdelingens side hevdes at orientering om dette er gitt på vanlig måte.

Det er helt på det rene at en slik orientering skal gis som endel av orienterings- og utdannelsesprogrammet.

Det er på det rene at det den 8 oktober ble gjennomført en håndboktime leksjon 2 som anført i dokumentene. Det er videre redegjort for hvilke emner denne leksjonen omfatter. Dette er ganske sikkert et fast opplegg som nyttes fra rekruttskole til rekruttskole. Det er ikke bestridt av Dem eller de øvrige 19 mannskaper at det i denne timen er gitt opplysninger om nyting av alkohol under militærtjenesten. Nyting av alkohol under militærtjenesten og oppbevaring enten i forlegningen eller i private biler henger så nøye sammen at det ville være underlig om ikke dette også var behandlet i sammenheng, spesielt fordi ulovlig oppbevaring av alkohol ikke sjelden er et problem for avdelingene.

Det faktum at 20 mann såpass lang tid etterpå ikke husker at slik orientering er gitt er i og for seg intet avgjørende bevis for at orienteringen ikke er gitt. Det er dessverre en nokså sikker erfaring at en god del av de orienteringer som gis i begynnelsen av rekruttskolen går hus forbi hos rekruttene. Dette er imidlertid, som Generaladvokaten bemerker under pkt 5, ikke unnskyldelig og kan ikke føre til at oppbevaring av alkohol blir rettmessig.

Etter en samlet vurdering av de i saken foreliggende opplysninger er det min oppfatning at den avgjørelse som er truffet i saken ikke er så urimelig at den gir grunnlag for ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.»

En vernepliktig som like før dimisjon var refset med vaktarrest for slagsmål og ulovlig nyting av alkohol i forlegningen, hadde ikke fått sonet refselsen før han dimitterte. Han syntes det var urettferdig at han skulle sone etter endt tjeneste og ba om Ombudsmannens bistand til å få vaktarresten omgjort til en bot. Etter å ha gått gjennom dokumentene og drøftet saken med avdelingen den vernepliktige hadde tjenestgjort ved, svarte Ombudsmannen den vernepliktige følgende:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse.

Jeg har nå hatt refselsessakens dokumenter til utlån og gjennomsyn.

Når det gjelder selve refselsen synes det ikke å være noe å bemerke til den. Det er ingen tvil om det faktiske hendelsesforløp, det er tatt hensyn til tidligere refselser, men det er også tatt hensyn til at det her vil bli aktuelt med soning etter endt tjeneste. Det er således intet grunnlag forsåvidt til å søke om å få refselsen omgjort til bot.

Av de opplysninger som fremgår av Deres skriv kan det se ut som om det kan reises tvil om De i øyeblikket er soningsdyktig. På dette grunnlag kan det være grunn til å søke om å få refselsen endret. Skal det kunne gjøres, må det imidlertid fremskaffes en legeerklæring som klart viser at De ikke er soningsdyktig.

Slik saken ligger an i øyeblikket er det intet ytterligere Ombudsmannen kan foreta seg. Oversendes en legeattest som nevnt, skal saken bli tatt opp igjen med stasjonen.»

En vernepliktig, som tjenestgjorde som sjåfør, var refset med en bot på kr. 100,— for grov uaktsom kjøring i forbindelse med en forfokjøring. Den refsede hadde påanket refselsen. Samtidig fikk Ombudsmannen en henvendelse fra hovedtillitsmannen ved avdelingen som hevdet at saken var dårlig etterforsket. Hovedtillitsmannen skrev slik til Ombudsmannen:

«Jeg viser til samtale med OFF den 2/4-76 om refselsen til NN, X avd.

Jeg har noen supplerende opplysninger til hva som går fram av saksdokumentene.

Sjåføren kjørte sammen med 3 andre biler, og holdt samme hastighet som disse. I en av de fremmere bilene satt en lt. som ikke ble forhørt om saken før den 1/4-76. Heller ingen av de andre vognførerne eller deres passasjerer ble det tatt vitnerapport av, da disse kunne ha uttalt seg om hastighet osv.

Passasjerene til den refsede sjåføren ble det ikke tatt hensyn til under utmåling av refsen. Den ene var ikke engang forhørt av RP-kontoret.

Den refsede ble aldri konfrontert, eller fikk uttale seg i henhold til refselsen.

Saksbehandlingen virker på meg svært dårlig, og det hadde vært ønskelig om OFF går direkte til Y med saken, da denne er anket.»

Ombudsmannen diskuterte saken med Krigsadvokaten, som sendte saken tilbake til avdelingen for ytterligere ettersforskning. Etter at saken var ferdig etterforsket, ga Krigsadvokaten denne tilråding:

«Ved refselsesordre nr 5/mars/76 utferdiget av Sjefen for X avd ble menig NN ilagt som refselse

kr. 100,— ethundre i bot, subsidiært 10 dagers vaktarrest

for overtredelse av

Disiplinærreglementet for Forsvaret § 2 pkt 8, jfr Trafikkreglene kap 2 § 3

derved at han den 18/2-76 kl 1200 som sjåfør på Volvo felt, reg nr. 14311 viste grov uaktsom kjøring i en kurve slik at bilen fikk skrens og veltet i brøytekanten med store skader på kjøretøyet til følge.

Refsede har i rett tid innlevert skriftlig ankeerklæring sålydende:

«Undertegnede soldat anker herved sin refselse på kr. 100,— etthundre i bot, subsidiært 10 dagers vaktarrest, da jeg ikke kan si det ble vist grov uaktsom kjøring med den følge at det ble velt. Vi var 4 militære kjøretøyer i følge, av dem lå jeg sist og farten var ca. 50 km/t. Som vitne på at jeg kjørte aktsomt har jeg 17 A og 199 B.

En annen ting er at jeg ikke har fått anledning til å forklare meg i henhold til anklagen, så vedkommende som har utmålt refselsen har kun min forklaring som ble gitt til RP den 23/2-76 å holde seg til, og der ble det ikke antydning noe fra noen av partene om grov uaktsom kjøring.»

Det er på det rene at refsede var fører av en militærbil som kjørte sammen med 3 andre militærbiler og kjørte som siste bil. Av den grunn må det antas at bilene holdt samme hastighet.

Idet jeg viser til de foreliggende vitneprov, kan jeg ikke se at det foreligger tilstrekkelig bevis for at refsede ved anledningen utviste «grov uaktsom kjøring». Det vises spesielt til vitneprov avgitt av C, se dok 4, som bestemt hevder «at det ikke kan være snakk om noen uaktsom kjøring.»

Etter mitt skjønn må uhellet tilskrives refsedes manglende kjøreferdighet på glatt føre.

Avd X har i sin foranstående påtegning av 6 april 1976 uttalt at «X vil ved den disiplinære reaksjon foranledige at den enkelte bilførers ansvar for bil, materiell og passasjer innskjerpes». Jeg kan ikke se at den foreliggende reaksjon er et riktig valg for å statuere et eksempel.

Slik som denne sak foreligger opplyst, må jeg tilrå at refselsen oppheves på grunn av manglende bevis for at refsede ved anledningen gjorde seg skyldig i «grov uaktsom kjøring.»

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet 3 saker i denne gruppe.

En av sakene ble viet stor oppmerksomhet i en avis, som kunne fortelle at endel soldater var tvangsklippet og skamklippet av kompani-
sjefen som også skulle ha kalt soldatene for ramp og krapylar.

Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med avdelingen for å få bragt på det rene hva som egentlig hadde foregått. Bataljons-
sjefen hadde, foruten at han selv orienterte om saken, innhentet en redegjørelse fra den kompanisjef det dreide seg om, samt en uttalelse fra hovedtillitsmannen i kompaniet som begge refereres:

«Soldatene ble på morgenoppstilling den 16 feb 76 gitt ordre om å være klippet i h.h. t. bestemmelsene innen fredag 20.2.76 kl. 15.40.

Jeg sa samtidig at personell som ikke var klippet i h.h. t. bestemmelsene ville bli klippet av meg. Det ble videre vist på oppstilling en mann som var klippet i h.h. t. bestemmelsene og en mann som var for langhåret.

Samme dag ble det på kasernen hengt opp bilde over tillatt hårlengde i Forsvaret.

Soldatene ble i tjenestetiden fredag gitt an-

ledning til å få håret klippet.

På oppstilling fredag 20.02.76 var det 8 mann som ikke var klippet slik som bestemmelsene tilsier. Disse ble da klippet av meg, slik at skjortekraven ble synlig. Det var ingen som protesterte.

2 mann hadde vært kommandert på brannvakt i tidsrommet 13.02.76 til 20.2.76 og var derfor ikke klippet i h.h. t. bestemmelsene. Disse ble ikke klippet, men fikk ordre om å møte for inspiserende befal nyklippet kl. 1800 samme dag. De etterkom ordren.

Lørdag 21.01.76 ble jeg av varatillitsmannen i kompaniet gjort oppmerksom på at hårklippingen fredag 20.02.76 hadde vakt misnøye i kompaniet. Jeg sa da at jeg skulle samle kompaniet og ta saken opp på mandag 23.02.1976.

Mannskapene ble samlet i UV-salen mandag kl. 0730. Jeg sa der at det var tydelig at klippingen hadde vakt misnøye, men jeg mente at de hadde hatt tid fra mandag til fredag å protestere på dersom mente seg urettferdig behandlet.

Videre sa jeg at det å ikke være klippet i h.h. t. bestemmelsene var et forhold som kom under betegnelsen ordreunntatelse, og dermed var gjenstand for refselse. Da de hadde fått melding om at jeg ville klippe dem, og ingen hadde reagert på dette anså jeg denne saken som avgjort i og med klipping.

Saken ble samme dag luftet på Fellesutvalget for tillitsmenn ved X garnison.

Onsdag 3. mars 76 hadde jeg påny samtale med tillitsmennene angående saken, da jeg hadde fått vite at saken ville komme opp i avisen 4. mars 76.

Tillitsmennene sa da at de hadde hørt at en repetisjonssoldat (visstnok journalist) hadde skrevet til avisen. Tillitsmennene og kompaniet anså forøvrig denne saken som ute av verden.»

«Vi tillitsmenn i kpet vil med dette få saken ut av verden.

Det hele er gjort opp med kp-sjef, og vi har godtatt hans forklaring.

Vi mener at ingen er tjent med å blåse opp denne saken til slike dimensjoner som den etterhvert har antatt, og vil derfor gjøre det helt klart at vi ikke ønsker å videreføre denne saken.»

Batalionssjefen hadde, så snart han ble kjent med det som hadde skjedd, gjort det klart for kp-sjefen at han hadde brukt en fremgangsmåte som ikke var korrekt.

Tillitsmannsordningen.

Det er behandlet 10 saker samt 3 fra tidligere år.

I endel av sakene er det reist kritikk mot tillitsmannsordningen, og det er tatt opp endel spørsmål og forhold som viser at tillitsmannsarbeidet har vært vanskelig i enkelte tillitsmannsutvalg. På bakgrunn av den diskusjon som nå foregår om man fortsatt skal ha en tillitsmannsordning, eller om det skal etableres en interesseorganisasjon, har Ombudsmannen funnet grunn til å orientere Stortinget forholdsvis utførlig om endel av disse sakene.

Landsutvalgets sekretariats vernepliktige medlemmer hadde på bakgrunn av de vedtak som ble fattet på årets landskonferanse, søkt Forsvarsdepartementet om tillatelse til å iverksette underskriftsaksjon, postkortaksjon, innrykking av avisannonser og utdeling av aksjonsavis. I tillegg ville de oppfordre soldatene til å ta i bruk aksjonsformer som demonstrasjonstog, stands, leserbrevskrivning o. l. Begrunnelsen for søknaden var at de vernepliktige i LTF ikke kunne se at det var gjort vesentlige innrømmelser fra departementets side med hensyn til de krav landskonferansen 76 stilte.

Departementet avslo i første omgang søknaden. Etter endel korrespondanse samtykket departementet i en form for postkortaksjon og et opplegg basert på departementets forslag om rådslagsordning.

Tillitsmennene var ikke tilfreds med denne foreslåtte ordning og ønsket. Ombudsmannens uttalelse om Forsvarsdepartementet hadde anledning til å fortolke et spørsmål som ikke engang var omtalt i reglene, og om departementets fortolkning var rimelig.

Ombudsmannen avgå denne uttalelse:

«Jeg viser til samtale med sekretariatets medlemmer og skriv fra landsutvalget av 17 d m med bilag.

Det er to spørsmål landsutvalget ønsker Ombudsmannens syn på, nemlig om Forsvarsdepartementets rett til å fortolke bestemmelsene går så langt at departementet kan ta standpunkt til forhold som ikke er omtalt i bestemmelsene, og om departementets avgjørelse av spørsmålet om aksjoner er rimelig.

Når det gjelder fortolkning av reglene er det gitt nærmere bestemmelser om dette i reglenes pkt 10. Det heter her:

«Departementet skal godkjenne endringer og tillempninger i reglene, gi supplerende bestemmelser og avgjøre spørsmålet om tolking av reglene.»

Etter Ombudsmannens oppfatning må denne formulering helt klart gi departementet anledning til å ta standpunkt til spørsmål som angår tillitsmannsordningen, men som ikke direkte er omtalt i reglene. Hvis f eks departementet hadde funnet grunn til å reglementsfeste det som nå er bestemt om aksjoner, en supplerende bestemmelse, ville dette vært direkte hjemlet i foran siterte bestemmelse. Departementet har ikke funnet det nødvendig å gå så langt, men må selvsagt ha anledning til å uttale hvordan det foreløpig skal forholdes.

Det er i pkt 10 også uttalt hvem departementet skal rådføre seg med i slike saker. Jeg går ut fra at departementet har rådført seg både med FO og landsutvalget i denne saken. Ombudsmannen har ikke vært inne i bildet. Etter Ombudsmannens oppfatning ville det vært en betryggelse om Ombudsmannen også var rådspurt i saken, idet ombudsmannsinstitusjonen besitter adskillig erfaring og ekspertise etter mange års arbeid med tillitsmannsordningen.

Det er som nevnt Ombudsmannens oppfatning at departementet kan gi de direktiver

som er gitt når det gjelder aksjoner innenfor tillitsmannsordningen. Et annet spørsmål er selvsagt om disse direktiver er rimelige.

Den tillitsmannsordning vi har i dag bygger på de forutsetninger som lå til grunn for den tillitsmannsordning som ble etablert i 1950/51. Forutsetningene her var bl a at:

«Mannskapenes talsmenn skulle komme i en mer naturlig og utvungen kontakt med de overordnede enn det var mulig i den daglige tjeneste.

Mannskapene skulle føle seg forsvarlig trygget mot urimeligheter og misgrep og kritikk og irritasjonsmomenter skulle kunne elimineres.

Mannskapene skulle kunne aktiviseres til positiv interesse for sin avdeling.

Det skulle kunne skapes en god ånd, samarbeid og samhold innen avdelingen.

Sjefen skulle kunne få en mer umiddelbar kontakt med sine mannskaper enn det ellers var mulig.»

Det fremgår helt klart av disse forutsetninger at det her er tale om en intern samarbeidsordning. De endringer i bestemmelsene som er foretatt i 1956 — 72 og 75 har ikke tatt sikte på å endre denne helt grunnleggende forutsetning at tillitsmannsordningen skal være en intern samarbeidsordning. Det er klart at også tillitsmannsordningen har vært påvirket av utviklingen i det sivile samfunn. Dette kommer bl a til uttrykk i holdningen til spørsmål som medinnflytelse og medbestemmelsesrett og de bestemmelser vi etter hvert har fått i den sammenheng. Det samme gjelder samarbeidstanken, den er vel adskillig solidere forankret i det sivile samfunn i dag enn den var i 1950/51 og er selvsagt fortsatt selve fundamentet i tillitsmannsordningen. Jeg vil i den sammenheng ta med et sitat fra St. meld. nr. 62 for 1970—71 hvor departementet bl a uttaler:

«Medinnflytelse vil i første rekke måtte utøves gjennom en aktiv og positiv medvirkning til å finne akseptable løsninger på de problemer tillitsmannsutvalgene stilles overfor. Det ligger i samarbeidets natur at hovedhensikten må være å nå fram til ordninger som de berørte parter mest mulig kan stå sammen om.»

Det er etter Ombudsmannens oppfatning helt klart at vårt tillitsmannsapparat er en intern samarbeidsordning hvor de forskjellige kategorier personell i Forsvaret skal komme sammen for å løse felles oppgaver.

Med dette som utgangspunkt synes det for Ombudsmannen å være klart at en gruppe personell som ikke er fornøyd med det som gjøres innenfor ordningen ikke kan sette i gang aksjoner utad i den hensikt å få det sivile samfunns støtte for sine synspunkter. I alle fall kan ikke dette gjøres uten at man kommer i alvorlig konflikt med de grunnleggende prinsipper for samarbeidsordningen. I tillegg kommer det klare faktum at tillitsmannsordningen alltid har vært en intert organisasjon. Det har aldri vært meningen at dette skulle være en utadrettet institusjon hvor den ene eller andre gruppe personell skulle gå ut til det sivile samfunn for å skaffe støtte til sine standpunkter.

Det er etter Ombudsmannens oppfatning helt klart at utadrettede aksjoner må komme i en alvorlig konflikt med grunnprinsippene for en intern samarbeidsordning. Det er dette

standpunkt departemente har inntatt, et standpunkt som Ombudsmannen således er enig i. Ombudsmannen er imidlertid i tvil om det riktige og fornuftige i den ordning departementet nå har lagt opp til gjennom adgangen til å dispensere. Hvilke kriterier som skal legges til grunn for en slik dispensasjon er det såvidt Ombudsmannen kjenner til ikke sagt noe om. Det synes etter Ombudsmannens oppfatning å være klart at den unntaksordning det her er åpnet adgang til vil kunne sette departementet i en vanskelig stilling og dessuten vil forsterke det inntrykk at det er en dominerende part i samarbeidet. Da dette er et spørsmål landsutvalget ikke har reist, finner jeg ikke grunn til å gå nærmere inn på dette i denne sammenheng.

Det blir således Ombudsmannens konklusjon at departementet har hjemmel for å gi direktiver om aksjoner slik det er gjort, og at et forbud mot aksjoner ikke er urimelig.»

Saken ble drøftet på Ombudsmannsnemndas møteden 9 des 1976. Nemndas medlem, Lars Alldén, var ikke enig i Ombudsmannens uttalelse og gjorde følgende protokolltilførsel:

«Det svar som Ombudsmannen for Forsvaret 2 des 1976 sendte Landsutvalget for tillitsmenn i Forsvaret ble forelagt Ombudsmannsnemnda 9. desember. Nemndas medlem Lars Alldén erklærte seg enig med Ombudsmannen i at det etter gjeldende regler er utvilsomt at Forsvarsdepartementet kan gi supplerende bestemmelser og fortolke reglene i Tillitsmannsordningen.

Alldén var derimot ikke enig i at «et forbud mot aksjoner ikke er urimelig». Gjennom en årrekke er organisasjoner og instanser utenfor tillitsmannsordningen trukket inn i TMOs arbeid på forskjellig plan, spesielt i forbindelse med Landskonferansen som er LTF's nærmeste oppdragsgiver. Videre har de politiske myndigheter, således både regjeringen Korvald, Bratteli og Nordli, forelagt tillitsmennene i forsvaret spørsmålet om politisk virksomhet m. v. innen forsvaret. I en rekke tilfeller er det dessuten gitt anledning til å gjennomføre aksjoner av den type som LTF nevner i sitt brev til Forsvarsdepartementet av 27. august i år. Det er derfor ikke grunnlag for å hevde at TMO er en rent intern samarbeidsordning uten berøring og kontakt med det omliggende sivile samfunn. Slik kontakt fra LTF's side kan derfor ikke uten videre sies å være noe brudd med TMO slik den i dag gjelder. Et forsvar basert på verneplikt og med formål å verne en demokratisk samfunnsform er ikke tjent med å være isolert fra de demokratiske organisasjonsformer og rettigheter som gjelder ellers i samfunnet.

Et forbud mot aksjoner må derfor være begrenset til aksjoner som setter forsvarets beredskap og handledyktighet i alvorlig fare.

Det er likevel grunn til å peke på at LTF eller LTF's vernepliktige medlemmer neppe kan ta initiativ til omfattende aksjoner rettet mot å påvirke det omliggende sivile samfunn uten først å ha prøvd alle muligheter til påvirkning innenfor TMO og evt. etter å ha fått fullmakt fra sitt overordnede organ, Landskonferansen, til slike skritt.»

Tillitsmennene i et kompanitillitsmannsutvalg hadde laget en oppsummering av tillitsmannsarbeidet i perioden januar—juli 1976:

«Vernepliktprogrammet pålegger det avtroppende tillitsmannsutvalg å legge fram en oppsummering av TM-arbeidet for det påtroppende utvalget. En slik oppsummering kan vanskelig bli fullstendig, idet at mange saker er fremmet direkte for de angjeldende sjefers/ansvarshavende uten først å ha blitt behandlet i møter.

Denne oppsummering er ment å skulle være til hjelp for det påtroppende utvalget, og vi håper intensjonene blir oppfylt.

GENERELT

Det hevdes fra enkelte at «tillitsmannsordninga fungerer godt, særlig på det lokale plan.» den fungerer godt er en floskel og en myte. Hva er så «det lokale plan»? I røynda kjedsommelige pratemøter om praktiske detaljer, hvor en ikke kan eller vil ta diskusjoner og standpunkter til prinsipielle og grunnleggende spørsmål.

Innen denne «upolitiske samarbeidsordning» er avgjørelsene heilt avhengig av sjefens gode vilje, samt av bestemmelser foretatt på høyere plan. Og tillitsmennene kan bare jatte med på møta — sjefen har dermed sitt på det tørre: Han har både tillitsmenn og møter.

LOKALE FORHOLD

Samarbeidet er ikke blitt det beste, av ymse årsaker. Når tillitsmenn har tatt opp grunnleggende saker, er de ente avvist og «sparka» oppover, eller de er tatt opp og diskusjonene er blitt rene detaljdiskusjoner eller til dels «munnhuggeri». Videre er møta i stor grad blitt prega av angrep på person(er), og saka er kommet i annen rekke. Ellers må en vel påpeke at soldatene generelt har møtt liten velvilje fra ledelsens side. Det samme gjelder i sterk grad også velferdskontoret — en rekke klager er fremkommet mot det.

Samarbeidet mellom tillitsmennene har heller ikke vært det beste — dette skyldes kanskje langt på veg prinsipielt motstridende synspunkter på det soldatpolitiske plan. Også her er arbeidet blitt drabba av mange mindre viktige detaljdiskusjoner.

SAKER — OG RESULTATER

I den vedlagte oversikt er det tatt inn ei heil rekke saker — både større og mindre. Oversikten viser de fleste saker som er tatt opp en eller fleire ganger i løpet av halvåret. (Som tidligere nevnt, er endel saker også tatt opp uten gjennom lokalutvalgsmøter). Videre er saker til fellesutvalget og til landskonferansen behandla i forberedende separatmøter i lokalutvalget.

Saksmengda har altså vært forholdsvis — av resultater er det derimot svært lite å vise til. Den viktigste saken vi har fått gjennomført, er ei ordning med tillitsmann som ukehavende ryddeass., ellers har disse sakene fått en løsning:

- vaktlokalet oppusses
- badstubenkene reparert
- dør til tørkerom reparert
- misbruk av kompanioppstilling er beklaget
- fotballbane på flystripa er påbegynt

Saksgangen er treg, og vi tar med et eksempel som viser hvor vanskelig utvalget har hatt

for å få gjort noe: I januar tok vi opp spørsmålet om kaffetrakter i vakta. Den ble straks bestilt på velferdskontoret, og senere har vi gjentatte ganger purra på denne. Først medio juni kom kaffetrakteren på plass (ikke fra velferdskontoret, men fra kompaniet).

Større saker som personvurderinger («slas-kesaka»), kokkenes arbeidstid, generelt fri til musikkøvelser, økning av vasketøyreservene, kjøp av vaskemaskin, beredskapsbytte uten velferdsgrunn m. m. er ikke brakt nærmere noen løsning.

HVILKE FEIL HAR VI GJORT?

En kan sikkert sette fingeren på mange punkter i denne forbindelse, bl. a. et svakt samarbeid mellom tillitsmennene. Det har vært for lite samordning av oppgaver og saker. Mer intern planlegging og forberedelser er viktig. Vi har vel heller ikke klart å oppnå sterk nok kontakt med grunnplanet — vi har ikke klart å «mobilisere massene».

Ellers er det nok et spørsmål om ikke vi som tillitsmenn har gitt for lett etter — en større «hardhet» synes å være nødvendig. Oppfølging av sakene kunne sikkert også vært praktisert i sterkere grad.

Det synes ellers å være gjennomgående at tillitsmennene er «gått lei» av kampen, og har resignert etter alle nederlag — ianfør de små resultater arbeidet har medført.

ERFARINGER OG KONKLUSJON

Vi vil si oss lite fornøyd med den TMO vi i dag har — den har ingen makt og reell innflytelse, og fungerer i det store som klagemur og prateforum. Ordningen er tungrodd, og den gir små muligheter til forbedringer av trivsel- og tjenestemessige forhold.

Etter å ha erfart TMO i dette halve året, synes det klart at den ikke er noe tjenelig redskap for soldatene. En videreføende endring av ordningen er nødvendig. Et fremtidig siktemål for TMO må være ei grunnleggende omlegging der soldatene selv skal kunne slippe til og være med å ta avgjørelsen. Det må til en rekke endringer innen et umvndiggjørende, fordommende og autoritært militærsvstem.

Vi beklager sterkt de svake resultatene vi og TMO har gitt i det halve året, og på dette grunnlag forlærer vi tillitsmannsplassene, resignert og desillusjonert.

TIL NESTE KONTIGENT

Vi vil uttrykke ønske om at de neste tillitsmennene i kp X vil oppnå flere resultater enn vi, gjennom aktivt arbeid og større velvilje fra ledelsen, slik at TMO da kan vise seg å være til soldatenes beste.»

Ombudsmannen fant grunn til å forelegge denne oppsummering for avdelingsens sief for å få hans syn på de forhold tillitsmennene hadde tatt opp:

«En viser til Ombudsmannens ovennevnte skriv angående tillitsmannsarbeidet i kp og batalion.

Siefen for kp'et har gitt sine merknader til en del av de forhold der er berørt i oppsummeringen fra tillitsmennene i kp'et. Merknadene følger som vedlegg 1.

Selv vil jeg si at tillitsmannsarbeidet det siste halvår ikke har vært så godt som det burde være ved garnisonen. Både i de lokale

utvalg og i fellesutvalget har befalet søkt å drive arbeidet etter intensjonene for TMO. Dette har blitt vanskeliggjort først og fremst av den grunn at en del av tillitsmennene mest synes å ha interesser langt utover de lokale forhold. Videre har jeg savnet viljen til samarbeide som jo er en forutsetning innen TMO. Med samarbeide mener jeg ikke bare å stille harde krav, men arbeide sammen til felles beste.

Et annet forhold som har gjort at formannen i utvalget har måttet gripe inn, er at flere av tillitsmennene har representert seg selv og sine meninger og ikke mannskapene de er valgt av. Dette kom klart fram forut for Landskonferansen der tillitsmennene ved flere avdelinger ikke engang orienterte mannskapene om de saker som skulle opp på konferansen. Formennene måtte derfor gripe inn og orientere mannskapene. Videre at de representantene som møtte på konferansen med bundet mandat i flere saker (vedtak i fellesutvalget), overhodet ikke tok hensyn til dette.

Det er også klart at en rekke lokale forhold som er tatt opp i utvalgene ikke kan etterkommes. Oftest står det på bestemmelser fra høyere myndighet eller mangler på midler. Mye er imidlertid gjort de 2 siste år for å bedre trivsel for soldatene. Bl a kan nevnes at 3 av kasernene i garnisonen er fullt oppusset (den 4. ferdig i løpet av året). I X forlegning er spisesal og peisestue oppusset.

Tilslutt vil jeg ikke unnlate å nevne at jeg har en følelse av at en del av tillitsmennene nå forsøker å umuliggjøre arbeidet i tillitsmannsutvalgene for å fremtvinge en annen ordning. Jeg ser imidlertid ikke svart på situasjonen. Nye tillitsmenn vil komme inn og jeg er ikke i tvil om at tillitsmannsarbeidet vil kunne fortsette etter forutsetningene.»

Tillitsmennene i et kompaniutvalg var uenig i en uttalelse gitt av Forsvarsdepartementet i forbindelse med en tillitsmannssak fra samme avdeling. Kompanitillitsmennene hadde i den sammenheng vedtatt en uttalelse som kritiserte Forsvarsdepartementet. Denne uttalelse ville de gjerne ha fremsendt til departementet, noe kompanisjefen nektet å gjøre. Hans begrunnelse var bl a. at en slik uttalelse lå utenfor det lokale tillitsmannsutvalgs virkeområde.

Kompanisjefen sendte saken til Ombudsmannen til uttalelse. Ombudsmannen svarte kompanisjefen slik:

«Jeg har mottatt Deres ekspedisjon av 15 d m bilagt hovedtillitsmannens klage av 11/9, den vedtatte uttalelse av 6/9, referat fra kompaniets tillitsmannsmøte den 7/9 samt Deres begrunnelse for ikke å ville fremme uttalelsen til høyere myndighet.

Deres begrunnelse for ikke å fremme saken er at uttalelsen faller utenfor rammen av de lokale tillitsmannsutvalgs virkeområde.

Bakgrunnen for denne saken er en opptreden av tidligere tillitsmenn i X som ble vurdert som værende i strid med gjeldende bestemmelser. Om dette forhold uttalte departementet seg i skriv av 26 mai d å. Det er denne uttalelse tillitsmennene i kompaniutvalget er uenige i. Det er i henhold til bestemmelsen pkt 10 departementet som skal fortolke be-

stemmelsene. Det må imidlertid, etter Ombudsmannens oppfatning, være klart at man på de for skjellige plan innenfor systemet må kunne være uenig i denne fortolkning og at man må ha rett til å gi uttrykk for denne uenighet på en slik måte at det kommer til departementets kunnskap.

Jeg finner ikke grunn til å gå nærmere inn på alle de argumenter som er brukt både for og imot i denne saken. For meg synes det å være både naturlig og rimelig at uenighet om fortolkning av bestemmelsene må kunne drøftes på hvilket som helst plan innenfor systemet. Jeg kan ikke se at det er noen bestemmelse som er til hinder for det, og denne saken kan etter min oppfatning ikke sammenliknes med saken om en interesseorganisasjon.

Ser man nærmere på ordlyden i pkt 10 tror jeg den indirekte må gi hjemmel både for behandling på lokalt plan og ekspedisjon videre av en sak av denne art. Det heter i pkt 10 at endringsforslag kan fremmes av «vedkommende tillitsmannsorgan, avdeling/enhet eller myndighet». Det kan ikke være tvil om at et lokalt tillitsmannsutvalg kan fremme et forslag til endring av gjeldende bestemmelser. Et lokalt utvalg må da også kunne gjøre det som er mindre vidtgående, å kritisere praktiseringen av gjeldende bestemmelser og å få denne kritikk frem for den myndighet som er ansvarlig for praktiseringen.

Når det gjelder ekspederingen av saken, antar Ombudsmannen at den skulle vært sendt til fellesutvalget/X. Ifølge bestemmelsenes pkt 11 siste ledd er det bare lokale utvalg som ikke sorterer under noe fellesutvalg som kan gis anledning til å ta opp saker etter pktene 25 og 26. Nå står det riktignok i pkt 17 siste ledd at de lokale utvalg kan ta saker opp direkte med Ombudsmannen etter pkt 26. Det er således ikke helt samsvar mellom disse bestemmelser som sett i sammenheng må forstås slik at saker som ikke kan løses i det lokale utvalg enten kan tas opp med vedkommende fellesutvalg eller Ombudsmannen.

Saken er i dag ekspedert til Forsvarsdepartementet med anmodning om at departementet tar standpunkt til det spørsmål som er reist så snart som mulig.»

Ombudsmannen sendte saken til Forsvarsdepartementet og ba om departementets syn. Garnisonssjefen kommenterte Ombudsmannens uttalelse i et skriv til Forsvarsdepartementet:

«Garnisonen vil gjerne knytte en del merknader til ovennevnte sak som er fremmet Forsvarsdepartementet via Ombudsmannen for Forsvaret.

Reglene for tillitsmannsordningen understreker at den er et samarbeidsorgan mellom vernepliktige mannskaper og Forsvarets ledelse på lokalt og sentralt plan. Dette tilsier etter Xs mening klart at saker må behandles i møter hvor begge parter er til stede før vedtak kan fattes. Uten en slik grunnregel — særlig på det lokale plan — er ordningen ingen samarbeidsordning.

FDs skriv av 26 mai 76 om status for det forberedende møte er derfor en nødvendig avklaring av reglene på dette punkt hvis ordningen skal kunne fungere etter sin hensikt.

Som grunnlag for arbeidet innen tillits-

mannsordningen må begge parter akseptere de gjeldende regler og de fortolkninger/supplerende bestemmelser FD evt gir. I lokale utvalg å protestere mot reglene og å vedta uttalelser/resolusjoner og krav direkte til FD er et dårlig utgangspunkt for det konkrete saksrettede samarbeid på dette plan. Hvorvidt slike protester/uttalelser mot reglene og mot FDs avgjørelse ligger innenfor det som etter pkt 17, 1 avsnitt kan tas opp kan synes tvilsomt og bør avklares.

X er i tvil om reglenes pkt 10 om å fremme endringsforslag er ment å gi anledning til generelle protester og resolusjonsmakeri. Slike protester vil forøvrig vis a vis den avdelings-sjef som er satt til å påse at reglene følges være negativt ladet og lite befordrende for samarbeidet.

Om ekspedisjonsveier for slike saker skal bemerkes at uklarhetene mellom pkt 11 og pkt 17 om lokale utvalgs adgang til å ta opp saker med Ombudsmannen bør avklares. Xs syn er at hovedreglen i pkt 17 følges, slik at saker av denne art tas opp tjenestevei eller bringes inn for garnisonens/avdelingens fellesutvalg.

Det skal forøvrig bemerkes at den ekspedisjonsvei de vernepliktige tillitsmenn i det lokale utvalg ved Kp B/X vedtok, nemlig direkte fra det lokale utvalg til FD ikke er hjemlet i reglene.

Formannen i det lokale utvalg må derfor ha vært i sin rett når denne ekspedisjonsvei ikke ble akseptert.»

Forsvarsdepartementet svarte Ombudsmannen slik:

«Forsvarsdepartementet har vurdert Ombudsmannens brev av 24 sep 76 m/vedlegg vedrørende ovennevnte sak fra garnison X.

Forsvarsdepartementet slutter seg til Ombudsmannens vurderinger i brev av 24 sep 76 til kaptein AA, garnison X.

Forøvrig mener departementet at uttalelsen fra tillitsmannsutvalget KPB/X, vedtatt under sak 8 i utvalgets møte 6/9-76, danner et godt grunnlag for å illustrere departementets standpunkt vedrørende forberedende møter og riktig saksbehandling i en slik sak.

Når det gjelder innholdet av den vedtatte uttalelse vil departementet bemerke at den tyder på at punkt 1 i Forsvarsdepartementets brev av 26 mai 76 til Ombudsmannen både må være misforstått av de berørte tillitsmenn og av kompanisjefen. Det går tydelig frem av punktet at tillitsmennene i det forberedende møte seg imellom kan bli enige om en felles holdning i det etterfølgende formelle møte i tillitsmannsutvalget.

Når det forberedende møte foran utvalgsmøtet 6/9-76 behandlet departementets standpunkt til forberedende møter, tyder det på at tillitsmennene ble enige om en felles holdning.

I henhold til departementets standpunkt betyr dette ikke at det forberedende møte er et forum for endelige vedtak. Vanlig organisasjonspraksis og betegnelsen «forberedende møte» alene er tilstrekkelig til å forstå det. Følgelig skal eventuelle vedtak fattes i et senere samlet utvalgsmøte, hvilket helt korrekt ble gjort under sak 8 i det lokale utvalgsmøte 6/9-76.

Uttalelsen som ble vedtatt dreide seg om FD's tolkning av bestemmelser i gjeldende Tillitsmannsordning, og den burde derfor ha kom-

met til departementets kunnskap. Følgelig ville det ha vært naturlig om uttalelsen var blitt oversendt fellesutvalget/X med anmodning om å avsende den til departementet. Det hadde da blitt fellesutvalgets oppgave — helst etter et forberedende møte å ta stilling til uttalelsen.

Enten uttalelsen hadde fått tilslutning eller hadde blitt forkastet av fellesutvalget, burde saken ha blitt oversendt FD til orientering og avklaring. Både det lokale utvalgs og fellesutvalgets vedtak burde ha vært vedlagt oversendelsen slik at eventuelle misforståelser av departementets standpunkt til forberedende møter kunne ha blitt oppklart.»

En avdeling var i tvil om hvordan det skulle forholdes da en av avdelingens tillitsmenn kom tilbake til avdelingen etter i en kort periode å ha vært medlem av landsutvalgets sekretariat.

Avdelingen skrev slik til Ombudsmannen:

«Ved X avd består tillitsmannsapparatet av to lokale utvalg samt fellesutvalg. Fellesutvalget er sammensatt av befalsrepresentanter samt fire vernepliktige tillitsmenn valgt av og blandt de lokale utvalg.

Hovedtillitsmannen, NN ble på siste landskonferanse valgt som medlem av Landsutvalget for tillitsmenn i Forsvaret og medlem av Sekretariatet.

Mannskapet ble i egenskap av sekretariatsmedlem frabeordret X og tilbeordret Forsvarets overkommando/Administrasjonsavdelingen.

Det ble i denne forbindelse foretatt nyvalg av tillitsmann ved den avdeling NN representerte. X er nå underrettet om at NN er gått ut av Sekretariatet og vil bli beordret tilbake til X m v f 8 jul 76.

På siste møte i Fellesutvalget stod valg av hovedtillitsmann på sakslisten. En av tillitsmennene mente det ikke var riktig å velge ny hovedtillitsmann idet NN igjen måtte overta de verv han tidligere innehadde, nemlig tillitsmann i lokalt utvalg, hovedtillitsmann og medlem av Fellesutvalget.

Det ble begrunnet med at NN som medlem av Landsutvalget måtte inneha tillitsmanns verv lokalt.

Det ble av formannen pekt på at NN ved frabeordring gikk ut av tillitsmannsapparatet lokalt og at det i samsvar med reglene var foretatt nyvalg av tillitsmann, forøvrig i samråd med NN.

Da det er reist tvil om hvordan en skal forholde seg i denne saken vedtok Fellesutvalget å forelegge spørsmålet for Ombudsmannen.»

Ombudsmannen svarte avdelingen slik:

«Jeg viser til skriv av 9 d m.

Så vidt jeg kan forstå bestemmelsene er det som er foretatt i denne saken korrekt. NN blir frabeordret avdelingen og nyvalg foretas i de tillitsmannsfunksjoner han har hatt.

Det faktum at han nå er beordret tilbake til avdelingen gir ham ikke et krav på å få overta sine tidligere tillitsmannsfunksjoner igjen selv om frabeordringen har vært kortvarig. Hvis mannskapene ønsker ham som tillitsmann må han velges på ny etter bestemmelsene om valg.

Det er ikke riktig når det hevdes at NN måtte ha tillitsmanns verv lokalt for å være med i landsutvalget. Landsutvalgets medlem-

mer velges av landskonferansen. Det er riktig at de som velges i det øyeblikk er lokale tillitsmenn, men det har aldri vært forutsetningen at de fortsatt måtte være tillitsmenn lokalt for å kunne være medlemmer av landsutvalget. Akkurat på dette punkt er det derfor forskjell på det lokale og det sentrale tillitsmannsapparat.

Saken er drøftet med departementet som er enig i det syn jeg her har gitt uttrykk for.»

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger ville holde forberedende møter hvor samtlige tillitsmenn ved avdelingen møtte. Disse møtene skulle holdes i tjenestetiden. De forespurte Ombudsmannen om gjeldende bestemmelser hjemlet en slik ordning. Hvis ikke ville de ha rede på hva som måtte gjøres for å få gjennomført en slik ordning. Ombudsmannen svarte slik:

«Deres brev av 27 feb 1976 er mottatt.

I bestemmelsene for Tillitsmannsordningen i Forsvaret er forberedende møter for tillitsmenn omtalt i pkt 20 og pkt 27.

Om lokale tillitsmannsutvalg står i pkt 20:

«Tillitsmenn og varamenn i utvalget kan i rimelig utstrekning gis anledning til å holde forberedende møter seg imellom.»

I fellesutvalg, pkt 27:

«Tillitsmennene i fellesutvalget skal i rimelig utstrekning gis anledning til seg imellom å holde forberedende møter i tjenestetiden for å drøfte de saker som skal behandles.»

Disse formuleringene viser klart at det bare er de tillitsmenn (varamenn) som skal møte i utvalgene som er forutsatt å delta i forberedende møter i tjenestetiden. Hensikten er å drøfte de sakene som skal behandles i utvalgsmøte og gi tillitsmennene mulighet for å komme frem til standpunkter og synsmåter som de kan stå sammen om.

Innenfor gjeldende bestemmelser er det således ikke vanlig å holde forberedende møter i tjenestetiden for alle tillitsmenn.

Ombudsmannen antar imidlertid at en sjefrent unntaksvis vil stille seg velvillig til slike møter. Det må da foreligge spesielt viktige saker hvor det gjelder å få flest mulige med i drøftingene.

Tillitsmannsordningen står på programmet for landskonferansen som skal holdes 31/5—4/6-76. LTFs skal i den nærmeste tiden fremover legge frem synspunkter og forslag til justeringer i bestemmelsene ut fra de erfaringer en har høstet hittil.

Ombudsmannen vil anbefale at tillitsmennene i fellesutvalget ber LTFs om å vurdere om dette spørsmål bør tas med i opplegget for saksforberedelsene til landskonferansen.»

Tillitsmennene ved et av Kystartilleriets fort la ned sine verv i protest mot de forlegningsforhold de ble bydd. Hovedtillitsmannen ga denne begrunnelse for nedleggelsen:

«Jeg trekker meg herved som fortstillitsmann ved X fort og dermed også som hovedtillitsmann ved Y.

Jeg kan ikke se at tillitsmannsapparatet har gitt mannskapene jeg representerer nevneverdige bedringer. Tillitsmannsapparatet er et

samarbeidsutvalg befal/menige, men samarbeidsviljen fra befalet sin side har vært minimal. Jeg kan ikke se at tillitsmannsapparatet slik det er oppbygd og hvordan det fungerer, kan i nevneverdig grad tjene soldatenes interesser.»

I en rapport som bl a ble tilstillet pressen ble det gitt en mer utførlig begrunnelse. De øvrige tillitsmenn meddelte senere at de også hadde nedlagt sine verv, samtidig som fortets mannskaper ved avstemning bestemte at de ikke ville velge nye tillitsmenn. Det ble fra avdelingens side ikke gjort noe ytterligere for å få valgt tillitsmenn.

Da Ombudsmannsnemnda et par måneder senere besøkte fortet, var det valgt tre kontaktmenn for de vernepliktige som drøftet mannskapenes problemer med Nemnda.

Det er senere igangsatt ganske omfattende oppussings- og utbedringsarbeider.

Tillitsmennene i et lokalt kompaniutvalg trakk seg frasine verv, idet de hevdet at det ikke lenger var noe grunnlag for samarbeid med kompanisjefen. Mannskapene i kompaniet var med stort flertall enige i dette.

Begrunnelsen for dette var at kompanisjefen i «sjefens time» hadde kommet frem med endel kontroversielle synspunkter på «ekstremistene» og deres virksomhet innenfor Forsvaret og tillitsmannssystemet. Noe tid senere hadde han flyttet kompanitillitsmannen fra en tropp til en annen for angivelig å bli kvitt ham som kompanitillitsmann. Det hadde oppstått vanskeligheter og uoverensstemmelser i forbindelse med et orienteringsmøte etter landskonferansen og i forbindelse med en senere innkalling til ordinært møte i kompaniutvalget.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen. Kompanisjefen ga i en lengre redegjørelse uttrykk for sitt syn på de forhold tillitsmennene hadde tatt opp.

Hæren	30 (32)
Sjøforsvarets landstasjoner	25 (22)
Fartøyer	13 (13)
Luftforsvaret	26 (25)

Tallene for 1976 i parentes.

Når det gjelder fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er det ikke store endringer fra tidligere år.

Utvalgene har i år behandlet 4952 saker (4530) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	1 966 (1 797)
Sjøforsvarets landstasjoner ..	1 394 (1 152)

Bataljonsjefen beklaget at en slik situasjon skulle oppstå i et så bra kompani som dette var. Mannskapene i kompaniet var gode og innsatsvillige. En merket daglig intet til den misnøye som var kommet til uttrykk i tillitsmennenes redegjørelse.

Kompanisjefen var på dette tidspunkt ferdig med sin tjeneste ved kompaniet, og ny kompanisjef hadde allerede tiltrådt. Ombudsmannen fant ikke grunn til å foreta seg noe ytterligere i saken, idet en regnet med at tillitsmannsarbeidet ble gjenopptatt under den nye kompanisjefen.

En tillitsmann for de faste mannskaper ved en av Forsvarets avdelinger var frabeordret sin avdeling og overført til en annen avdeling ved det samme tjenestested. Begrunnelsen var at man hadde bruk for ham ved den avdeling han ble overført til.

Både tillitsmannen selv og de mannskaper han representerte var overbevist om at han var overført fordi han var tillitsmann, og gjorde Ombudsmannen oppmerksom på forholdet.

Ombudsmannen tok saken opp med nest høyere myndighet. Det syntes ikke som om tillitsmannen var spesielt skikket til den jobben han skulle overføres til. Ombudsmannen fant begrunnelsen for overføringen tynn og anmodet om at beordringen måtte bli trukket tilbake. Denne anmodning ble fulgt.

Virksomheten i tillitsmannsutvalgene har i 1976 stort sett vært av samme omfang som tidligere år. De tall som blir referert nedenfor er bygget på referater fra møter i de sentrale tillitsmannsutvalg som sendes til Ombudsmannen. I tillegg kommer virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg på kompaninivå/tilsvarende.

30 (32) utvalg med 235 møter (206)
25 (22) » » 181 » (156)
13 (13) » » 51 » (46)
26 (25) » » 180 » (176)
<hr/>
94 (92) utvalg med 647 møter (584)

Fartøyer	335 (306)
Luftforsvaret	1 257 (1 275)

Fordelingen på de enkelte saksområder er slik:

1. Beordring, overføring m v, dimittering	58 (62)
2. Kommandert tjeneste	548 (460)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	55 (28)
4. Uniformer m v	315 (271)

5. Underbringelse m v	673 (666)
6. Forpleining og hygiene	348 (298)
7. Permisjoner	354 (327)
8. Kantiner	70 (64)
9. Velferd	891 (954)
10. Idrett	136 (126)
11. Kommunikasjoner	133 (119)
12. Økonomiske forhold	83 (44)
13. Sosial- og sykesaker	60 (36)
14. Forsvarets skolevirksomhet . .	30 (35)
15. Sivloplæring (fritids- og obligatorisk)	71 (81)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	801 (610)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefene	326 (349)

Fra repetisjonsavdelingene har Ombudsmannen i år mottatt referater fra 9 utvalg som har avholdt 14 møter. Det er behandlet 124 saker som foredeler seg slik:

Beordring m v	4 saker
Kommandert tjeneste	21 »
Disiplinærsaker	3 »
Uniformer m v	13 »
Underbringelse m v	16 »
Forpleining	9 »
Permisjoner	3 »
Kantiner	3 »
Velferd	28 »
Kommunikasjoner	3 »
Økonomiske forhold	7 »
Sosial- og sykesaker	1 »
Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	2 »
Orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	4 »
Tjenestlige orienteringer	7 »
Saker reist av tillitsmennene	81 »
Saker reist av formennene	43 »

Økonomiske forhold.

I denne gruppen behandles også flesteparten av de sosiale saker, idet svært mange av dem gjelder spørsmålet om økonomisk støtte.

Det er en ganske kraftig økning i antall saker i disse grupper i år. Mens det i 1975 ble tatt opp med Ombudsmannen 9 økonomiske saker og 4 sosialsaker, er det i år tatt opp 27 økonomiske saker og 12 sosialsaker. Det er dessuten behandlet 5 saker fra tidligere år. En av grunnene til denne vesentlige økning er den, etter Ombudsmannens oppfatning, noe restriktive linje departementet har fulgt når det gjelder behovsprøvet bostøtte til ugifte, bostøtte utover den generelle støtte til gifte og den behovsprøvede sosiale sønad. En viser forsåvidt til hva det er sagt om dette under avsnittet Generelle bemerkninger.

En vernepliktig hadde et banklån på kr.

10 000,— som var brukt til oppussing av leilighet og innkjøp av møbler. Rentene utgjorde kr. 1 156,25. Dette beløp søkte han om å få dekket utover det han fikk i ordinært hustru- og botillegg. Søknaden var anbefalt av avdelingen. Forsvarets overkommando mente at betingelsene for støtte var til stede, men avslø allikevel fordi Forsvarsdepartementet hadde uttalt at oppussing av leilighet og innkjøp av møbler ikke kvalifiserte til støtte.

Saken ble fremmet på ny. Forsvarsdepartementet avslø fordi det mente saken ikke var tilstrekkelig dokumentert, uttalte samtidig at oppussing i visse tilfelle kunne regnes til bo-utgiftene.

Saken fremmet på ny. Avslått av departementet igjen, ikke tilstrekkelig dokumentert. Departementet mente at mesteparten av midlene måtte være gått med til kjøp av møbler.

Saken fremmet på ny. Den vernepliktige var nå kommet i en meget vanskelig økonomisk situasjon. Søknaden ble innvilget.

En vernepliktig som hadde overtatt farsgården, hadde i den anledning og i forbindelse med husbygging to pantelån hvor han søkte om støtte til dekning av renter. Søknaden ble avslått av Forsvarsdepartementet. Den ble bragt inn for departementet på ny. Det ble da samtykket i at renter for det ene lånet ble betalt. Det andre lånet var tatt opp i farens navn. Ombudsmannens oppfatning var at det syntes klart at også dette var den vernepliktiges lån, men opptatt i farens navn idet han på dette tidspunkt fortsatt hadde hjemmel til eiendommen. Ombudsmannen anbefalte at det ble skaffet frem endel tilleggsopplysninger og at saken ble fremmet departementet for 3. gang.

En vernepliktig hadde fått anledning til å overta en leilighet etter sin mormor som var død, og søkte i den sammenheng om husleiestønad. Søknaden ble avslått fordi den formelle overføring av leiligheten fant sted på et for sent tidspunkt i følge gjeldende regler. Han fikk en sosial stønad på kr. 1 200,— til dekning av endel av husleien.

Den vernepliktige var i en meget vanskelig økonomisk situasjon. Det var fare for at han måtte si fra seg leiligheten. Ombudsmannen tok saken opp med departementet både skriftlig og muntlig. Det lyktes imidlertid ikke å få endret departementets syn.

Den vernepliktiges avdelingssjef fant avgjørelsen urimelig og opplyste at den vernepliktige ville bli permittert for en periode hvis det ikke kunne finnes en tilfredsstillende løsning. Avdelingens sjef skrev slik til Forsvarsdepartementet:

«Flysoldat NN, tjenestegjørende ved X avd, er pga sin militærtjeneste kommet i den situasjon at han vil miste sin sivile bolig med mindre han på en eller annen måte blir i stand til å betale husleien for denne i tidsrommet juni—september d å (4 måneder), hvilket representerer kr. 1 612,—. (Soldaten dimitterer ca 2/10-d.)

Saken har tidligere vært til behandling i Forsvarsdepartementet, til dels også hos Ombudsmannen for Forsvaret og i Forsvarets overkommando, og skal ikke her rekapituleres i detalj.

Det skal kun anføres at FD, så vidt forstås fordi den formelle overføring av boligen til fls NN fant sted på et for sent tidspunkt ikke fant å kunne innvilge vanlig husleiestønad.

Sosial stønad stor kr. 1 200,— blev dog tilstått soldaten. Dette beløp var tilstrekkelig til dekning av leien for tidsrommet mars—mai d å.

Ny søknad om ytterligere økonomisk bistand for å kunne betale husleien under den resterende del av militærtjenesten — jfr pkt 1 — blev imidlertid avslått av FD. For nærmere opplysninger, data, begrunnelser etc, vises til de tidligere saksdokumenter som følger vedlagt.

Fls NN føler seg etter FD's siste avgjørelse i en fortvilet situasjon og har henvendt seg til undertegnede stasjons-/bataljonsjef med forespørsel om å få innvilget velferdspermisjon av tilstrekkelig varighet til at han ved å ta midlertidig lønnet arbeid kan tjene det nødvendige beløp for å dekke sine husleieforpliktelser.

Et forhold som det foreliggende kan etter gjeldende permisjonsregler ikke ses å være gyldig/hjemlet grunnlag for velferdspermisjon — det ville også være prinsipielt uriktig og uheldig.

En finner i alle fall ikke å kunne gi noen slik permisjon uten å ha innhentet overordnet myndighets syn/standpunkt. Et relativt langvarig permisjonsfravær er i nærværende tilfelle også tjenestelig lite ønskelig.

Under henvisning til foranstående og til den tidligere behandling av saken — og ut fra det etter stasjons-/bataljonsjefens oppfatning prinsipielt og sosialt forkastelig i at en soldat som følge av at han avtjener sin verneplikt skal komme opp i slike vanskeligheter som her foreligger — anmodes FD/FO om å vurdere denne sak på ny for om mulig å finne en løsning (dispensasjon, særhjemmel e a.) slik at soldaten likevel kan gis den aktuelle økonomiske bistand.

Hvis slik økonomisk støtte ikke er mulig, anmodes om en uttalelse i spørsmålet om evt tilståelse av velferdspermisjon av ca 14 dagers varighet for at saken kan søkes ordnet på denne måte — jfr pkt 4.

En sosial stønad av mindre omfang, evt en kortere velferdspermisjon, kombinert med forskuddsutbetaling av dimisjonsgodtgjøringen, ville rent teknisk muligens kunne innebære en alternativ løsning, men også dette må formodentlig anses som prinsipielt uakseptabelt.

Det anføres for ordens skyld at fls NN på forespørsel har bekreftet

— at han vil måtte avstå sin bolig hvis det økonomiske forhold (husleiebetalingen) ikke kan bringes i orden i tide (jfr vedlagte kopi av husleiekontrakten).

— At han ikke har noen mulighet for å oppnå et lån til å dekke sine forpliktelser.

Stasjonen tillater seg pga sakens natur og de tidsfaktorer som er involvert, å anmode om et hurtig svar.»

Denne henvendelse førte til at departementet innvilget søknaden. Det var ikke fremkommet nye opplysninger i saken, bortsett fra avdelingsjefens opplysning om at han overveide å permittere den vernepliktige. Ombudsmannen fant derfor grunn til, av hensyn til behandlingen av andre saker, å måtte be om departementets begrunnelse for den endrede avgjørelse.

Det ble opplyst fra departementets side at en fant det uheldig om soldaten måtte gis tjenestefri for å kunne tjene opp det nødvendige beløp. Det ble videre uttalt at det var lagt vekt på Ombudsmannens anbefaling, en anbefaling som forøvrig forelå da departementet av slo søknaden.

En vernepliktig som ikke var gift, hadde en leilighet i sin fars hus og forespurte Ombudsmannen om han hadde krav på husleiestønad. Han hadde hatt leiligheten et års tid, men hadde fått husleiekontrakt en stund før han begynte på førstegangstjenesten. Han hadde ikke betalt husleie heller før den siste tiden. Ombudsmannen svarte slik:

«Jeg har mottatt Deres udaterte skriv.

De fyller vel egentlig ikke kravene til å få husleiestønad, bl a fordi De har overtatt leiligheten relativt kort tid før De påbegynte tjenesten. Opplysningene om overdragelsen fra Deres far er for sparsomme, hvorfor overtagelse i juni, hvorfor husleiebetaling først fra det tidspunkt, mulighetene for fremleie.

Det er ikke mulig å ta endelig standpunkt til det spørsmål De har reist, men jeg vil anbefale Dem å kontakte velferdsoffiseren på X avd som vil hjelpe Dem.»

En vernepliktig som var gift og fikk utbetalt forsørgertillegg, hadde pga overflytting til annet tjenestested fått utbetalt forsørgertillegg fra to avdelinger, i alt hadde han mottatt for mege med kr. 1 770,—. Dette ble oppdaget, og forsørgertillegget ble stanset helt inntil det for meget utbetalte var tilbakebetalt. Den vernepliktige ba om Ombudsmannens vurdering av de prinsipper som lå til grunn for denne inndrivningsmåte.

Ombudsmannen svarte den vernepliktige slik:

«Jeg har mottatt Deres skriv av 5 d m.

Det er vanlig praksis at for meget utbetalt i godtgjørelser forsøkes trukket inn i senere utbetalinger. Det er imidlertid ikke i alle tilfelle det er anledning til å kreve tilbakebetaling. Det kan også være tvilsomt om trekk i fremtidige utbetalinger ensidig kan iverksettes. Det er i allefall på det rene at De i siste

omgang kan protestere og kreve å få saken forelagt for Riksrevisjonen til endelig avgjørelse.

En klar forutsetning for å kunne beholde for meget utbetalt er at mottakeren er i god tro. Det kan vel neppe sies i dette tilfelle. Hun har mottatt hustrutilllegg fra to forskjellige avdelinger med samme beløp pr mnd, kr. 708,—. Jeg går ut fra at både De og hun visste hva hun skulle ha i forsørgertillegg og at det måtte være nokså klart at det her var tale om en feilaktig dobbeltbetaling. Etter min oppfatning er det således ikke grunnlag for å protestere mot kravet om tilbakebetaling.

Hvis det skaper problemer at regimentet trekker hele forsørgertillegget til tilbakebetaling har funnet sted, kan det spørsmål tas opp med regimentet som i tilfelle må fordele trekket med et mindre beløp over flere måneder.»

Ombudsmannen får fra tid til annen henvendelser fra vernepliktige som oppholder seg i utlandet når de får innkalling til militærtjeneste. Disse sakene tyder på at de vernepliktige mannskaper er meget usikre på hva de har krav på av godtgjørelse i en slik situasjon. Ombudsmannen fant derfor grunn til å ta dette forhold opp med Forsvarsdepartementet:

«Ombudsmannen har hatt en del klager fra mannskaper som blir innkalt til førstegangstjeneste mens de er i utlandet og som bare får dekket reiseutgiftene fra hjemstedet.

Etter bestemmelsene får personell som reiser til utlandet eller tar hyre i utenriks fart etter søknad til rulleførende avdeling tillatelse til å oppholde seg i utlandet, eventuelt utmønstringstillatelse, for et bestemt tidsrom. Når tillatelsen utløper, kan personellet innkalles til pliktig militærtjeneste, og får bare dekket reisen fra innmeldt bosted i Norge.

Mannskaper som oppholder seg utenlands uten gyldig utenrikspermisjon kan av den rulleførende avdeling innkalles til førstegangstjeneste, og reiseavgjørelsen skal i slike tilfelle beregnes fra mannskapets bosted i Norge.

Mannskaper som blir kalt inn til tjeneste mens de har gyldig utenrikspermisjon/utmønstringstillatelse skal ha sine reiseutgifter fra utlandet dekket. Slik innkalling skal imidlertid normalt ikke forekomme.

Når Ombudsmannen tar dette spørsmålet opp med departementet, er det fordi det synes som om de opplysninger som blir gitt personell som blir innkalt mens de ennå er i utlandet er meget mangelfulle. Etter Ombudsmannens oppfatning burde det når slik permisjon innvilges eller sammen med innkallingen gis orientering om bestemmelsene for reiseavgjørelse, slik at den enkelte er klar over hva han har krav på. De saker Ombudsmannen har hatt til behandling tyder ikke på at dette er tilfelle.»

En vernepliktig måtte ha fysioterapeutbehandling under tjenesten. På grunn av tjenestestedets beliggenhet fikk han et langt reise-fravær for hver behandling. Han reiste fra avdelingen kl. 0800 og var ikke tilbake før kl. 1600. Hans spørsmål var om han hadde

krav på utbetaling av kostgodtgjørelse. Ombudsmannen drøftet spørsmålet med Forsvarsdepartementet som mente han hadde krav på kostgodtgjørelse. Hvis han hadde anledning til å smøre seg matpakke, skulle avdelingen dekke utgifter til drikke. Det var imidlertid hjemmel for å utbetale kostgodtgjørelse.

En vernepliktig som gjorde tjeneste ved en stab i Oslo, var egentlig forlagt på Perminalen. Han søkte om å få bo hjemme. Han fikk anledning til det. Han søkte også om å få dekket reiseutgiftene tjenestestedet — hjemmet med kr. 320,— utover de kr. 100,— han automatisk fikk utbetalt. Hans begrunnelse for å bo hjemme var fortsatt utdannelse. Han var avhengig av god plass til tegnebrett og tegnemaskin, dette fikk han ikke plass til på Perminalen. Avdelingen anbefalte søknaden om utvidet reiseavgjørelse. Søknaden ble avslått både av Forsvarets overkommando og Forsvarsdepartementet. Utvidet reiseavgjørelse utbetales bare når det foreligger spesielle medisinske/sosiale årsaker i mannskapets nærmeste familie. Ombudsmannen var enig i avgjørelsen.

Ved en av Forsvarets skoler var det vanlig at de elever som bodde slik til fikk anledning til å bo hjemme i skoletiden. Dette ble gjennomført selv om det ikke forelå særlig tungtveiende grunner. Begrunnelsen var at skolegangen var langvarig, og at lekselesing etc lettere kunne gjøres hjemme. Forutsetningen var imidlertid at det ikke skulle føre til utgifter for Forsvaret. Etter de siste bestemmelsene hadde imidlertid alle som bodde hjemme automatisk krav på kr. 100,— pr mnd i reise-penger så sant avstanden til hjemmet var minst 3 km. Dette måtte føre til en mer restriktiv holdning fra skolen når det gjaldt samtykke til å bo hjemme. Dette fant skolen uheldig. Ombudsmannen var enig i det. Det ble derfor tatt opp med departementet om det kunne dispenseres fra bestemmelsene. Departementet samtykket i dette under forutsetning av at de elever som fikk bo hjemme skrev en erklæring om at de frafalt kravet på refusjon av reiseutgifter.

Tillitsmannsutvalgene ved to repetisjonsavdelinger har i forbindelse med øvelser de har vært innkalt til, tatt opp spørsmålet om de økonomiske forhold for repetisjons-soldatene.

Ved den ene avdeling sendte tillitsmannsutvalget dette skrevet til Forsvarsdepartementet med Ombudsmannen som gjenpartsadresse:

«Fellestillitsmannsutvalget ved Bn 3/IR X ønsker å tilkjennegi følgende syn:

Blandt repetisjonsmannskapet hersker en

utpreget misnøye med det nåværende avlønningssystem.

Differansen mellom lønn i det sivile og statens godtgjørelse under repetisjonsøve gir seg tildels store utslag, spesielt for ugift personell uten forsørgelsesbyrde, og selvstendig næringsdrivende.

Staten som arbeidsgiver innrømmer sine fast ansatte full ordinær lønn i repetisjonsperioden. Fellestillitsmannsutvalget mener det er FDs oppgave at også kommunalt ansatte, privat ansatte og de selvstendig næringsdrivende innrømmes de samme betingelser.

Prinsippet om full ordinær lønn bør derfor være statens plikt å gjennomføre. Den fulle ordinære lønn kan f. eks. baseres på det forutgående års inntekt.

Et utvalg som har til oppgave å studere og belyse problemet bør snarest nedsettes. Fellestillitsmannsutvalget ønsker i første rekke å påpeke disse forhold, og mener at FD snarest bør behandle saken.»

Departementet opplyste at det for tiden vurderer hensiktsmessigheten av det nåværende godtgjøringssystem og at en i den forbindelse registrerte de synspunkter tillitsmannsutvalget ga uttrykk for.

Det andre utvalget reiste spørsmålet om reiseogtdtgjørelsen til og fra øvelsene.

Det ble pekt på at mannskaper fra Osloområdet som var oppsatt ved avdelinger i Nord-Norge, måtte betale halvparten av flybilletten selv hvis de for å spare arbeidstid, brukte fly. Mannsaper fra Vestlandet brukte 4 dager om de reiste på den måten Forsvaret dekket. Samfunnsmessig måtte det være en fordel om mannskapene på samme måte som befalet fikk dekket flybillett. Avdelingen var enig med mannskapene og tok saken opp med 6. Divison. 6. Divisjon tok saken opp med Forsvarets overkommando og pekte på at gjeldende bestemmelser i tillegg til å være klart urettferdig, også var meget arbeidskrevende. Den økonomiske besparelse sto ikke i forhold til det merarbeid og den misnøye ordningen skapte. Forsvarets overkommandos uttalelse foreligger ikke ennå.

Sykesaker.

Det er behandlet 17 saker i denne gruppe samt 5 fra tidligere år.

De økonomiske og tjenestemessige forhold for mannskaper som dimitteres midlertidig pga sykdom/skade er grundig omtalt i flere av Ombudsmannsnemndas beretning til Stortinget. Det er gjennomført enkelte tiltak for å bedre situasjonen, men den er fortsatt utilfredsstillende, og Nemnda har på ny tatt saken opp med Forsvarsdepartementet:

«Dette spørsmål har Ombudsmannen reist en rekke ganger tidligere og forholdet er omtalt i flere av Ombudsmannsnemndas innberetninger til Stortinget.

Det er siden saken ble tatt opp første gang

gjennomført enkelte tiltak, men situasjonen er fortsatt vanskelig og virker åpenbart urimelig, først og fremst for mannskaper som skades under tjenesten. Siste gang saken ble drøftet i Stortinget ble det fra statsrådets side lagt vesentlig vekt på den ordning med en engangserstatning fra Forsvaret som da var gjennomført. Denne erstatningsordning spiller imidlertid liten rolle for denne gruppe vernepliktige fordi de ikke er påført varig invaliditet.

Ulempene for denne gruppe personell finner jeg det ikke nødvendig å gå nærmere inn på, det er gjort så mange ganger tidligere. Jeg tror imidlertid det kan være grunn for departementet til å se på dette spørsmål på ny.

Saken er nå også tatt opp av LTF som behandlet dette spørsmålet på sitt møte den 14 desember. Forsvarets sanitet er også opp tatt av situasjonen for denne gruppe personell og har utarbeidet et PM som følger vedlagt i fotokopi.

Saken ble også drøftet på Ombudsmannsnemndas møte den 8 desember og det var enighet om at saken burde tas opp igjen med departementet.

De tiltak Nemnda kunne tenke seg burde vurderes var:

Skjerpe adgangen til MUD.

Forsvaret betaler differansen mellom sykepenger for 6 dager og dagpenger kostgodtgjøring for 7 dager.

Ikke pålegge opptjening av forsømt tjeneste i samme utstrekning som i dag, i allefall ikke for mannskaper som blir satt ned i dyktighetsklasse.

Mulighet for å komme inn i tjenesten igjen med det samme de er friske.

Større muligheter for overføring til HV for avtjening av rettstjenesten.

Ombudsmannen tør be om departementets syn på de spørsmål som her er reist.»

Forsvarets sanitet har utarbeidet et notat med meget nyttige opplysninger som Nemnda har lagt til grunn for sitt arbeid med saken.

Saken er også behandlet av landsutvalget for tillitsmenn i Forsvaret. Forsvarsdepartementet er innstilt på å finne tillempninger i den praktiserte ordning slik at de uheldige konsekvenser kan unngås eller reduseres. Forsvarsdepartementet har bedt Forsvarets sanitet og Generalkrigskommisariatet om en uttalelse.

En bror av en vernepliktig anmodet om Ombudsmannens bistand til å få undersøkt om den vernepliktige, som var mye syk, var blitt forsvarlig behandlet. Det ble opplyst at den vernepliktige hadde vært syk i 2 mndr med stadig hodepine. Han var lovet fremstillet for spesialist, men dette var ikke gjort. Siste gang han ville konsultere avdelingens lege var han blitt nektet adgang.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen med anmodning om å bli orientert om sykebehandlingen av den vernepliktige. Ombudsmannen fikk et utdrag av sykejournalen for vedkommende sammen med en redegjørelse

fra avdelingens sjef. På bakgrunn av disse opplysninger skrev Ombudsmannen slik til den vernepliktiges bror:

«Jeg viser til tidligere telefonsamtaler. Jeg har nå mottatt en utskrift av sykejournalen til Deres bror.

Den viser at Deres bror har oppsøkt legekontoret 6 ganger i oktober og 5 ganger i november for de samme plager. Foruten at han har fått medisiner fra avdelingen er han røntgenundersøkt, avdelingen har fått sykedokumentene fra X sykehus, han er undersøkt av spesialist i psykiatri og spesialist i øre-, nese- og hals sykdommer og han skal undersøkes av nevrolog den 15 d m.

Det synes for meg som om avdelingen har gjort det som kan gjøres for å hjelpe ham. Det er imidlertid opplyst at Deres bror har opptrådt både provoserende og uforskammet og bli a slengt tildelte medisiner i gulvet.

Såvidt jeg kan se av de foreliggende opplysninger er det ingen grunn til å rette bebreidelser mot avdelingen.»

Mor til en vernepliktig anmodet om Ombudsmannens bistand til å få sønnen fritatt for ytterligere militærtjeneste. Sønnen led av en rekke sykdommer. Etter den forrige repetisjonsøvelsen var han blitt syk og arbeidsudyktig, slik at han hadde hatt et tap i arbeidsinntekt på kr. 7 000,—. Moren opplyste at hun hadde skrevet til sønnens rulleførende avdeling flere ganger uten å få svar.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen for å få bragt på det rene hva som var foregått. Avdelingen dokumenterte at moren hadde fått svar. Det var nå gitt samtykke til at sønnen skulle fremstilles for den faste legemnd slik at man kunne få fastslått hans tjenestedyktighet.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 5 saker i denne gruppen.

En skoleelev hadde i spesialutdanningsperioden ikke fått den utdanning han mente han var lovet. Han trivdes ikke lenger ved skolen, og han var fra høsten av opptatt som elev ved en av våre distriktshøyskoler. Eleven hadde muntlig fått avslag på sin søknad om dimitering fra skolen. Dette fant han urimelig og anmodet derfor om bistand. Det viste seg at saken var under behandling i vedkommende forsvarsgrenstab. Det ble samtykket i avbrudd av skolegangen, men eleven ble pålagt å avtjene den resterende del av førstegangstjenesten med en gang, slik at han ikke fikk anledning til å begynne på distriktshøyskolen. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til denne avgjørelse.

En elev ved en av Forsvarets skoler søkte om å få slutte pga mistrivsel. Han hadde også problemer i sin familie, han var gift og

hadde to barn. Søknaden om å få slutte var avslått, og han anmodet om Ombudsmannens bistand.

Han hadde fått 6 års utdanning i Forsvaret. Han var ferdig med sin utdanning om en måned og skulle da begynne på sin plikttjeneste. Skolen hadde nektet å dimittere ham. Det var bestemt hvor han skulle gjøre sin plikttjeneste. Skolen var imidlertid villig til å hjelpe ham med å få plikttjenesten på et sted hvor han kunne få orden på sine private problemer. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet.

En vernepliktig som skulle avtjene sin førstegangstjeneste, hadde søkt seg inn på en av Forsvarets skoler. Han var imidlertid nektet opptak på skolen, noe han fant urimelig.

Nærmere undersøkelser viste at han i 1973 var dømt for overtredelse av strl. § 127, 1. ledd for vold mot offentlig tjenestemann. Dette hadde han oppgitt i sin søknad om opptak på skolen. Da skolen forlangte «plettfri vandel» ble søknaden avslått. Det viste seg imidlertid at han i 1972 hadde fått en betinget dom for promillekjøring. I 1973 var en sak om grovt tyveri overført til Barnevernsnemnda, og i 1975 var han bøtlagt for overtredelse av strl. § 407 ulovlig jakt og fiske. Med dette rullebladet var det etter Ombudsmannens oppfatning intet å bemerke til at han ikke var blitt tatt opp på skolen.

Verveede.

Det er behandlet 6 saker i denne gruppen.

De verveede mannskaper på et av Marinens fartøyer reiste spørsmålet om de ikke burde ha utbetalt oppsynstillegg fordi de gjennom hele året hadde ganske anstrengende tjeneste. De verveede skrev slik til Ombudsmannen:

«Da vi ombord på oppsynsskipet X gjennom hele året har en temmelig hard tjeneste, mener vi oss berettiget til et oppsynstillegg.

Fra 1. jan. t. o.m. april måned har X oppsynstjeneste utenfor Trøndelag- og Helgelandskysten. I løpet av fjorten dager har vi hele ni dager i sjøen, med for det meste dårlige værforhold.

I løpet av sommermånedene har vi tjeneste i Norges Sjøkartverk, hvor vi driver sjøkartmåling i Nordsjøen. Her blir det også mange dager pr. uke i sjøen.

Årets tre siste måneder har vi igjen tjeneste i fiskerioppsynet. Denne gangen på en værhard Sørlandskyst.

Vi håper med dette at vår søknad vurderes med omtanke.

Håper på en snarlig avgjørelse. På forhånd takk.»

Ombudsmannen tok saken opp med Sjøforsvarsstaben som ga denne uttalelse:

«Utbetaling av oppsynstillegg til befall, vervede og utskrevne menige er hjemlet i de respektive Fredsregulativ Del II, IV, V og I.

Etter ordlyden i regulativene utbetales tillegget «under tjeneste på oppsynsskip i farvann nord for polarsirkelen samt syd for denne grense langs Nordland fylke, Island, Færøyene, Shetland og Grønland».

Oppsynstillegget utgjør i dag kr 11,85 pr dag for befall, og kr 8,80 pr dag for vervede og utskrevne menige.

Da den geografiske begrensning for utbetaling av oppsynstillegg er regulativfestet, er det ikke hjemmel for å utbetale tillegget til besetningene på oppsynsfartøyer for det tidsrom fartøyet er ute av området.

O/S X kommer i denne forbindelse i samme stilling som de øvrige oppsynsfartøyer.

Sjøforsvarsstaben vil derfor fremme forslag til Forsvarsdepartementet om at den geografiske begrensning for utbetaling av oppsynstillegg bortfaller, slik at tillegget utbetales under all beordret tjeneste om bord i oppsynsfartøy.»

Etter en tid fikk Ombudsmannen en ny henvendelse fra de vervede som opplyste at tjenesten nå var utvidet fra tidligere år til å omfatte fiskeribankene ute i Nordsjøen, helt over på den engelske sektor. Utvidelse av fiskerigrensen fra 1 jan 1977 ville gjøre tjenesten så lik tjenesten i Nord-Norge at de fant det meget urimelig at forskjellsbehandlingen ble opprettholdt. Tillegget ville bety ca 50 % lønnsøkning, slik at saken var av stor betydning for dem.

Sjøforsvarsstabens henvendelse var av Forsvarsdepartementet besvart slik:

«Bestemmelsen om oppsynstillegg er en del av tariffavtalen vedrørende Fredsregulativene og Forsvarsdepartementet har derfor ikke anledning til å utvide eller fjerne den geografiske begrensning for utbetaling av oppsynstillegg.

Eventuelle krav herom kan først tas opp ved neste forhandling vedrørende Fredsregulativene.»

En vervet hadde tatt utdanning og tegnet vervingskontrakt under den forutsetning at han skulle få tjeneste ved en bestemt avdeling. Hans planer var å drive et gårdsbruk i nærheten av denne avdeling sammen med faren som var rutebilsjåfør. Allerede under utdannelsen hadde han tatt opp dette spørsmålet, og hadde etter det han selv opplyste fått forsikring om at plassering etter ønske skulle gå i orden. Etter utdannelsen ble han plassert et helt annet sted. En søknad om å bli overført til det sted han gjerne ville tjenestgjøre ved ble avslått med den begrunnelse at det ikke kunne skaffes erstatning for ham.

Ombudsmannen tok saken opp med forsvarsgrenen som ikke fant at det forelå nye opplysninger i saken. Den vervede ble imidlertid anbefalt å søke på ny i begynnelsen av juli.

I skrevet til Ombudsmannen uttalte forsvarsgrenen bl a følgende:

«For om mulig å løse det problem X er stillet overfor, om enn på noe sikt vil en anbefale at X fremmer ny søknad medio juli 1976, da personellsituasjonen på dette tidspunkt forhåpentlig vil være noe bedre enn den er i dag. En sikter da til at det pr 6 aug vil bli uteksaminert nye elever av den kategori som X tilhører.»

Overensstemmende med dette ble ny søknad fremmet. Denne ble imidlertid også avslått, nå bl a med den begrunnelse at han var gitt tilleggsutdanning som gjorde det enda vanskeligere å flytte på ham.

Ombudsmannen fant denne avgjørelse urimelig. Da Ombudsmannen diskuterte saken med vedkommende forsvarsgrens personellstab, ble det lovet at den vervede skulle bli overført i november. Dette ble meddelt den vervede.

Ved neste gangs behandling ble imidlertid søknaden igjen avslått. Denne gang begrunnet bl a med at hans utdanning ville ha vært hensiktsløs om han ble overført, dessuten var ikke hans sosiale grunner sterke nok.

Etter det som hadde skjedd tidligere i saken, fant Ombudsmannen avgjørelsen åpenbart urimelig. Saken ble tatt opp med Generalinspektøren som bestemte at den vervede skulle overføres til det tjenestested han ønsket fra 15 desember.

Befalssaker.

Det er behandlet 51 saker samt 16 saker fra tidligere år. Avgjørelsen er endret i 18 saker, 12 saker er ikke ferdig behandlet.

De fleste sakene gjelder som i fjor spørsmål i forbindelse med avansement og beordring, og ellers forhold knyttet til den gjeldende befalsordning. Ombudsmannen viser for såvidt til det som er sagt om disse forhold i beretningen for i fjor.

To løytnanter klaget til Ombudsmannen over at de ikke hadde fått opprykk til kaptein etter bestemmelsene i St. prp. nr. 143 1975—76 som gir hjemmel for opprykk for løytnanter av kull 1966 eller eldre.

Den ene løytnanten var i 1957 idømt en bot på kr. 150,— for overtredelse av Strl §§ 212 og 63. I 1959 var han refsset med en bot på kr. 100,—. I 1964 ble han dømt til 45 dagers arrest for forbrytelse mot Strl §§ 77 og 56 og i 1967 ilagt som refselse 15 dagers vaktarrest. Han var normalvurdert siste gang i 1969 og ikke funnet skikket for opprykk. Han ble i 1976 vurdert for opprykk i henhold til St. prp. nr. 143, men ble av opprykksrådet ikke ansett alminnelig skikket for opprykk. Forsvarsde-

partementet hadde intet å bemerke, men uttalte at det var en forutsetning at han kunne bringes i forslag for opprykk på et senere tidspunkt.

Den andre løytnanten var i 1966 og 1970 ilagt som refselse en streng irettesettelse og i 1970 dømt til 21 dagers fengsel for promillekjøring. Han ble normalvurdert i 1975, men ansett mindre skikket for opprykk.

Den ene løytnants forgåelser lå relativt langt tilbake i tiden, mens den andres var relativt uskyldige. Begge mente seg urettferdig behandlet og fant det bittert at de fortsatt skulle lide for gamle synder som de mente de nå hadde gjort opp for og burde være ferdig med.

Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Forsvarsdepartementet og uttalte bl a:

«I begge saker synes det viktigste argument for ikke å anse løytnantene skikket for opprykk å være at de er tidligere refset og straffet.

For lt Xs vedkommende synes de refs- og straffbare forhold å være relativt uskyldige. For lt Ys vedkommende er situasjonen noe annerledes. Felles for begge er imidlertid at de refs- og straffbare forhold ligger relativt langt tilbake. Lt X fikk sin promilledom i 1970. Lt Y sin siste refselse i 1967.

Jeg er enig med HST i at det her legges stor vekt på forhold som nevnt i disse sakene ved vurdering til opprykk. Jeg er imidlertid i tvil om det kan være riktig å bruke denne strenge vurdering også ved opprykk etter St. prp. nr. 143 som vel til en viss grad blir et automatisk opprykk. Et viktig spørsmål i den sammenheng er også i hvor lang tid refsbare og straffbare forhold skal tillegges vekt ved vurderinger. Vil det skje så lenge vedkommende er under vurdering eller vil han en eller annen gang kunne anse seg ferdig med fortiden. Jeg ville sette pris på å bli orientert om departementets syn på disse spørsmål.»

Departementet ga denne uttalelse:

«Det vises til refererte skriv fra Ombudsmannen med vedlegg hvor De ber om å bli orientert om Forsvarsdepartementets syn på endel spørsmål i forbindelse med hvilke vekt refsbare og straffbare forhold skal tillegges ved opprykksvurderingene.

Forsvarsdepartementet har tidligere vurdert spørsmålet om å fastsette generelle regler om tilsetting/avansement for straffet/refset personell. En har imidlertid til nå ikke funnet å kunne fastsette absolutte regler på området.

Departementet har overfor forsvarsgrenene antydnet visse hovedretningslinjer som bør følges, og uttalte eksempelvis i skriv til Hærens overkommando av 26 jan 65 blant annet:

«Også ved avansement må strafferettslige eller strenge disiplinære reaksjoner få konsekvenser.

Det legges strengere målestokk til grunn for valgoppykk enn for turvis opprykk.

Strafferettslige eller strengere disiplinære reaksjoner vil som regel medføre utsettelse av avansement for kortere eller lengre tid.»

I forsvarsgrensjefens direktiv til opprykksrådene i forbindelse med opprykksvurderingene gis det alltid visse retningslinjer for hvorledes slike forhold skal behandles. Disse direktiver godkjennes av Forsvarsdepartementet.

For at en så langt som mulig skal få ensartet behandling av opprykk i de tre forsvarsgrener har Forsvarssjefen ved notat av 14 okt 76 fastsatt retningslinjer for hvilken vekt som skal tillegges refselsener eller straff ved vurderingen av moralske forhold i forbindelse med opprykk. Kopi av notatet vedlegges til orientering.

Forsvarsdepartementet er fortsatt av den oppfatning at dette er et område som ikke egner seg for absolutte regler. En vil imidlertid se nærmere på disse spørsmål forsåvidt gjelder lengden av den tid refsbare eller straffbare forhold skal tillegges vekt ved vurderingene. Dette vil nødvendigvis ta noen tid. Ombudsmannen vil bli gjort kjent med resultatet når det foreligger.

Til Ombudsmannens orientering kan opplyses at 19 løytnanter i Hæren ikke ble ansett alminnelig skikket for opprykk til kaptein i henhold til St prp nr 143 (1975—76). Forsvarsdepartementet uttalte i den anledning ved skriv av 11 nov 76 til Hærstaben:

«Forsvarsdepartementet ... har intet å bemerke til at omtalte løytnanter ikke bringes i forslag til opprykk til kaptein ved denne anledning. Det er en forutsetning at kandidatene, hvis de av opprykksråd blir vurdert som skikket og Generalinspektøren for Hæren finner å kunne innstille dem, kan bringes i forslag for opprykk på et senere tidspunkt. Opprykk vil da kunne bli gitt påfølgende 1 januar etter at de er funnet skikket for opprykk.»

I anledning Ombudsmannens antydning om riktigheten av å bruke den strenge vurdering av slike forhold også ved opprykk etter St prp nr 143 (1975—76) vises til proposisjonens side 5 v sp hvor det blant annet er uttalt:

«Departementet foreslår at de løytnanter/flaggkvartermestere som vurderes skikket gis opprykk til kaptein/kapteinløytnant utenom gjeldende opprykksprosent.»

Departementet finner ikke grunnlag for å anta at bedømmelsen av angjeldende løytnanters skikkethet bør vurderes etter en annen norm enn den for valgoppykk av løytnanter i avansementskrets II for øvrig.»

Etter dette skrev Ombudsmannen til løytnantene at avgjørelsen alle forhold tatt i betraktning, vanskelig kunne sies å være åpenbart urimelig. Hvis de ikke fikk opprykk ved neste vurdering, kunne det etter Ombudsmannens oppfatning være grunn til å se på saken på ny.

En kapteinløytnant klager over at han ikke fikk opprykk til orlogskaptein. Han var ved siste gangs vurdering rangert som nr 1 i kull og nr 2 totalt. En annen kapteinløytnant, som var rangert som nr. 2 i kull og nr 3 totalt, hadde fått opprykk, noe klageren betraktet som både urimelig og urettferdig.

Ombudsmannen skrev bl a slik til Sjøforsvarsstaben:

«Så vidt jeg forstår har Generalinspektøren og senere departementet fraveket opprykksrådets innstilling i dette tilfelle. Så vidt jeg har erfart er det sjelden det gjøres, og jeg går ut fra at de vurderinger som ligger til grunn for dette kan meddeles kapltl X.

Det er sagt at han vil bli tatt med ved en vurdering til. Vil dette ha noen praktisk betydning når departementet allerede nå sier at det ikke vil overskride opprykksprosenten ved ytterligere opprykk for dette kullet?»

Generalinspektøren redegjorde for saken i et skriv til Forsvarsdepartementet:

«Vedlagt oversendes skriv fra Ombudsmannen for Forsvaret datert 16 jan 1976 vedrørende klage over opprykksbehandling fra kapteinløytnant X. Kapteinløytnanten mener seg urimelig behandlet i og med at en offiser (Kapteinløytnant Y) som av siste opprykksråd i mai 1975 ble rangert etter han ble innstilt og fikk opprykk, mens han selv ikke rykket opp.

I sin innstilling til departementet datert 2 juli 1975 anfører Generalinspektøren for Sjøforsvaret følgende vedrørende nevnte forhold.

«Kullet 1969 ble normalvurdert for annen gang. Kullet besto ved førstegangs-vurderingen av 7 offiserer og danner 1—2 opprykksnumre. En offiser fikk opprykk etter førstegangs-vurdering. Det gjenstår således 1 nummer (1 av 7 = 14 %, 2 av 7 = 28 %). Kapteinløytnant X er i år rangert som nr 2 totalt og nr 1 i kull. Hans rangering ifjor var nr 8 totalt og nr 3 i kull. Hans poengsum har gått opp fra 51,5 (7) til 53 (8) i år, videre:

Kapteinløytnant Y er i år nr 4 totalt og nr 3 i kull med karakter (7) 51, mens han ifjor var nr 7 totalt og nr 2 i kull med karakter 7 (52).»

Som det ble anført videre i innstillingen var GIS ikke enig i Opprykksrådets siste innbyrdes vurdering av de to opprykkskandidatene.

GIS mente derfor at fjorårets rangering var den riktige og således burde legges til grunn ved besettelse av det ledige opprykksnummer. På bakgrunn av hans høye rangering gjennom to opprykksråd og jevnheten i kullet ble imidlertid også kapteinløytnant X innstilt for opprykk. Dette betød imidlertid en overskridelse av opprykksprosenten til 43 %.

I brev av 22 oktober 1975 slutter Departementet seg til GIS' vurdering vedrørende det innbyrdes forhold mellom kapteinløytnant X og kapteinløytnant Y. Kapteinløytnant Y fikk således opprykk fra 1.1.1976. Kapteinløytnant X fikk imidlertid ikke opprykk da Departementet på det «daværende tidspunkt» ikke fant grunnlag for å overskride opprykksprosenten for kull 60.

Offiserskullet 1960 skal normalvurderes for 3 gang våren 1976. GIS tolker Departementets brev av 22 oktober 1975 dit hen at det ikke utelukkes at kullet kan tildeles et ekstra opprykksnummer dersom opprykksrådets rangering ved kommende rådmøte skulle gå i kulletts favor. Kapteinløytnant X vil i så fall få en ny sjanse til å kvalifisere seg for opprykk.»

Departementet svarte Ombudsmannen slik: «Forsvarsdepartementet har mottatt vedlagte brev fra Generalinspektøren for Sjøforsvaret, datert 6 feb 76, i anledning ovennevnte henvendelse fra kapteinløytnant X til Ombudsmannen. Generalinspektøren utdyper i brevet bl a årsaken til at han gikk imot opprykksrådets rangering av det kull kapltl X tilhører.

Departementet kan bekrefte at det er sjelden at Generalinspektørene fraviker opprykksrådenes innstilling. Den grunnleggende bestemmelse for rådernes virksomhet er imidlertid at de er rådgivende organer for innstillings- og tilsettingsmyndighetene som ikke er bundet av rådernes forslag.

Når Generalinspektøren for Sjøforsvaret i dette tilfelle sa seg uenig med opprykksrådet, bygget det på en faglig vurdering av to aktuelle kandidaters tjeneste og tjenesteuttalelser, en vurdering som departementet ikke hadde noe å bemerke til etter den foreliggende dokumentasjon.

Hensett til jevnheten i kullet fant departementet det rimelig å avvente nok en vurdering før spørsmålet om overskridelse av opprykksprosenten blir avgjort for ikke å gjøre urett mot en tredje kandidat som var rangert som nr 2 i kullet ved opprykksvurderingen i -75. Dersom kommende opprykksbehandling går i kulletts favor, vil spørsmålet bli behandlet i samsvar med bestemmelsene om å se 3—5 kull under ett hva angår opprykksprosenter, jfr. TFF Kl 5 B II pkt 7.

På anmodning fra kapltl X er han ved departementets brev av 9 des 75 gjennom Sjøforsvarsstaben meddelt resultatet av den samlede opprykksbehandling, herunder skriftlige uttalelser om ham i forbindelse med opprykksbehandlingen, jfr TFF Kl 5 B XI. Departementet vil dog ikke ha noe å innvende mot at han gis anledning til å bli orientert om Forsvarsdepartementets vurderingsgrunnlag, slik det fremgår av pkt 2, 3 og 4 ovenfor dersom Ombudsmannen finner det formålstjenlig.»

Ombudsmannen skrev bl a slik til klageren:

«Departementet har vurdert saken på bakgrunn av en uttalelse fra Generalinspektøren for Sjøforsvaret hvor han går nærmere inn på hvorfor han har fraveket opprykksrådets rangering. Jeg har også mottatt Generalinspektørens uttalelse, men er avskåret fra å gi Dem en fotokopi fordi den inneholder en omtale og vurdering av orlktpt X. Jeg har imidlertid lest redegjørelsen nøye og finner det vanskelig å bemerke noe til Generalinspektørens vurdering.

Som det fremgår av departementets skriv vil det fortsatt vært muligheter for opprykk avhengig av vurderingen og rangeringen denne gang.»

Klageren er senere gitt opprykk.

En løytnant som var ferdig vurdert, klaget til forsvarskomiteén over at han ikke hadde fått avansement til kaptein. Begrunnelsen for klagen var at en annen løytnant, som klageren mente var dårligere kvalifisert enn ham selv, hadde fått opprykk to år etter at han var ferdig vurdert. Forsvarskomiteén anbefalte at

saken først ble behandlet av Ombudsmannen.

Av dokumentene i saken fremgikk de at departementet i et tidligere skriv hadde gjort det klart at de to ikke var sammenliknbare. Da klageren ikke syntes å ville godta det, ba Ombudsmannen departementet om en mer utførlig begrunnelse for den ene løytnantens opprykk og en påvisning av at disse forhold ikke var aktuelle i klagerens tilfelle.

Departementet ga en meget utførlig redegjørelse. I tillegg opplyste vedkommende Generalinspektør at de to offiserene ikke tilhørte samme avansementsfelt og således ikke var vurdert sammen.

Følgende svar ble gitt klageren:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse.

Forsvarsdepartementet har i skriv av 12 d m redegjort nøye for de forhold som har ført til at kaptein X har fått opprykk. Det er på det rene at departementet i dette tilfelle har gått utenom de som er vanlig praksis for såvidt som opprykksrammen er overskredet. Begrunnelsen for dette er at departementet etter en samlet vurdering av kapt Xs forhold har funnet det rimelig å gi ham opprykk. Det er i den sammenheng også lagt vekt på at opprykket ikke har skjedd til fortregning for andre som han var blitt vurdert sammen med, og at det heller ikke har medført avansementmessige skjevheter.

Det er i departementets skriv også gjort nærmere rede for departementets rimelighetsbetraktninger. Disse er jeg avskåret fra å gå nærmere inn på. Selv om en skulle være uenig i de rimelighetsbetraktninger som har gitt kaptein X opprykk, må det være helt på det rene at avgjørelsen i hans sak ikke kan påberopes i en annen sak med mindre forholdene i de to saker er helt like.

Etter de opplysninger som foreligger er det klart at forholdene i Deres og kapt Xs sak er forskjellige, således at De etter Ombudsmannens oppfatning, ikke kan påberope Dem kaptein Xs opprykk som begrunnelse for Deres eget opprykk selv om De mener at De er bedre kvalifisert for opprykk.

Slik forholdene ligger an er det intet ytterligere Ombudsmannen kan foreta seg.

Jeg går ut fra at De opprettholder klagen til Stortinget og har derfor i dag sendt sakens dokumenter til Stortingets forsvarskomite.»

Ombudsmannen har hatt til behandling en rekke saker fra befall som er beordret til annet tjenestested, til tross for at de er i en alder hvor de etter retningslinjer gitt av Forsvarssjefen og etter gjeldende bestemmelser burde kunne regne med ikke å få flere beordringer.

Ombudsmannen har tatt flere slike saker opp med Forsvarsdepartementet. Departementet er av den oppfatning at beordring av eldre befall uten villighet bør begrenses mest mulig. Med den alderssammensetning befalskorpset har i dag og vil ha i de nærmeste år, vil man måtte akseptere beordring av eldre befall. Dette betyr at befall i aldersskiktet 44—52 år

må finne seg i å bli beordret f eks til Nord-Norge. Det synes således å være klart at Forsvaret i dag ikke kan følge Forsvarssjefens direktiv om at hensynet til befalingsmannen skal tillegges betydelig vekt, særlig for eldre befall. I de sakene Ombudsmannen har hatt til behandling er det for enkeltes vedkommende gjort visse endringer i beordringsperioder, standkvarter etc.

De fleste problemene ved disse beordringer skapes for familiene. De mange nye skoleslag og kombinasjonsmuligheter med hensyn til fagkrets gjør det vanskelig å flytte fra en skole til en annen. Gifte kvinner går i dag i økende utstrekning ut i arbeidslivet, dette gjelder også befallshustruer. Det kan være vanskelig for ikke å si umulig, å skaffe seg arbeid der mannen er beordret. Det er således et faktum at mange befalsfamilier går ned i samlet inntekt ved beordring til nytt tjenestested. Det synes i det hele tatt å være fler og fler som ønsker å slå seg ned på et bestemt sted i ung alder. De problemer som følger med det å bryte opp fra et veletablert sosialt miljø synes å være større enn før.

På denne bakgrunn er det naturlig å stille spørsmålet om beordringene kan gjennomføres på en slik måte at det ikke får skadevirkninger for befalets familier. Det måtte i tilfelle gjøres som korttidsbeordringer, f eks av ett års varighet, hvor det var forutsatt at familien ikke behøvde flytte med. Ombudsmannen har tatt dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet. Departementet har opplyst at spørsmålet om kortvarige beordringer med angivelse av mulighet for tilbakebeordring (hjemmebase) for tiden blir vurdert av Forsvarets overkommando.

Ombudsmannen har også i år hatt til behandling klager over tjenesteuttalelser. Under en av Nemndas befaringer ble et mer generelt spørsmål om klagebehandling av tjenesteuttalelser tatt opp. I forbindelse med Arbeidsmiljøundersøkelsen 1975 — Befall er det satt ned en arbeidsgruppe som skal arbeide videre med problemområdet «tjenesteuttalelser som et grunnlag for personellvurdering. På bakgrunn av det som ble drøftet under Nemndas befaring skrev Ombudsmannen slik til forannevnte arbeidsgruppe:

«Av Info nr 9/76 fra Forsvarets overkommando fremgår det at befall som har forslag til endringer i gjeldende ordning for såvidt angår tjenesteuttalelser bør meddele dette til en av arbeidsgruppens medlemmer.

Under Ombudsmannsnemndas befaring i Nord-Norge i tiden 22—26 mars i år tok to av befalet ved X avd opp dette spørsmålet. De var først og fremst opptatt av ankebehandlingen. De hevdet at en anke over en tjenesteuttalelse

ikke burde sendes frem gjennom eller gjøres kjent for vedkommende som hadde avgitt tjenesteuttalelsen. Det var deres oppfatning at den som hadde avgitt tjenesteuttalelsen måtte avgi en begrunnelse for sin uttalelse uten at han var blitt gjort kjent med begrunnelsen for anken. Den samme fremgangsmåte ønsket de i det tilfelle hvor befalet anmodet om Ombudsmannens bistand til å få endret en tjenesteuttalelse.

De to befalingsmenn hevdet at det i dag var for lett for den som hadde avgitt tjenesteuttalelsen å forsvare den når han på forhånd hadde fått kjennskap til klagen og begrunnelsen for den.

Etter min oppfatning er det ikke mulig å ta standpunkt til en klage uten at den det klages over også har fått anledning til å uttale seg, også om begrunnelsen i klagen. Det er imidlertid mulig at klagebehandlingen bør deles opp slik at den som har avgitt en tjenesteuttalelse som det klages over først bør pålegges bare å gi en generell begrunnelse for sin uttalelse før han gjøres kjent med klagens innhold og får anledning til å imøtegå den. Det må etter min oppfatning være klart at den klagen er rettet mot på ett eller annet tidspunkt må få kjennskap til klagen og få anledning til å uttale seg om den. Uten å ha hørt den påklagedes syn om de forhold det klages på vil jo ikke ankemyndigheten ha noen mulighet for å treffe en fornuftig avgjørelse.

Begrunnelsen for de to befalingsmenns syn kan vel kanskje finnes i det faktum at det i dag ikke gis noen begrunnelse for de karakterer som gis på tjenesteuttalelsene og at dette kanskje skaper en viss usikkerhet hos befalet om bedømmelsen er riktig og nøye gjennomtenkt.

Til Deres orientering følger en utskrift av protokollen fra befaringen forsåvidt angår samtalen med de to befalingsmenn:

«De reiste spørsmål om behandlingsmåten ved ankesaker angående tjenesteuttalelser. Etter deres oppfatning burde slike anker kunne sendes direkte uten at man måtte gå tjenestevei. Tjenestevei ville som regel si at anken ble ekspedert gjennom den som hadde avgitt uttalelsen. Han fikk dermed anledning til å gjøre seg kjent med den ankende parts anførsler.

Ankeinstansen eller Ombudsmannen burde kunne kreve en redegjørelse fra den som hadde avgitt tjenesteuttalelsen uten at han fikk se anken. I denne redegjørelsen skulle det gis en skikkelig begrunnelse for karaktergivningen. De ba om at Nemnda vurderte hele systemet med tjenesteuttalelser og i allefall så på formen for anke.»

En offiser hadde søkt om fortsatt tjenestefrihet utenfor nummer utover de to år han allerede hadde hatt for å fullføre sine juridiske studier. Søknaden ble avslått med den begrunnelse at myndighetene var restriktive når det gjaldt anbefaling av søknader utover 2 år. Man fant det fortjenstfullt at befalet skaffet seg utdannelse, prinsipielt ga imidlertid Forsvaret selv den utdannelse som var nødvendig.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet slik:

«Kaptein X har hatt permisjon uten lønn i tiden sep 1974 til sep 1975 og tjenestefrihet utenfor nummer i tiden sep 1975 til sep 1976 for å studere jus. Han har søkt om ytterligere tjenestefrihet utenfor nummer i tiden sep 1976 til sep 1978. Denne søknad er avslått ved Hærstabens skriv av 2 jun d å.

I et skriv til HST av 4 jun med gjenpart til Ombudsmannen klager kaptein X på saksbehandlingen og avgjørelsen. Når det gjelder saksbehandlingen har kapt X argumentert som om denne saken skulle behandles etter Forvaltningslovens bestemmelser. Jeg antar, som HST, at dette ikke er tilfelle. HST har i skriv av 29 jun uttalt at kapt Xs skriv betraktes som en anmodning om å få saken fremmet til Forsvarsdepartementet til fornyet vurdering. Jeg går ut fra at saken nå er oversendt departementet.

HSTs begrunnelse for avslaget er personellsituasjonen, at det her er tale om en utdannelse som ikke er nødvendig for Forsvaret og at man har vært restriktiv når det gjelder tjenestefrihet utover to år.

Når det gjelder personellsituasjonen er jeg klar over at den er vanskelig. Kapt X er imidlertid nå mer enn halvveis i studiene, hvis han nå må slutte i Forsvaret for å kunne fullføre studiene vil det i alle fall ikke bedre på personellsituasjonen. I den tjenestestilling han har er det vel riktig som hevdet av HST at det ikke er nødvendig med juridicum, på den annen side kan det vel neppe være tvil om at det innenfor kapteinens tjenesteområde vil være av stor betydning å ha juridisk utdannelse. I bestemmelsene om tjenestefrihet er det i pkt 11, 2. ledd åpnet adgang til ytterligere 2 års tjenestefrihet når særlige forhold gjør seg gjeldende. Jeg vet ikke hva det forlanges for at særlige forhold skal foreligge. I kapt Xs tilfelle er det imidlertid som nevnt det spesielle forhold at han nå er kommet så langt i sine studier at han ikke kan avvære dem. Den del av studiene som nå står igjen er vel også av en slik art at det vanskelig kan kombineres med full arbeidsdag. Innenfor statsadministrasjonen synes det i dag å vises langt større velvilje til å hjelpe de ansatte med å skaffe seg høyere utdannelse enn tidligere. Selv om personellsituasjonen i Forsvaret for tiden er spesiell bør vel denne utvikling også følges opp i Forsvaret.

Kapt X har i sin første søknad forutsatt at studiet skulle være avsluttet innen utgangen av 1977. Når denne planen ikke holder henger det bl a sammen med at han i en periode på grunn av avgang måtte dekke flere tjenestestillinger. I denne perioden måtte han legge studiene til side.

Etter en samlet vurdering av de i saken foreliggende opplysninger synes det for meg som om også Forsvaret vil være best tjent med at kapt Xs søknad innvilges.»

Departementet hadde allerede innvilget søknaden med bl a denne begrunnelse:

«Departementet har i den foreliggende sak merket seg og lagt vekt på at Hærstaben var kjent med at kapteinen startet opp med en relativt langvarig utdannelse da han fikk sine tidligere søknader om tjenestefrihet uten lønn innvilget. Det kan neppe være et reelt alternativ for kapteinen å avslutte sine studier på det

nåværende tidspunkt og hans eneste utvei synes å være søknad om avskjed.

Ved å innvilge ytterligere tjenestefrihet i 2 år slik bestemmelsene gir adgang til, vil det etter kapteinens opplysninger i søknad av 20 mai 1976, være mulig for ham å fullføre studiet innen denne frist.

Departementet finner på denne bakgrunn et særlig forhold og hensynet til befalingsmannens interesser tilsier at søknaden innvilges.»

En offiser klaget over at hans søknad om avskjed på redusert lønn var avslått. Han hadde søkt hvert år siden 1970, men fått avslag til tross for at han selv mente å fylle betingelsene. I 1975 var alderskriteriene klare for såvidt som befal med krigstjeneste kunne få avskjed 8 år og befal uten krigstjeneste 6 år før oppnådd aldersgrense. Han mente selv at han gikk under bestemmelsen om befal med krigstjeneste. Hans krigstjeneste besto i som 15-åring å ha deltatt som frivillig under oppbygging av en feltflyplass i 1940. Tjenesten varte i 3 uker. Dette ville ikke Forsvarets overkommando godta som krigstjeneste i relasjon til bestemmelsene om avgang på redusert lønn.

Offiseren var ikke enig i Forsvarets overkommandos fortolkning av alderskriteriene.

Ombudsmannen erklærte seg enig med Forsvarets overkommando og fant det ikke åpenbart urimelig at denne kortvarige tjeneste ikke ble godkjent som krigstjeneste i denne sammenheng.

En fenrik i Kystartilleriet klaget over de forskjellige utdanningsalternativer og dermed følgende avansementsmuligheter som han hevdet førte til åpenbart urimelige skjevheter. Han skrev bl a slik til Ombudsmannen:

Ved avdelingene i kystartilleriet tjenestegjør befalet som oftest på kontrakt med en liten kjerne yrkesbefal. Befalets utdanning er fordelt på tre utdannings trinn. Den ordinære befalsskolen som er ettårig med et pliktår. Dette er det samme systemet som hærens befalsskoler. Elevene uteksamineres som vernepliktige kvartermestere og blir vernepliktige fenriker om de er skikket. De kan da ta BSKA's øverste avdeling for yrkestilsetting. Den andre gruppen er de som tar det ettårige kurset i regi av Sjøkrigsskolen og blir uteksaminert som utskrevne fenriker direkte etter utdannelsen. Disse er forutsatt å slutte etter endt pliktår.

Den tredje gruppen er de av rekruttene ved rekruttskolene som søker opptak på 6 måneders kvartermester kurs. Disse går ca 2 måneder på rekruttskole, 6 måneder på BSKA, 2 måneder som kvartermester aspirant og deretter som kvartermester III, utskrevet. De tjenestegjør ca 5 måneder som utskrevne kvartermestere og er heller ikke forutsatt å skulle fortsette.

Det er kun den ordinære ett-årige befalsskolen som er forutsatt å skulle rekruttere befal til øverste avdeling for yrkestilsetting.

Den ordinære utdannede kvartermester løn-

nes i ltr 6 under plikttjenesten og ved opprykk til vernepliktig fenrik lønnes han i 4 år i ltr 9. Da får han ltr 11. Denne vernepliktige fenriken er da som vernepliktig foresatt for alle utskrevne fenriker.

Den utskrevne fenriken lønnes som fenrik iht lønssystemet, men han får opprykk til utskrevet løytnant etter 2 år og tre måneder ved avdeling. Da er han utskrevet løytnant krets I og lønnes som krigsskole utdannet løytnant i ltr 15.

Hvis denne utskrevne fenriken søker opptak på øverste avdeling på BSKA, skifter han status etter utdanningen. Han blir da yrkesoffiser i krets II, og gjør ikke godt av disse spesielle reglene.

Den kvartermester-aspiranten som uteksamineres fra BSKA's 6 mndrs kvartermester kurs, lønnes med halv kvartermester III lønn. Deretter lønnes han i ltr 6. Et halvt år etter sin 12 mndrs førstegangstjeneste rykker den utskrevne kvartermester III opp til kvm II med tilsvarende lønnsopprykk til ltr 7. Etter to år som kvm II rykker denne kvm opp til lønnsklasse 13 og får graden kvm I.

Det vil si at kystartilleriets utskrevne kvartermestere følger opprykkssystemet til marinenes krets IV befal.

Av dette fremgår at den dårligste stilte er den befalingsmann som har valgt den ordinære utdanningsveien.»

Denne utdannings- og avansementssituasjon hadde for ham ført til en meget uheldig situasjon. Han var troppssjef for en rekruttskoletropp og hadde en utskrevet fenrik som nestkommanderende og som instruktør en kvartermester som sto for tur til opprykk til kvartermester I. Hans NK avanserte til utskrevet løytnant, mens kvartermesteren ved sitt avansement rykket forbi klageren lønsmessig. Klageren ble frabeordnet som troppssjef, løytnanten ble ny troppssjef mens klageren valgte å fortsette som NK ved samme troppen. Den nye troppssjefen var uteksaminert i 1973, da hadde klageren allerede to års tjeneste bak seg og han hadde nå vært foresatt for troppssjefen i ett år. En yrkesfenrik med den normale utdanning for yrkestilsetting vil således bli forbigått av sin utskrevne fenrik i grad og sin utskrevne kvartermester i lønn.

Ombudsmannen tok saken opp med Sjøforsvarsstaben som bekreftet at klagerens fremstilling av de avansementsmessige og lønsmessige forhold var riktig beskrevet. Sjøforsvarsstaben bekreftet videre at det for tiden ikke forelå planer om å endre disse forhold. Den konkrete saken burde vært ordnet ved rokkering blant befalet, slik at disse tre ikke hadde fortsatt å tjenestegjøre ved samme tropp.

Ombudsmannen fant også grunn til å forelegge saken for departementet med forespørsel om det her var tale om skjevheter som det var grunn til å gjøre noe med. Departementet avga denne uttalelse:

«Forsvarsdepartementet viser til Ombudsmannen for Forsvarets brev av 8 jul 76 i ovennevnte sak som har vært forelagt Sjøforsvarsstaben til uttalelse.

I brev av 13 aug 76 anfører Sjøforsvarsstaben blant annet følgende:

«Sjøforsvarsstaben vil presisere at det her er tale om tre forskjellige utdannelsesordninger for tre forskjellige befalskategorier. Det kan derfor være noe forenklet uten videre å trekke å trekke lønns- og avansementmessige sammenligninger for å påvise skjevheter. Derimot synes det riktig å trekke sammenligninger mellom ekvivalente utdannelsesordninger innen Forsvaret der hvor dette er mulig. Fenrik X er utdannet ved den ordinære Kystartilleriets befalskole, på samme vilkår og betingelser som for Hærens befalsskoler. Det synes derfor urimelig å gjøre noe for å bedre fenrik Xs situasjon uten at dette må få konsekvenser for alt befalsskoleutdannet befal.

Når det gjelder utdannelse av utskrevne kvartermestere til Kystartilleriet er utdannelsesordningen noe forskjellig fra utdannelse av utskrevne sersjanter til Hæren.

For utdannelse av utskrevne offiserer til Kystartilleriet finnes ingen sammenlignbare utdannelsesordninger i de andre forsvarsgrener. Man vil her presisere at opptaksgrunnlaget for denne kategori befal er eksamen artium og at de utdannes som utskrevne fenriker gjennom tilleggsutdannelse på Sjøkrigsskolen. Deres avansementsnormer er derfor vesentlig forskjellig fra de to førstnevnte grupper som utdannes som kvartermestere.

De to sistnevnte utdannelsesordninger tar hovedsaklig sikte på å skaffe tilstrekkelig befal til mobiliseringsoppsetningene og vurderes kontinuerlig ut fra behov og rekruttering. Eventuelle forslag om å justere disse utdannelsesordninger vil således bli fremmet departementet uavhengig av Ombudsmannens henvendelse.»

I tilknytning hertil vil departementet bemerke at de nævrende utdannelsesordninger i Kystartilleriet må sees i lys av integreringsprosessen mellom Marinen og Kystartilleriet. Det prinsipielle syn den gang var at Sjøforsvarets bransiebefal skulle få mest mulig ensartet grunnutdannelse og betingelser etter fullført utdannelse.

På grunn av sviktende rekruttering ble det etterhvert nødvendig med tiltak av forskjellig art for å sikre tilgang på såvel yrkesbefal som befal til mobiliseringsoppsetningene i Kystartilleriet. Generelt sett tok ordningene sikte på å «fange opp» vernepliktige med ulik utdannelsesmessig bakgrunn og med interesse for befalsutdannelse i Kystartilleriet. Det har hele tiden vært en forutsetning at ordningene skulle justeres etterhvert som de mest prekre behov ble dekket.

Departementet regner med at befalsutdanningsutvalget vil behandle spørsmålet og finner det riktig å avvente utvalgets utredning før det gjøres noe med de eksisterende ordninger. For øvrig kan opplyses at Forsvarets overkommando arbeider med nye avansementsregler for det vernepliktige og utskrevne befal.

Når det gjelder spørsmålet om noe kan gjøres for å bedre fenrik Xs situasjon, kan departementet ikke se at det foreligger grunnlag for det, bortsett fra de personaladministrative

disposisjoner som Sjøforsvarsstaben peker på i brev av 28 jun 76. Fenriken er utdannet ved den ordinære Kystartilleriets befalsskole, og departementet må si seg enig med Sjøforsvarsstaben i at en bedring i hans situasjon vil få ikke akseptable konsekvenser.»

En vernepliktig rittmester, som hadde vært ute av tjeneste ca 3 år, søkte igjen om yrkestilsetting. Denne søknaden ble avslått. Denne avgjørelse ville han ikke akseptere og anmodet om Ombudsmannens vurdering med denne begrunnelse:

«Jeg viser til vedlagte korrespondanse vedrørende min søknad om fornyet yrkestilsetting i avansementskrets II i Hæren.

Som det fremgår av Forsvarets overkommando/Hærstabens skriv av 17 sep 75 og 25 nov 75, er søknaden avslått med begrunnelse i befalskorpsets skjeve alderssammensetning og overskudd på befal i den aldersgruppe/gradsjikt jeg tilhører. I begrunnelsen er også nevnt at man i 1973 har avslått en lignende forespørsel fra EN vpl offiser på samme alders- og gradsnivå som meg.

Ved saksbehandlingen er det tydelig lagt vekt på å overholde prinsippet om ikke å tillate det minste som kan virke ugunstig på befalskorpsets sammensetning. Hensynet til en tidligere medarbeider synes overhodet ikke tatt med i vurderingen.

For meg står det helt klart at denne saken ikke bare dreier seg om en avgjørelse på min søknad. Den berører også i høy grad et prinsipielt og moralsk spørsmål om hvilken holdning Forsvaret skal ha til befal, som etter et relativt kort fravær ønsker å gjenoppta sitt opprinnelige og kanskje eneste yrke.

I min ungdom ble jeg innprentet at det var viktig å skaffe seg en utdannelse med henblikk på en sikker yrkesbakgrunn. På det tidspunkt var jeg ikke særlig mottagelig for slike råd, men besluttet meg til å gå inn i Forsvaret fremfor å utnytte andre muligheter som den gang var nærliggende.

Etter mere enn 20 års sammenhengende tjeneste, hvorav 11 år ved stående avdelinger i Nord-Norge, tok jeg imot en utfordring som førte til etablering av et eget foretagende. Min lyst til å fortsette med dette har avtatt etter hvert som forholdene innenfor denne bransjen har endret seg. Min avskjeds søknad i 1973 ble derfor også fremmet under sterk tvil, men jeg så det som eneste løsning, da jeg ikke kunne innrømmes en utvidet beordringsperiode i X.

Forsvarsdepartementets avslag på min søknad om fornyet tilsetting, forteller meg at 20 års tjeneste i Forsvaret er bortkastet, og at jeg egentlig kan betraktes som yrkesløs. Her vil jeg for øvrig innskyte at jeg ikke er gjort kjent med at avskjed før oppnådd aldersgrense kan være ensbetydende med tap av retten til å gjenoppta det arbeidet man er utdannet for. Realiteten i en slik praksis vil være at unge mennesker som går inn i befalskorpset skal være innforstått med at de — bortsett fra 2 års permisjon (tenkepause) — må binde seg for livstid for å sikre sin yrkesstatus. De vil således bli betydelig dårligere stillet enn ved valg av hvilket som helst annet yrke.

Forsvarets overkommando kan selvsagt trekke frem en rekke momenter som ut fra vanlige rasjonelle tenkemåter er lagt til grunn

ved vurderingen av min søknad. Jeg kan imidlertid ikke akseptere det som grunnlag godt nok for avslaget, og er derfor innstilt på å føre denne saken videre med alle de lovlige og demokratiske midler som står til min rådighet.

Jeg anmoder om Ombudsmannens vurdering av saken og eventuelle bistand til å få FDS avgjørelse omgjort.»

Ombudsmannen forela saken for Forsvarsdepartementet som innhentet denne uttalelse fra Hærstaben:

«Forsvarsdepartementet forespør i ekspedisjon av 10 feb 76 om rittmester Ys henvendelse til Ombudsmannen for Forsvaret i anledning rittmesterens søknad om å bli yrkestilsatt på ny gir grunnlag for ny vurdering av søknaden.

Hærstaben mener at Forsvaret ikke kan ha noen moralsk forpliktelse til å ta inn igjen befal som pga overgang til sivil yrke har fått avskjed etter søknad, men som av en eller annen grunn ikke finner seg tilrette i sin sivile virksomhet og derfor ønsker å bli yrkestilsatt på ny.

Hærstaben finner heller ikke grunnlag for å endre det tidligere prinsipielle standpunkt Hærstaben har tatt når det gjelder eventuell yrkestilsetting på ny av befal som har fått avskjed etter søknad og som tilhører aldersgruppe/gradsstiikt det pga den skjeve alders- og gradfordeling innen befalskorpset er over-skudd på. Det vises i den anledning også til de drøftingen som har vært ført om bl a nødvendige tiltak for å rette opp den skjeve alders- og gradfordeling.

Under henvisning til foranstående finner Hærstaben fortsatt ikke grunnlag for å kunne foreslå rittmester Y yrkestilsatt på ny.»

Departementet sluttet seg til Hærstabens uttalelse.

Ombudsmannen meddelte klageren at han etter Ombudsmannens oppfatning ikke hadde noe rettslig krav på ansettelse på ny. Ombudsmannen fant heller ikke noe å bemerke til den begrunnelse Hærstaben og departementet hadde gitt for sitt avslag.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er behandlet 8 saker.

To våpenarbeidere hadde i 1962 fått fagarbeiderbevis. Etter omorganisering i Forsvaret fikk de en annen arbeidsgiver som ikke ville anerkjenne fagarbeiderbeviset. De hevdet at de hadde krav på å få sitt fagarbeiderbevis godkjent. De hadde tatt saken opp med sin fagorganisasjon som mente det ikke kunne gjøres noe mer.

Ombudsmannen tok saken opp med arbeidsgiveren som opplyste at vedlikeholdsarbeidere på våpen og ammunisjon ikke var dekket av lærlingeloven og således ikke kunne få fagarbeiderbevis. Når de tidligere hadde fått det, måtte dette betraktes som en intern affære for at de skulle kunne lønnes som fagarbeidere.

De var nå å betrakte som spesialarbeidere med lønsmessig status som sivilarbeidere.

Ombudsmannen fant grunn til å forelegge saken for Forsvarets overkommando som ga slik uttalelse:

«Av ovennevnte ref fremgår det at AA fikk fagarbeiderbevis som våpenarbeider 26 jan 62 og at BB fikk fagarbeiderbevis som ammunisjonsarbeider 11 des 62. Begge fagarbeiderbevis er utstedt av X avd.

AA og BB har i en henvendelse til Ombudsmannen for Forsvaret klaget over at Y avd som de nå er underlagt, ikke vil godkjenne de omtalte fagarbeiderbevis til tross for at de — etter hva de selv opplyser, fortsatt arbeider innenfor de arbeidsfelt som fagarbeiderbevisene gjelder for.

Y har overfor Ombudsmannen hevdet at arbeidere som utfører vedlikeholdsarbeide på våpen og ammunisjon ikke dekkes av lærlingeloven. De to arbeidstakere kan derfor ikke få utstedt fagarbeiderbevis.

Y har videre opplyst at AA og BB nå er ansatt som «spesialarbeidere med lønsmessig status som fagarbeidere».

En fagarbeider i lærlingelovens forstand er en person som etter avlagt og bestått fagprøve har fått utstedt fagbrev. Fagbrevet er et offentlig dokument som gir innehaveren status som fagarbeider. Denne fagarbeiderstatus er knyttet til et bestemt fag, men i k k e til noen bestemt bedrift.

Fagarbeiderbevis er et bedriftsinternt dokument som kan utstedes av arbeidsgiveren der hvor gjeldende overenskomst hjemler dette. Et fagarbeiderbevis gir innehaveren status som fagarbeider i forhold til bestemmelsene i gjeldende overenskomst. Slik fagarbeiderstatus er knyttet til et bestemt fag og en bestemt bedrift. Fagarbeiderbevis gir altså ikke status som fagarbeider i lærlingelovens forstand.

I Forsvaret kan fagarbeiderbevis utstedes i henhold til bestemmelsene i Verkstedoverenskomsten for Forsvaret, del II, pkt b. Her heter det om vilkårene for å kunne utstede fagarbeiderbevis bl a at dette bare kan skje «på steder og for fag som loven (lærlingeloven) ikke er gjort gjeldende for».

FO forstår denne avtalen slik at det kan utstedes fagarbeiderbevis også for fag som ikke kommer inn under lærlingeloven. Hvorvidt en stillings arbeids- og ansvarsområde kan sies å være et fag i denne forstand, vil måtte være gjenstand for skjønn. Etter FO's oppfatning må en ved en slik vurdering sammenholde de kunnskaper og ferdigheter som kreves i stillingen med de krav lærlingeloven stiller til en fagarbeider.

Ved utstedelse av fagarbeiderbevis har X funnet at arbeidet de to utførte som henholdsvis våpenarbeider og ammunisjonsarbeider var å betrakte som «fag som loven ikke er gjort gjeldende for».

Det er FO's oppfatning at et slikt fagarbeidsbevis utstedt ved et av Forsvarets arbeidssteder må gjelde for hele Forsvaret så lenge vedkommende er lønnet etter samme overenskomst.

AA og BB må derfor bli å betrakte som fagarbeidere i forhold til bestemmelsene i Verkstedoverenskomsten for Forsvaret så lenge de er ansatt i Forsvaret og lønnes etter Verk-

stedsoverenskomsten og arbeider innenfor de fag deres fagarbeiderbevis gjelder for.

En kan ikke se at det har noen hensikt at Y utsteder nye fagarbeiderbevis ettersom dette ikke vil endre noe på det som er uttalt ovenfor.»

Dette ble meddelt de to fagarbeideres arbeidsgiver.

En sivilt ansatt kontordame hadde måtte si opp sin stilling på grunn av bl a omlegging av arbeidstiden som førte til arbeidstid mellom kl 0600—2000. Hun hadde eneansvaret for to små barn og kunne ikke ta slike vakter som hun etter omleggingen kunne pålegges. Oppsigelsestiden var 3 mndr. Hun søkte om lønn i oppsigelsestiden uten å arbeide, idet hun måtte flytte utenbys og skaffe seg annet arbeid. Den skriftlige søknaden ble avslått. Hun ble imidlertid innrømmet en måneds lønn uten å arbeide. Hun fant denne avgjørelse urimelig, og ba om Ombudsmannens bistand.

Ved nærmere undersøkelser i saken viste det seg at arbeidsgiveren ikke bestred at klageren var lovet 3 mndrs lønn uten arbeid. Hun hevdet selv at hun uten et slikt løfte ikke hadde hatt noen mulighet for å flytte og skaffe seg arbeid. Ombudsmannen uttalte at når det var gitt et løfte om 3 mndrs lønn og klageren hadde innrettet seg på det, var det urimelig senere

å utbetale lønn bare for en måned. Det løftet som var gitt måtte også innfris. Klageren fikk 2 mndrs lønn i tillegg til det hun allerede hadde fått.

En kontorassistent klaget til sin organisasjon og til Ombudsmannen over at hun i forbindelse med normerings-/tilpasningsforhandlingene 1974—76 ikke hadde fått en av de flyttbare kontorfullmektigstillinger. Hun opplyste at hensikten med disse stillinger var å gi små tjenestesteder bedre avansementsmuligheter for ansatte med lang tjenestetid. Hun hadde 23 års tjeneste i staten og 13 år i Forsvaret. En annen med kortere tjenestetid i staten, men lengre tjenestetid i Forsvaret hadde fått en slik stilling. Dette fant hun urimelig.

Organisasjonen bekreftet at disse stillinger skulle bedre avansementsmulighetene for personell med lang tjenestetid. Det var imidlertid tale om lang tjenestetid i Forsvaret. Det var derfor etter organisasjonens oppfatning intet urimelig i det eksempel klageren viste til.

Ombudsmannen uttalte at når forutsetningene for en slik fullmektigstilling var lang tjenestetid i Forsvaret, en forutsetning som organisasjonene forøvrig var enige i, syntes det ikke å være noe urimelig i det eksempel klageren hadde referert til.

III. Ombudsmannsnemndas befaringer.

Ombudsmannsnemnda har i 1976 besøkt 20 avdelinger i løpet av 12 reisedager etter følgende program:

22—26 mars:

Grøtsund fort
Ramfjordnes base
Rødbergodden fort
Sydspissen permisjonssenter
Skrolsvik fort
Grøtavær fort
Trondenes fort

Infanteribataljon nr 3/Brigaden i Nord-Norge, Åsegarden

Nes fort

Ramsund orlogsstasjon.

11—13 mai:

Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling, Gardermoen
Gardermoen flystasjon
Hærens sanitets skole- og øvingsavdeling, Lahaugmoen

Onsrud leir.

12—15 oktober:

Værnes flystasjon
Infanteriets øvingsavdeling nr 3,
Steinkjersannan
Hysnes fort
Ørland flystasjon
Befalsskolen for Infanteriet i Trøndelag
Luftforsvarets stasjon Gråkallen.

Under disse befaringer har Nemnda møtt følgende høyere militære sjefer:

Kommandør Steimler, Troms sjøforsvarsdistrikt, kommandør Jansen, Harstad sjøforsvarsdistrikt, oberst Stigset, Gardermoen flystasjon, oberst Hall og oberst Berg, Akershus forsvarsdistrikt/Jegerkorpset Akershus infanteriregiment nr 4, oberst Sørensen, Ørland flystasjon.

Besøket ved de enkelte avdelinger er stort sett lagt opp som tidligere år. Det er lagt stor

vekt på samtaler med befal og tillitsmenn for å få drøftet generelle spørsmål.

Grøtsund fort.

Nemnda møtte først forstjefen som ga en orientering om tjenesten og forholdene ved fortet.

Nattpermisjon var innført, og som en prøveordning var det også tillatt å gå sivil i leiren. Dette fungerte bra.

Man hadde funnet frem til en vaktordning som mannskapene var fornøyd med.

Etter samtalen med forstjefen ble det holdt møte med fortets tre tillitsmenn. De syntes de hadde fått for liten orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Ombudsmannen ga derfor en orientering om dette og også om forholdet til landsutvalget.

Tillitsmennene ba også om en orientering om kollektiv avstraffelse. De nevnte eksempler de mente var slike avstraffelser, men som ikke ble betraktet som sådanne. Ombudsmannen orienterte om saken. Tillitsmennene mente det var behov for klarere regler på dette området.

Det ble så avholdt møte med to representanter for befalet. Befalet var interessert i å få en bedre transportordning til og fra arbeidsplassen. De nevnte mulighetene for å sette opp militær transport, idet de ikke regnet med at busselskapet var interessert i å sette opp buss. I dag må befalet nytte sin private bil. Ombudsmannen lovet å ta saken opp med distriktet.

Befalet tok også opp de problemer som knyttet seg til den høye beredskapen i Kystartilleriet. Dette førte til at de annen hver dag og helg ikke kunne bevege seg utenfor hjemmet for å kunne nå frem til fortet til fastsatt tid. Ombudsmannen ville ta også denne saken opp med distriktet for å få en begrunnelse for ordningen.

Nemnda foretok til slutt en befaring av fortet.

Forlegningsrommene kunne vært gode, men slitasje og hærverk reduserte inntrykket. Panel var f.eks. slått i stykker med bajonetter. Det var forutsatt en full oppussing i 1977, og forholdene burde da ble tilfredsstillende.

Kantinen var tilfredsstillende, spisesalen var liten og trang. Kjøkkenet hadde vanlig utstyr, men så dårlig gulv at renholdet ble vanskeliggjort.

Ramfjordnes base.

Besøket ble innledet med en samtale med sjefen for Tromsø sjøforsvarsdistrikt, kommandør Steimler. Han ga en orientering om virksomheten ved distriktet.

Ramfjordnes hadde nå over 90 % dekning

av familieboliger. Det var forutsatt økt virksomhet ved basen.

Ombudsmannen tok opp de to spørsmål som ble reist av befalet ved Grøtsund, den høye beredskap i Kystartilleriet og mulighetene for militær transport til og fra arbeidet. Kommandøren ba om at beredskapsspørsmålet ble tatt opp med sentrale myndigheter, idet han ikke kunne gi noen nærmere begrunnelse for saken. Transportspørsmålet var vanskelig å løse, bl. a. fordi det var problemer med å få konsesjon for en regulær rute. Ramfjordnes hadde også dette problemet.

Ellers pekte kommandøren på det dårlige tilbud mannskapene ved fortene fikk når det gjaldt gymnastikklokaler og dermed muligheter for idrettslig aktivitet. Det var et kolossalt behov for gymnastikksaler ved fortene.

Nemnda hadde så møte med orlogskapteinene T. Magnussen og M. O. Lillevik hvor Ombudsmannen tok opp de ting tillitsmennene på Grøtsund hadde vært opptatt av.

Det ble deretter holdt møte med tillitsmennene. De hadde ingen spesielle saker å ta opp med Nemnda. Deres inntrykk var at mannskapene stort sett var fornøyd med forholdene. Arbeidet i tillitsmannsutvalget mente de gikk rimelig bra.

Nemnda møtte så to representanter for befalet. De reiste spørsmål om behandlingsmåten ved ankesaker vedrørende tjenesteuttalelser. Etter deres oppfatning burde slike saker kunne sendes direkte utenom tjenestevei. Ankeinstansen, eller Ombudsmannen, burde kunne kreve en redegjørelse fra den som hadde avgitt uttalelsen uten at denne fikk anledning til å gjøre seg kjent med den ankendes anførsler. De ba om at Nemnda vurderte hele systemet med tjenesteuttalelser og i allefall så på formen for anke.

Besøket ble avsluttet med en befaring av fortet. Forlegning, spisesal og kjøkken var velholdt og ga et godt inntrykk.

Rødbergodden fort.

Orlogskaptein Steen tok imot Nemnda og orienterte om forholdene ved fortet. Befalsituasjonen var nå tilfredsstillende, alle stillinger var besatt. Enkelte kontingenter hadde visse problemer med tjenesten i fjellanlegget, slik at enkelte overføringer til annen tjeneste av psykiske åraker var nødvendig. Stort sett gikk det imidlertid bra.

Mannskapene har lang weekendpermisjon annen hver helg, og fortet forsøkte på beste måte å iverksette tiltak som kunne lette tjenesten.

Virksomheten i tillitsmannsutvalget var tilfredsstillende.

Mangelen på gymnastikksal var følbar. På

velferdssiden var det ønske om å få utdannet velferdsoffiser, man hadde nå bare en velferdsassistent.

Etter samtalen med fortsjefen ble det holdt møte med fortets tre tillitsmenn.

Tillitsmennene ga uttrykk for at fortets beliggenhet vanskeliggjorde utnyttelsen av kveldspermisjonene. De savnet sterkt en gymnastikksal som kunne gi muligheter for fysisk aktivitet.

Alle velferdstiltak ble kostbare, og tillitsmennene fant det rimelig at fort med slik beliggenhet burde få tildelt ekstra velferdsmidler.

Overgangen fra rekruttskolene til tjeneste ved fortene virket urimelig stor, bl a fordi forlegningsforholdene ved rekruttskolene var langt bedre. Opphold i fjellanlegget virket sløvende på mannskapene. Tillitsmennene mente det derfor burde satses mer på utbygging av hobbyrom, leserom etc slik at det ble bedre muligheter for aktivitet. Forlegning utenom fjellanlegget ville gjøre tjenesten lettere.

Tillitsmannsordningen mente de fungerte godt.

Etter samtalen med tillitsmennene foretok Nemnda en befarings. Forlegningene i fjellanlegget var av vanlig standard for slike anlegg. De kan aldri bli tilfredsstillende sammenliknet med den vanlige forlegningsstandard i dag.

Kantinen i administrasjonsbygget var tilfredsstillende, og tillitsmennene var godt fornøyd med åpningstidene.

Sydspissen permisjonssenter.

Innledningsvis hadde Nemnda en samtale med bestyreren og en representant fra Statens kantiners distriktskontor i Harstad. Bestyreren orienterte om senteret. Kapasiteten var basert på 100 menige og 20 befal. Det var fullt belegg i helgene, men ledige plasser i uken.

Senteret er underlagt Troms landforsvar, men driften tas hånd om av Statens kantiner. Soldatene betaler kr. 2,— pr natt og i tillegg betaler Forsvaret kr. 8,—. Soldatene kan få full pensjon ved senteret, noe mange benytter seg av. Driften går med underskudd.

Permisjonssenteret er gammelt og tungdrevet og vedlikeholdsutgiftene er store. Det er behov for nybygg som bedre kan dekke behovet og driftsmessig være mer egnet.

Mye er gjort for å gjøre forholdene triveligere i de siste årene. Til sommeren skulle vinduer og tak utbedres for ca kr. 100 000,—. Det er gjort meget ut av de gamle bygningene, og mannskapene har her et meget godt fritidstilbud.

Skrolsvik fort.

Nemnda besøkte fortet sammen med sjefen for Harstad sjøforsvarsdistrikt, kommandør Jansen.

Det ble først foretatt en befarings av etablissementene sammen med fortsjefen, orl kapt Marthinussen. Forlegningsforholdene var fortsatt dårlige, men fortet har den fordel at det har forlegninger både i fjell og over bakke.

Deretter ble det holdt møte med fem tillitsmenn, kommandør Jansen og fortsjefen.

Tillitsmennene tok først opp toalett- og badeforholdene i en av forlegningsbrakkene hvor det ikke var muligheter for å bade og hvor det også var for få toaletter.

Fortsjefen redegjorde for de forbedringsplaner som forelå.

Tillitsmennene etterlyste også lokaler til undervisning. Mannskapene var svært interessert i undervisning, men manglende lokaler medførte at man ikke kom igang med noe.

Kommandør Jansen redegjorde for de muligheter som forelå.

Det ble så snakket generelt om tillitsmannsordningen. Tillitsmennene mente den fungerte godt ved fortet, men de syntes de hadde fått for liten orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen.

Ombudsmannen ga derfor en orientering om ordningen og fremgangsmåten ved saksbehandlingen.

Etter Nemndas oppfatning var de bygningsmessige forhold ved fortet ikke tilfredsstillende på noe område. Det syntes derfor nødvendig å komme igang med utbyggingen på Trondenes.

Besøket ble avsluttet med et møte med befalet. Ombudsmannen redegjorde for besøket og orienterte om ombudsmannsordningen og om behandlingen av befalssaker.

På spørsmål ga kommandør Jansen en orientering om de planer og forutsetninger som lå til grunn for utbyggingen av Trondenes.

Befalet hadde ingen spesielle saker de ønsket å ta opp.

Grøtavær fort.

Nemnda ble mottatt av fortsjefen og det ble først foretatt en befarings. Forlegningene i fjellanlegget var stort sett av samme standard som ved de øvrige fort Nemnda hadde besøkt. Det synes klart at disse forlegninger ikke er tilfredsstillende for lengre tids opphold, særlig sett i sammenheng med de få fritidstilbud som ellers foreligger.

Enhetsbygget var av vanlig standard med kantine, to klasserom og en del kontorer.

Tillitsmennene hadde nedlagt sine verv i protest mot at de ikke syntes de fikk løst de problemer som ble reist.

Nemnda møtte derfor tre kontaktmenn utpekt av mannskapene. Disse nevnte det store behovet for gymnastikksal, og pekte også på ting som luftfuktighet, belysning o l. De var også opptatt av mulighetene for å utnytte nattpermisjonene til et besøk i Harstad i uken. Dette kunne gjøres ved å utvide permisjonen til kl. 0900 en dag i uken. Bedre muligheter for å få vasket sivilt tøy ble også nevnt.

Fortsjefen fortalte etter møtet at det ville bli satt i verk utbedringsarbeider i fjellanlegget til sommeren. Han var ellers enig med mannskapene i at forlegningsforholdene ikke var tilfredsstillende, og han pekte også på manglende fritidstilbud. Spørsmålet om utnyttelse av nattpermisjonen ville bli gjenstand for nærmere drøftelser.

Under det etterfølgende møte med befalet ble det fortalt at boligsituasjonen for befalet ikke var tilfredsstillende. Man disponerte 12 rom til over 20 befalet, hvilket ville si at det måtte innkvarteres to mann på små og trange rom.

Trondenes fort.

Først foretok Nemnda en befaring av forlegninger, kjøkken, spisesal og kantine. De gamle uoppussede brakkene hadde fortsatt en lavere standard enn vanlig. En av brakkene var nyoppusset og møblert etter ny standard. Denne brakken ga et usedvanlig positivt inntrykk.

Etter befaringen ble det holdt møte med de mannskaper som nå var ved fortet.

Ombudsmannen orienterte om ombudsmannsordningen og virksomheten.

Mannskapene pekte på at forlegningsforholdene var svært dårlige i de brakkene som ikke var pusset opp. Ombudsmannen redegjorde for de planer til forbedringer som forelå.

Mannskapene pekte på at leir- og vaktavdelingen hadde en anstrengende vakttjeneste fordi det var for få mannskaper. De var også misfornøyd med sin tillitsmann fordi denne ikke holdt møter med mannskapene og ville gjerne skifte ham ut. Av andre spørsmål som ble nevnt var det først og fremst kostpenger under permisjon, rett til almannamøter, når den 5. gratis permisjonsreise kunne ventes innført som opptok mannskapene.

Ombudsmannen redegjorde for gjeldende bestemmelser på de aktuelle områder, eller meddelte at han ville bringe sakene videre.

Nemnda møtte deretter 8 av befalet.

Kommandør Jansen orienterte om virksomheten og tjenesteforholdene. Befalet hadde ingen spesielle problemer de ønsket å ta opp med Nemnda, og Ombudsmannen tok derfor opp de spørsmål mannskapene hadde reist.

På grunn av at mannskapene syntes lite orientert om gjeldende regler og bestemmelser, ville sjefen møte dem i sjefens time for å gi orienteringer og drøfte problemer som måtte være til stede.

Infanteribataljon nr 3/Brigaden i Nord-Norge, Asegarden.

Her ble Nemnda mottatt av bataljonsjef og forsyningsoffiser. Sjefen, oblt Eigum, ga først en orientering om avdelingen og virksomheten.

Forlegningskapasiteten var for liten for den mannskapsstyrke man nå hadde, Erfaringen med mannskapene var positiv, det absolutte flertall utførte sin jobb godt og viste en holdning til tjenesten som var gledelig.

Man hadde gitt adgang til forholdsvis fri romutsmykning og til å gå sivil i leiren etter endt tjeneste. Sjefen mente det var riktig å konsentrere seg om tiltak som fjernet mistriivsel og å ta mannskapene med på råd i størst mulig utstrekning.

Arbeidet i tillitsmannsutvalget gikk tilfredsstillende, og tillitsmennene var positive og samarbeidsvillige.

Til tross for dette var det for mange refselser ved avdelingen, i det alt vesentlige pga ulovlig fravær.

Mangelen på velferdslokaler og den dårlige kinosalen skapte problemer.

Befalsdekningen hadde vært god hittil, men man fryktet at situasjonen ville endre seg til sommeren.

Etter samtalen ble det holdt møte i det sentrale tillitsmannsutvalg.

En av tillitsmennene tok opp spørsmålet om adgang til rassa under henvisning til en konkret sak ved en annen avdeling. Det ble redegjort for vanlig praksis i slike saker.

Spørsmålet om generell nattpermisjon ble så reist. Det ble pekt på at Brigadesjefen hadde motsatt seg ordningen og at den enkelte bataljonsjef da ikke hadde hjemmel for å innføre ordningen. Brigadesjefens holdning var bl a preget av den negative holdning sivilbefolkningen i området hadde til ordningen.

Andre spørsmål som ble tatt opp var dimisjonspenger, rett til jordbrukspermisjon og velferdspermisjon, opptjening av forsømt tjeneste, disiplinærlovutvalgets innstilling. Det ble redegjort for disse spørsmål.

Nemnda møtte så tre representanter fra befalsorganisasjonene. De var først og fremst opptatt av problemer knyttet til beordrings-systemet, og mente at forutsetningene for å innføre ordningen ikke var innfridd. Befalet ønsket å få knesatt at Forsvaret var forpliktet til å innfri forutsetningene før beordring kunne finne sted. Dette gjaldt særlig leiligheter som ikke var til disposisjon samt at lovet

moderasjon på offentlige kommunikasjonsmidler ikke ble gitt med de tidligere 50 %, men med 35 %.

Etter ønske ble besøket avsluttet med et møte med representanter for Harstad og se-garden befalsfrueforeninger. Bakgrunnen for dette var en henvendelse fra foreningene til forsvarskomiteén, Forsvarsdepartementet og Forsvarets overkommando. Til nå var det imidlertid ikke kommet videre reaksjoner, og man var utålmodig etter å få klare svar på henvendelsene.

Befalsfrueene ville nå ikke lenger akseptere sin situasjon. Man var villig til å godta beordringer, men ville være garantert at disse var absolutt nødvendige og at man tok hensyn til og avdempet de verste ulemper for befalet og deres familier.

De synspunkter som fremkom av brevet ble nærmere utdypet, og Ombudsmannen ble bedt om å medvirke til at henvendelsen ble positivt og raskt behandlet.

Noen bygningsmessige endringer var ikke skjedd siden Nemndas forrige besøk, og be-faring ble derfor sløffet.

Narvik sjøforsvarsdistrikt, Nes fort.

Nemnda ble mottatt av kommandørkaptein Hansen og fortsjefen, og besøket ble innledet med møte i tillitsmannsutvalget.

Komkapt Hansen ga først en orientering om fortet og virksomheten. Mannskapene er i hovedsak forlagt på fortet, men en del er plassert ved forskjellige utestasjoner.

Sjefen for sjøforsvarsdistriktet var fraværende på tjenesteoppdrag. Han hadde imidlertid skriftlig lagt frem en rapport om forholdene ved fortet. Av denne rapport gikk det frem at bygningsmassen på Nes er gammel, mangelfull og uhensiktsmessig.

Forsamlingslokale fantes ikke. Kino måtte kjøres i kantinen under primitive forhold og med en kinomaskin som var så dårlig at den ikke burde brukes.

Undervisningsrom var i gamle lembrakker fra siste krig. Det manglet ekserserhall og gymnastikksal.

Spisesal, kjøkken og proviantlager var også i en lembrakke fra krigen. Bygningen var så dårlig at det i fremtiden ikke ville bli brukt vedlikeholdsmidler på den.

Befalsforlegning og messe var oppført etter krigen, men forholdene var trange og dårlige.

Når det gjaldt mannskapskasernen var selve bygningen relativt bra, men vedlikeholdet dårlig.

Tillitsmennene mente kostøret måtte heves, idet det flere ganger var klaget på kosten. Dette hang delvis sammen med forholdene på kjøkkenet, bl a manglet fryserom helt og

kjølekapasiteten var ikke tilstrekkelig. De mente det var helt nødvendig med nytt kjøkken med tilfredsstillende lagerforhold og ny spisesal. Inntil så skjer mente tillitsmennene at avdelingen burde gis særtillegg til kostøret.

Tillitsmennene pekte også på at distriktet ikke hadde velferdsoffiser, noe de fant både uheldig og urimelig.

Til slutt foretok Nemnda en befaringsreise i leiren. Det syntes å være adskillig som måtte gjøres her for å få forholdene både for be-fal og mannskaper opp på et nivå som svarer til det som ansees som normal standard i dag.

Ramsund orlogsstasjon.

Besøket ble innledet med en samtale med sjefen, komkapt Lind, som ga en orientering om virksomheten.

På grunn av Sjøforsvarets økte virksomhet i Nord-Norge var virksomheten ved basen også større enn tidligere. Dette skapte endel problemer. Men hadde få fritidstilbud til mannskapene fra de fartøyer som lå ved basen. Det samme gjaldt forsåvidt basens egne mannskaper. Man savnet et fritidsbygg og gymnastikksal. Ellers mente sjefen at mannskapene trivdes ved basen. Samarbeidet i tillitsmannsutvalget gikk greit, og mannskapene skapte ingen problemer.

Nemnda hadde så en samtale med tillitsmannsutvalget. Tillitsmennene mente mannskapene stort sett var tilfreds med tjenesten. De ga imidlertid uttrykk for et sterkt ønske om et velferds- og fritidsbygg med gymnastikksal.

Videre mente tillitsmennene at kostøret var for lavt til at man kunne få den allsidig sammensatte kosten man burde ha, og pekte spesielt på at frukt og grønnsaker var dyrt.

Det ble så foretatt en befaringsreise sammen med sjef og tillitsmann. Kantinen var hyggelig og kunne brukes som oppholdsrom også når kontineutsalget var stengt.

Forlegningene var bra med lyse og pene rom med bra utstyr. Spisesal og kjøkken hadde meget bra standard. Bademulighetene var gode og det fantes et meget pent oppholdsrom. Man hadde også en meget bra kinosal.

Alt i alt må forlegningsforholdene sies å være tilfredsstillende.

Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling og Gardermoen flystasjon.

Nemnda ble mottatt av sjefen for Gardermoen flystasjon, oberst Stigset, og sjefen for Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling, oblt Kløvstad som orienterte om virksomheten ved sine avdelinger.

Flystasjonens virksomhet er allsidig og omfattende. Det forekommer ofte besøk av fly-

styrker fra andre NATO-land, og ved Nemndas besøk var man også beredt til å sette inn flytransport til hjelp i Nord-Italia om det skulle bli nødvendig.

Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling har 3 underavdelinger — øvingsavdeling, våpenskole og forpleiningsskole. Mannskaper utskrevet til Hærens intendantur tilbringer 6 måneder ved HISØ. De gjennomgår først 3 mnndr rekruttskole og deretter 2 mnndr fagutdannelse (drivstoff-, materiell-, proviant- og vannrensetjeneste).

Kokkeutdannelsen skjer for alle våpen med ca 80 på hvert kurs av 9 ukers varighet. Disse kursene går stort sett over hele året. Det er frivillige som rekrutteres til kokkeutdannelse.

Det utdannes også mannskaper til administrasjonsgjøremål. Det er to slike kurs pr år, hvert med ca 25 deltakere. Utover dette holdes flere andre kurs, bl a en rekke befalskurs.

Selv om tjenesten ved flystasjonen og HISØ er svært forskjellig, lever man sammen i stor fordragelighet, og de felles ressurser utnyttes effektivt og hensiktsmessig.

Det er fortsatt uklart hvor HISØ skal plasseres i fremtiden. Dette fører til usikkerhet som også preger de økonomiske disposisjoner, slik at man ikke kan utføre nødvendige moderniseringer av forlegninger etc, noe som resulterer i at innkvarteringsforholdene ikke blir tilfredsstillende.

HISØ har ikke egen velferdsoffiser og sivilundervisningsleder. Avdelingen har derimot egen idrettsoffiser.

Tillitsmannsordningen fungerer bra ved begge avdelinger. Det er to selvstendige tillitsmannsutvalg, men hovedtillitsmannen ved HISØ møter som observatør i utvalget ved flystasjonen, og hovedtillitsmannen ved flystasjonen i møtene ved HISØ. Det er ikke innført generell nattpermisjon og heller ikke adgang til å gå med sivile klær ved avdelingene. Grunnen til dette er at ordningene ikke er innført på Trandum og Sessvollmoen, og man forsøker å holde ensartede regler ved avdelinger som ligger så nær hverandre.

Nemnda hadde så et fellesmøte med de to tillitsmannsutvalg. Etter anmodning orienterte Ombudsmannen først om ombudsmannsordningen og mannskapenes muligheter til å nytte denne.

Tillitsmennene syntes det tok lang tid fra saker ble tatt opp og til man fikk løsninger. Årsaken syntes å være usikkerhet om avdelingens fremtid, og at noen avgjørelser ble tatt av andre instanser enn avdelingene.

Flystasjonens tillitsmenn syntes vakttjenesten for flypolitimannskapene var for hard. Dette skyldtes mannskapsmangel og var vanskelig å gjøre noe med.

Tillitsmennene mente at de mange sosiale problemer hadde sammenheng med at mange tjenestgjør langt hjemmefra i 6 mnndr og i denne perioden bare fikk en gratis hjemreise etter 3 mnndr og den neste i forbindelse med overføringen. De mente utvidet adgang til hjemreiser i denne perioden ville løse mange problemer.

Tillitsmennene mente dokumentene til landskonferansen kom for sent.

Forøvrig mente de mannskapene var lite interessert i saker som ikke berørte deres egen hverdag. Etter deres mening var mannskapene alt for passive.

Ellers spurte tillitsmennene om reglene for utnevning til korporaler og visekorporaler samt kompensasjon for utvidet tjeneste. Ombudsmannen redegjorde for dette.

Tillitsmennene reiste også spørsmålet om generell nattpermisjon og retten til å gå i sivilt tøy i leiren etter tjenestetid. Ombudsmannen redegjorde for de prøveordninger som var gjennomført. Han viste også til at disse spørsmål skulle behandlet på landskonferansen.

Nemnda så deretter på flystasjonens og HISØs etablissementer. Flystasjonens mannskapskjøkken og spisesal var opprinnelig en stall. Kapasiteten var bra, men det var ønskelig med nytt utstyr på kjøkkenet. Det var liten stemning for å anskaffe nytt fastmontert utstyr, idet ny kjøkkenbygning med spisesal måtte bygges. Dette var tatt med på langtidspanen.

Spisesalen var lang, smal og upraktisk, vinterstid var den også for kald.

Stasjonen hadde 3 kaserner med 6 manns rom av vanlig standard. Kapasiteten er for liten, og stasjonens største problem var manglende forlegningskapasitet både for befal og mannskaper.

HISØs mannskaper var innkvartert i gamle brakker av dårlig standard. Det var 8 mann på rommene som virket utrivelige. Dusjmulighetene var også svært dårlige. Kasernen hadde felles oppholdsrom. Dette var ikke trivelig, hadde dårlige møbler og forsterket inntrykket av at forholdene ikke var tilfredsstillende.

Mannskapskjøkken og spisesal for HISØ var kombinert med befalsmesse for begge avdelinger. Kjøkkenet var felles for befal og menige.

Kantine og velferdsbygg var felles for begge avdelinger.

Brakke 84 var samme type som mannskapskasernen, men bedre vedlikeholdt. Her var fellesbad for begge avdelinger, i kjelleren var det undervisningsrom. Det samme var det i første etasje hvor det i tillegg var utstyr slik at HISØ kunne lage sitt eget undervisningsmate-

riell. På dette området hadde man godt utstyr og utførte nå også oppdrag for andre avdelinger.

Annen etasje inneholdt forlegningsrom for befalsskoleelever. Disse rommene hadde noe bedre standard enn tilsvarende i den andre brakken. Undervisningslokalene til forpleiningsskolen virket bra.

I en avsluttende samtale med avdelingens sjefer ble det på ny pekt på at usikkerheten om HISØs fremtidige plassering skapte store problemer og at det var ønskelig med en rask avgjørelse.

Flystasjonen hadde stadig fått redusert antallet vernepliktige, noe som førte til for hard belastning av mannskapene. En større tildeling av mannskaper var derfor nødvendig.

Hærens sanitets skole- og øvingsavdeling, Lahaugmoen.

Avdelingens sjef og hans avdelingssjefer tok imot Nemnda og ga en orientering om virksomheten.

Mesteparten av virksomheten er knyttet til utdanning av befal og menige. Det var gjennomgående høy standard på mannskapene. Befalssituasjonen var tilfredsstillende. Materiellmessig var det god dekning på de nødvendige områder. Økonomisk var det rimelig dekning, med det krevdes en ytterst streng disponering, særlig når det gjaldt kontorhold og reiser. Man arbeidet intenst på det bygningsmessige området for å få behovene dekket. Siste års utbygginger ville imidlertid løse de fleste problemer. Avdelingen manglet gymnastikksal, noe det var stort behov for. Miljøet, tonen og disiplinen ved avdelingen var god, og det var få refelser. Tillitsmannsarbeidet gikk bra og det ble lagt stor vekt på informasjon til mannskapene.

Etter orienteringen ble det holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Man drøftet først mannskapenes kjennskap til ombudsmannsordningen og deres muligheter for å benytte denne. Tillitsmennene mente mannskapene hadde for dårlig kjennskap til ordningen, men at de ville bli orientert dersom de fikk saker de ønsket å ta opp med Ombudsmannen.

Tillitsmennene pekte ellers på at mangelen på gymnastikksal var svært følebar. De fortalte også at de ikke hadde adgang til generell nattpermisjon, noe de var svært interessert i. Ombudsmannen orienterte om den prøveordning som var igang. Tillitsmennene tok og opp spørsmålet om å gå sivil i leiren etter endt tjeneste, noe de mente hadde stor betydning både praktisk og trivselsmessig.

Etter møtet foretok Nemnda en befaring i leiren og besøkte først kantinen hvor både møblene og de bygningsmessige løsninger var

lite tilfredsstillende. Det forelå imidlertid godkjente planer for ombygging, og det var bevilget penger til nye møbler.

Avdelingen hadde 3 kasernen av vanlig standard med 6 manns rom hvor forholdene var tilfredsstillende. Det fantes også to eldre brakker oppført av tyskerne hvor standarden ikke var så bra som i de nyere forlegninger, men likevel brukbar.

Kjøkken og spisesal var tilfredsstillende, og mannskapene var fornøyd med kosten.

Tillitsmannsutvalget hadde lagt vekt på at velferdsmidler burde brukes til investeringer i varige prosjekter, derfor var det innredet hobbyrom for forskjellige aktiviteter.

Onsrud leir.

Nemnda ble møtt av oberst Hall, oberst Berg og oblt Næss. De ga en orientering om virksomheten på Onsrud og hvilke funksjoner man hadde under krig og i fredstid.

Deretter ble det holdt møte med de 4 avdelingssjefer som orienterte om virksomheten i de respektive avdelinger.

Nikebatteriet hadde periodevis hatt for få mannskaper slik at tjenesten til tider har vært for hard.

Sambandskadreavdelingen hadde også for få mannskaper. De manglet også lokaler for vedlikehold av materiellet, noe som skapte problemer. Gymnastikksal manglet også.

Den elektroniske sambandsavdelingen led under de samme mangler.

Leiravdelingen hadde bare ca halvparten av den mannskapsstyrken den skulle ha, noe som medførte økt belastning på mannskapene.

Det ble så holdt møte med tillitsmannsutvalget. Ombudsmannen orienterte først om ombudsmannsordningen og svarte på spørsmål fra tillitsmennene.

Tillitsmennene viste til at selv om Onsrud lå sentralt på Østlandet så medførte de dårlige kommunikasjonene at en vanskelig kunne reise fra leiren uten permisjon. Velferdstjenesten var derfor svært viktig på Onsrud.

Etter tillitsmennenes oppfatning fungerte den lokale tillitsmannsordningen bra. Generell nattpermisjon var innført, men kommunikasjonsforholdene gjorde at bare de som hadde egen bil kunne benytte seg av dette.

Under tillitsmennenes drøftelse av sakslisten til landskonferansen med mannskapene var det klart flertall for å beholde den nåværende tillitsmannsordningen. Likeså var det enighet om å gå imot politisk virksomhet i Forsvaret.

Nemnda foretok til slutt en befaring i leiren. Kasernen var i 3 etasjer med 6 manns rom av vanlig standard. Det var dusj i hver etasje og badstue i kjelleren.

Kjøkkenet var bra med vanlig utstyr. Spisesalen var pen og hadde nye møbler.

Oppholdsrom var også bra med pene møbler. Kantinen hadde tilstrekkelig kapasitet, men gamle slitte møbler. Kinosalen var bra med plass til ca 150 personer.

Værnes flystasjon.

Nemnda ble mottatt av stasjonens ledelse som først ga en orientering om forholdene.

Befalets boligproblemer er nå ubetydelige etter at et større antall tomter er bygslet og utparsellert.

Innføring av generell nattpermisjon og adgang til å gå sivilt kledd har medført få og små problemer.

Det var derimot registrert av sosialsekretær og feltprest at endel av soldatene hadde visse sosiale problemer, noe som spesielt gjorde seg gjeldende umiddelbart etter inntak og ved beordring til tjeneste nordpå. Prest og sosialsekretær gjør et godt arbeid i bestrebelsene på å takle problemene sammen med de rekrutter det gjelder. Førøvrig forsøker man i samme forbindelse å ta hensyn til den enkeltes ønske om tjenestested og -type.

Utbedring av forlegningsforholdene kom ikke på tale før det ble avgjort hvor Luftforsvaret fremtidig skulle ha sine rekruttskoler. Man prioriterer derfor på ny spisesal, kjøkken og gymnastikksal og kantine/fritidsbygg foran kaserner.

På det etterfølgende møte med tillitsmenn og befal ble det konstatert at tillitsmannsordningen fungerer bra.

Tillitsmennes kontakt med landsutvalget/ sekretariatet fikk man inntrykk av begrenset seg til de tillitsmannskurs som arrangeres ved hver ny rekruttskole.

En av tillitsmennene tok opp spørsmålet om hvilke muligheter det var for å få kostgodtgjørelse for de som bodde hjemme (spiste de fleste måltidene og sov hjemme).

Fra befalet ble det svart at ordningen med nattpermisjon var såpass ny at dette spørsmålet ikke var vurdert grundig ennå.

Fra befalet ble de pekt på ønskeligheter av en orientering til jordstyrekontorene om reglene for jordbrukspermisjon.

Et annet informasjonsspørsmål som ble sett på som påtrengende var informasjon om tjenesten nordpå for å dempe den «Nord-Norgeskrekk» som mange soldater åpenbart har.

Vanskelighetene med å nå hjem på permisjon for soldater som bor i Nord-Norge og på Vestlandet ble nevnt. Dette er et problem Ombudsmannen ofte presenteres for.

Mannskapenes spisesal er lite hensiktsmessig. Kjøkkensjefen var fornøyd med kjøkken-

regionens utstyr, og maten ble av mannskapene karakterisert som bra.

Forlegningsforholdene er ikke tilfredsstillende. Rommene er til dels lite trivelige, og det ble bl a fremholdt at det var uakseptabelt at det plasseres 10—18 mann i en brakke med kun 1 toalett.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 3, Steinkjersannan.

Nemnda ble mottatt av avdelingens sjef. Umiddelbart deretter ble det foretatt en befaring i leiren.

En ny kasserne med alle bekvemmeligheter sto i sterk kontrast til de øvrige. Kjøkken og spisesal hadde bra standard.

Den nye befalsforlegning med 51 enmannshybler har høy standard og er meget hensiktsmessig. Ny messe er også oppført. Denne viste uvanlig høy standard, og det var lagt stor vekt på møblering og utsmykning.

Avdelingens sjef orienterte så Nemnda om forholdene. Han fremholdt bl a at som gruppe betraktet, var det ingen problemer med rekruttene.

Oberstløytnanten understreket at det han betraktet som Steinkjersannans største problem for tiden var øvingsfeltet. Dette var alt for trangt og sjeneres av E 6 som ved sin beliggenhet vanskeliggjør øvelsene. Mulighetene for skyteøvelser ble derfor strengt begrenset.

Det ble holdt møte med tillitsmannsutvalget. Først ble det fra Nemndas side redegjort for ombudsmannsordningen.

En tillitsmann uttalte at han syntes overgangen fra det sivile liv til militærtjeneste hadde gått meget godt. Han var positivt overrasket over forholdene i det militære.

Det ble ellers pekt på at det gis for dårlig informasjon til soldatene før innrykk, og på feilaktig tidspunkt. Bl a burde ekstranummeret av Mannskapsavisa deles ut sammen med innkallingen, ikke som nå ved sesjon. Dessuten burde det gis en pålitelig og god informasjon om tjenesten i Nord-Norge for å skape good-will som motvekt mot alle «skrekkehistorier» som fortelles om tjenesten der.

Befalssituasjonen ble også tatt opp. Sjefen hevdet at antall befal var tilstrekkelig, men at fordelingen på alder og grad var skjev.

Hysnes fort.

Besøket ble innledet med et møte med ledelsen og stabstroppens tillitsmann. Rekruttene hadde nettopp møtt, og kontaktmann var ikke utpekt ennå.

Møtet ble innledet med en orientering om Nemndas sammensetning, arbeidsoppgaver og arbeidsmåte.

Tillitsmannen tok opp endel lokale spørsmål som arbeidstiden på sykestua og mannskapenes rettigheter når det gjelder kompensasjon for tapte fridager.

Mannskapene var godt fornøyd med forlegningsforholdene og forholdene forøvrig.

Ørland flystasjon.

Nemnda ble mottatt av sjef, personelloffiser og velferdsoffiser. Det ble fremholdt at arbeidet i tillitsmannsutvalget var preget av de nære ting. Man stilte seg noe skeptisk til virkningene av generell nattpermisjon og adgangen til å gå i sivile klær. Kontrollmulighetene var blitt mindre, dessuten satte man sterkere, ukontrollert preg på et lite lokalsamfunn som Brekstad.

Det ble foretatt en befarings i leiren. Forlegningen i øvingsbatteriet var ikke tilfredsstillende. Oppvarmingen sviktet og det var for liten vannkapasitet i dusjene. Det bodde opp til 14 mann på rommet. Vaskerom og toaletter var for små.

Til slutt ble det holdt møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Her ble det orientert om ombudsmannsinstitusjonen. Da tillitsmennene som møtte var helt nye, ble det ikke reist noen spesielle saker. Det ble snakket litt om tillitsmannsarbeidet, og man diskuterte hvordan man kunne redusere bråk, hærverk etc.

Befalsskolen for Infanteriet i Trøndelag.

Nemnda møtte først skolesjefen. Hele befallsskolen er nå samlet på Sverresborg. Det foreligger planer for bygging av forlegninger, men dette spørsmål er ennå ikke avklart med kommunen. Det er foretatt endel vedlikehold/utbedringer av bygningene, i og med at det nå er avklart at skolen skal være på Sverresborg.

Det ble holdt møte med tillitsmannsutvalget hvor det innledningsvis ble orientert om ombudsmannsinstitusjonen.

Elevene ga uttrykk for at de var meget godt fornøyd med skolen, bortsett fra forlegningsforholdene. Man savnet varmt vann på rommene, og dusjkapasiteten var for liten.

Luftforsvarets stasjon Gråkallen.

Besøket ble innledet med en samtale med fungerende sjef og avdelingssjefene.

Fung sjef opplyste bl a at stasjonen ønsket seg en kombinert velferds- og idrettsoffiser. De har nå en velferdsoffiser på deltid og ingen idrettsoffiser.

Det er ikke bygget noe ved stasjonen siden Nemndas forrige besøk. Bilmateriellet og vedlikeholdstjenesten er på Munkvoll, ca 10 km fra Gråkallen. Det er gjentatte ganger søkt om å få reise nødvendige bygninger til disse formål på stasjonsområdet, men dette har hittil ikke lyktes.

I møtet med tillitsmennene ble det innledningsvis orientert om Nemnda og dens arbeid.

Tillitsmennene var opptatt av å få en forbedring av kommunikasjonene til byen, de reiste også spørsmål i forbindelse med hjemreise fra permisjon med egen bil.

Behovet for rom til fysisk aktivitet ble tatt opp. I samme forbindelse ble nevnt behovet for idrettsleder.

Forøvrig hadde ikke tillitsmennene spesielle saker å reise. De var stort sett fornøyd med tjenesten og tjenestestedet.

Nemnda hadde så en samtale med representanter for befalet. De hadde samme problemer som mannskapene når det gjaldt fysisk fostring.

Det ble nevnt endel problemer, pga manglende informasjon, i forbindelse med omorganisering av sambandstjenesten i Sør-Norge fra 1/1-77.

Ellers ble det snakket om tjenesten generelt, bl a bemanningsspørsmål, dekning av tjenesten, befalets boligsituasjon etc.

Oslo i februar 1977.

Edg. Andreassen
(sign)

Hans Nordahl Jensen
(sign)

Erlend Rian
(sign)

Kåre Hansen
(sign)

Odd Holøs
(sign)

Eystein Bardal
(sign)

Lars Alldén
(sign)